

Szépirodalom

Grecsó Krisztián: Az à la carte-valóság	5
Lövétei Lázár László versei	17
Csász Gergő versei	21
Becsy András versei	23
Balázs F. Attila versei	24
Oláh András versei	26
Florin Irimia: Mindig történik valami (Szonda Szabolcs fordítása)	29
Földi Panna versei	36
B. Tomos Hajnal versei	45
Kézdi Imola versei	47
Sztaskó Richard: Rendes, tiszta hely	50
Szabó Dárió versei	56
Szondy-Adorján György versei	58
Ferencz Imre versei	61
Szentgyörgyi László versei	69

Literata Hungarica

Bíró Mónika-Anita: Lencsevégen az erdélyi kritika	71
---	----

Aranyág

Szabó Á. Töhötöm: Nagy történelem, kis történetek és hatalmi dinamikák: a 20. század változásai a helyi közösségek szintjén. A bonyhai Bethlen család példája	105
---	-----

Ujjlenyomat

Farkas Miklós: Emléktöredékek a szórványból II.	121
---	-----

Műteremtés

Gazda József: Nagy Albert (Visszatekintő)	133
---	-----

Szemle

Ajánló a Székely Könyvtár sorozat 91–95. köteteiről	138
Fekete J. József: Perifériáról betekintő (Villányi László, Kontra Ferenc, Dudás Károly, Balázs F. Attila kötetéről)	151
Füzi Péter: 404 (Mécs Anna: <i>Kapcsolati hiba</i>)	164
Tamás Dénes: Izzó visszafogottságban (Kemenes Henriette: <i>Odú</i>)	170
Zsidó Ferenc: Hangköre más (Ferencz Imre <i>Haladék</i>)	174
Borcsa János: A sors viharában (Böszörményi Zoltán <i>Darabokra tépve</i>)	178
Előfizetők névsora	181

Lapszámunkat Nagy Albert munkáival illusztráltuk.

SZERKESZTŐSÉG:

FŐSZERKESZTŐ: Zsidó Ferenc (zsidoferenc@yahoo.com)
FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: Fekete Vince (feketevince@gmail.com)
SZERKESZTŐK: György Attila (attilius@gmail.com)
Magyarosi Sándor (sandormagyarosi@gmail.com)
Mirk Szidónia-Kata (mirksz@yahoo.com)
SZERKESZTŐSÉGI TITKÁR: Bodor Zsolt (bodorazsolt@gmail.com)
KORREKTOR: Ferencz S. Csilla (achilla76@gmail.com)
GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Léstyán Csaba (lestyancsaba@yahoo.com)
ÜGYVEZETŐ: Antal Margit (margitantal57@yahoo.com)
TITKÁRNŐ: Simon Ildikó (ildiko.simon@ymail.com)
KÖNYVELŐ: Balázs Sarolta (balázssarolta13@gmail.com)

KÜLSŐ MUNKATÁRSAK: Lakatos Mihály, Lőrincz György,
Lővétei Lázár László,
Nagy Koppány Zsolt, Tánzos Vilmos,
Zsigmond Andrea

TÖRDELŐ: Botár Emőke - Pro-Print

ALAPÍTÓ-FŐSZERKESZTŐ: Ferenczes István (1997-2010)

KIADÓ: Hargita Megye Tanácsa
Hargita Kiadóhivatal
Székelyföld Alapítvány

FELELŐS KIADÓ: Borboly Csaba,
Hargita Megye Tanácsának elnöke

NYOMTA: Alutus Nyomda, Csíkszereda
FELELŐS VEZETŐ: Hajdú Áron igazgató

ISSN 1453-3871

ELÉRHETŐSÉGEINK:

Postacím: 530170 Csíkszereda, Tudor Vladimirescu u. 5. sz., Pf. 149
Telefonszámok: (004)0266-311 775, (004)0266-311 026 (fax), (004)0746-195 413
E-mail cím: szekelyfold@hargitamegye.ro; honlap: www.szekelyfoldfolyoirat.ro

ELŐFIZETÉSI DÍJ:

Belföldieknek: negyed évre 15,00 lej, fél évre 30,00 lej, egy évre 60,00 lej
Külföldieknek: negyed évre 22,50 lej (1500 Ft, 7 EUR), fél évre 45,00 lej (3000 Ft,
14 EUR), egy évre 90,00 lej (6000 Ft, 28 EUR)

Belföldi előfizetőinktől a díjat kérjük postai utalványon, a következő címre küldeni:

Simon Ildikó - Editura Harghita, Pf. 149

Folyószámláink: RO20 TREZ 3512 1G33 5000 XXXX/RON

Editura Harghita, Trezoreria M-Ciuc, Sucursala Harghita

RO53 RNCB 0152 0423 6585 0003/EUR

RO26 RNCB 0152 0423 6585 0004/HUF

Fundația Székelyföld, Banca Comercială Română M-Ciuc, Sucursala Harghita

SWIFTCOD: RNCBROBU

GreCsó Krisztián

AZ À LA CARTE-VALÓSÁG

Harmadik éve séf a Varjúban, cukrászvizsgájára készül, amikor a minisztériumi szószékről belenéz egy néni a kamerába, és azt mondja, vége. Az étterem bezár, a járvány a hónapokkal együtt változik, folyton újabb hullámok jönnek, a vírus mutálódik, alakul, egyre veszélyesebb változatoktól kell rettegni. Néhány hétig az eredeti felállásban főznek elvitelre is, mintha még mindig az à la carte-valóság nagyüzeme menne, de már az első napokban világos, a kondér-konyhára elég a fél személyzet. Előre főzni, menüztetni majdnem olyan, mint hidegtálazni, Klári gyűlöli csinálni, olyan érzése lesz tőle, mint amikor pincér volt és hosztesz, feladni az asztalt százhusz irodistának negyven perc alatt, reménytelen és hálátlan gyári iparkodás, rabság, nincs benne semmi érdemi, se sikerélmény. Gyűlölte nézni, abrakoltak, mint a lovak, minden mindegy volt, egy cigit alig tudott elszívni, már lehetett leszedni a romokat.

Klári nem hisz a hisztériában, nem fél, és nem érdeklik a hírek, ezért, mire elmegy az Aldiba, hogy jelentkezzen árufelöltőnek, kineveztik. Nincs hely a többi élelmiszerláncban sem, végül a postán köt ki, és még örülhet, hogy „ajánlott-levél és tértevényes”-kézbesítőnek megteszi, sápadt minimálbérért.

Hazafelé nem vezet út.

Kézdin egyetlen valamirevaló ismerőse sem maradt, mindenki elmaradt mellőle, amikor minden erejével, sőt, azon sokkal túl is azon volt, hogy Alfréd, a vőlegénye elvegye végre. Idővel nem volt kedve megválaszolni a leveleket, mert a többieket, akár otthon maradtak, akár itt voltak Pesten, de ha Olaszországban robotoltak is, szépen lassan mind elvették, szültek vagy nem, lehet, hogy azóta már el is váltak. Semmi kedve nem volt minden alkalommal a saját kudarcával szembesülni, újra és újra leírni, hogy ők még várnak, hová is kapkodnának, elvégre ő még csak harmincnégy-öt-hat-hét éves, hol van még a világvége.

Hát most itt van. Kézdin is biztosan minden más, nem csak a gyerekkora nincs már ott, de abból a valóságból se sok maradhatott,

amit ő ismert. Közeli rokona gyakorlatilag nincsen, 2004-ben megindult a lavina, az apját elvitte a mája, és mire 2005-öt rúgta el magától a világ, neki gyakorlatilag nem maradt családja.

A bátyja Kolorádóban él, se rosszban, se igazán jóban nem voltak soha, se hal, se hús, és ha véresen komoly baj lenne, biztosan kérhetne tőle segítséget, de Klári legbelül tudja, csak akkor hívja majd, ha búcsúzni kell. Mikor 2006-ban, újév napján az egyetlen nagynénje is elment, észhez térhetett volna, de úgy gondolta, majd szül ő magának új családot, és még a barátnőinek sem válaszolt. Hát lassan ők is elkoptak. Diszkrétan kihagyták a körlevelekből, évek óta mit se tud róluk, pedig őket öröknek hitte, hogy ők hárman mindig együtt maradnak, az igazi trió a Nagy Mózes Gimnáziumból, Csenge, Zselyke meg Klári. Micsoda szégyen lenne most előkerülni, könyörgőre fogni, hogy bocsássanak meg, vagy úgy tenni, mintha ez a húsz év nem is lett volna, miközben azok ketten azóta is összetartanak, komaasszonyok és kollégák. Hogy is írhatna nekik, mivel kezdené?!

„Sziasztok, magamra maradtam.”

Ez jó nyitás lenne, esetleg beszámolhatna róla, hogy magában ő is eltemette inkább, honnan származik, ahogy olyan sok áttelepült teszi, és idővel – az újabb és újabb munkahelyein – elfeledte megemlíteni, hogy erdélyi, kényelmesebb volt úgy, őt ne románozzák a legkisebb baj után is. Még akkor is jobb volt így, ha a honvágy lassabban porlik, mint a szikla, és még a román szóra is rendre sírhatnékja támadt, néha alig bírta ki, hogy ne váltson ő is, de aztán idővel bekerült a konyhára, nem érintkezett vendéggel, és bár azt sokkal jobban szerette csinálni, még magányosabb lett.

A harminchatodik születésnapján megleste három férfi. Két alpinista, akik az emelet magasában dolgoztak valamin, meg egy perverz erkélyszomszéd. Abszurd volt az ötödiken spontánul összeverődött kukkoló férfi közönség. Nyitva hagyta az ablakot, és nem húzta le a redőnyt se, ezért csak a szűnyogháló takarta előlük. Próbált nevetni rajta, hiszen szánalmasak voltak, a nyálcsorgatásuk, ahogy próbálták aprólékosan rögzíteni a látványt, néha szerette volna bóknak venni a remegő fejüket. De minden hiába, megalázva, bemocskolva érezte magát. És amitől titokban régóta rettegett – és valószínűleg eleve is benne volt –, a nevetséges eset után kényszeres lett.

Ezt az egyet kérte a Jóistentől. Hogy ezt ne tegye vele. Ezt gyűlölte a legjobban az egykori vőlegényében, az „előrehaladott kényszerességét”, ahogy ő maga emlegette, szinte dédelgetve, a saját baját. És bár Klári csak négyszer-ötször nézte meg, be van-e zárva az ajtó, és ugyanennyiszor, hogy teljesen le van-e engedve minden redőny, de ez a négy ablaknál és a három ajtózárnál, ha elég precízen csinálta, együtt már bő negyedórát vett igénybe, és emlékezett rá, hogy eleinte Alfréd is csak húsz percet zuhanyozott, és később is csak lassan romlott a helyzet – de folyamatosan.

És idővel sajnos neki is meggyűlt a baja az indulással. Már a sarokról is képes volt visszafordulni, a gáz, a vasaló, a telefontöltő, a konvektor, az ajtó, az ablakok, a mosógép, a tévé és idővel sajnos bármi más okán.

János szívből kiröhögte a világot, amikor az egy influenza miatt összeroskadt. Megint rájött, hogy őt tulajdonképpen szereti a Jóisten. Ezelőtt az egész teremtés ellene jött létre, a borzasztó házasságával, a váláskor odavesztett aszódi házával, aminek hiába volt a gyönyörű verandája, azt ő soha sem élvezhette. Aztán egy Balatoni utcai hidegburkolás után úgy megroppant a dereka, hogy se hajolni, se emelni nem tudott többé. Leszázalékolták, és bár még másfél év a várólista a csípőprotézisre, ő igazából szeretett egyedül lenni. A bivalyerős fájdalomcsillapítóra és a fél marok nyugtatóra inni, kinyitni a panelterasz ajtaját, hallani, ahogy kürtölnek a kompok a Dunán, és közben a lehetetlenül nagyképernyős tévéjén krimit nézni.

Egyszer csak észrevette – aznap este a delírium valami svéd krimibe varázsolta, ő volt a betegesen nőcsábász dán nyomozó –, hogy ő még sohasem volt ilyen boldog. Végre megtanult főzni, a szomszédok gyűlölik a lassan fővő pacalokat és a naphosszat csombort párálló szaftokat, de kit érdekelnek a szomszédok, szerencsére még félnek, még emlékeznek rá, milyen pofonokat tudott kiosztani Szócs János mesterember. Ha morognak is, nincs komolyabb baj. Ő meg lekábítja magát, beül a csípős, savanyú levessel vagy valami tokánnyal a tágas illúzió elé, és várja a gyilkosságokat.

De sajnos vannak a mámorral gondok is. A testieket elviselné, a csípőjéhez képest a másnaposan sajó feje szinte jutalomjáték. De a lelke kezelhetetlen lázadásokat produkál. Alattomos, évtizedek óta elfeledtnek hitt honvág kezd el motoszkálni benne: Háromszék

léckerítésekkel szabdalt, himzett lankái gyötrelmesen hiányoznak. Hatolyka apró sáros utcáit újra és újra végigjárja fejben, meg Kézdi nyújtózó főterét, ami igazából olyan, mint egy széles főutca, aminek valamiért egy park ékelődött a két sávja közé, és mégis tudja az ember, ha a Gábor Áron laska-főterén sétál, hogy mindjárt a világ közepéből fog ott feltörni egy forrás.

És más baj is van a gyógyszerre ivással. Nem csak gyerekkora szívrepesztő tájai kerülnek elő – a hatolykai rét illata, ahogy a petrencésrúd köré megrakták a nagy buglyát, az ottani széna gyógyfüves, ásványos aromája, amit egyetlen anyaországi mezőn se érzett még soha –, de a drog kiszabadít minden ledugaszolt palackot, kiengedi a tiltott szellemeket is.

Pedig Szócs János keménylelkű és fegyelmezett ember, ha valamit elhatározott, végig tudja csinálni. Régen, ha ő kitalálta, hogy valamit egyszerűen elfelejt, akkor soha, egy villanásnyira sem jutott eszébe többé. Mélyen el tudott temetni emlékeket, temérdek mindent pakolt rájuk, így valóban nem kerültek elő soha – még álmában sem. Talán, mert soha sem volt öntudatlan, úgy aludt, félig ébren, mint a nyulak. Ezek a gyógyszerek, meg persze a sütőrum, viszont teljesen kiütik. Amíg a filmek valóságában utazik, ragyogóan működik is minden, de éjjel, az álmok zavaros delíriumában elszabadul a pokol.

Most jut először eszébe, hogy ezek az emlékek eddig is benne voltak. Akkor is, ha *teljesen* elfeledte őket. Dolgoztak benne belül, égették, használták. Talán ezért volt ilyen rideg, elutasító a feleségével, és ilyen kiszámítottan távolságtartó a gyerekével. Nem akar erre gondolni, mégis erre gondol. A válás után a fia, Jánoska kiskamasz volt, könnyű kézzel az anyja ellen hangolta, még az asszony új udvarlóját, azt a kamionos barmot is elmaratta vele mellőle. De nem lehetett elég édes a bosszú. A gyerek Pannónhalmára jelentkezett bentlakásos gimnáziumba, és amikor hónapok múltán először hazajött, folyton az anyja körül sündörgött, az ő kegyét kereste. Vele, a tulajdon édesapjával alig állt szóba. Kurtán, a takarékosabbnál is takarosabban válaszolt, és soha nem kérdezett vagy mondott magától semmit. Nem beszélt ellene, nem kérte számon, csak úgy tett, mintha nem létezne.

Egy nap – fogalma sincsen róla, miféle lehet, hétvége van vagy hét eleje, késő délelőtt vagy kora délután – Szócs János áll a kora nyári nap közepén, az erkélyen, nézi az Árpád híd felé sodródó uszályokat,

és egyszer csak napközben is eszébe jut Zselyke. Látja maga előtt a lány vékony arcát, csontos állát, a dús, szinte férfias szemöldökét, alatta az égő kék szemét, ami hidegen lángol és folyton, de folyton mosolyog. Ilyen huncut szemet életében nem látott.

Szöcs az ipari iskola után öt évig mester mellett dolgozott, de amikor egy baleset után kiderült, hogy a főnök valójában nem jelentette be, és nincs biztosítása, első dühében leverte rajta a jussát, és persze új állás után nézett. Az apja már nyugdíjas volt, de még volt némi kapcsolata, János akkor került be, határozott időre, egyetlen évre, Kézdivásárhelyre, a Nagy Mózes Gimnáziumba.

Zselyke tizenegyedikes volt és évvesztes, 17 éves, János anyja ilyenkor már terhes volt övele, szóval az ifjú karbantartó nem rontotta meg a naiv tanulót a műhelyasztalon, akár el is vehette volna feleségül, mások olyankor már férjhez mennek, ráadásul Zselyke nagyon is tudta, mit akar, amikor bekopogott a sötét pincébe, óvszert is hozott magával, így tényleg nem tehettek róla, hogy a lány terhes maradt, és a néhány hét múlva kezdődő nyári szüneten úgy kellett intézni, mintha a család a Fekete-tenger mellé utazott volna nyaralni.

Brassóban kaparták ki Zselykéből a kis életet, Szöcs János első gyermeke angyal lett mindjárt.

A Duna felől tömény olajszag árad, némi állottpocsolya-búzzel keveredve. Szöcs János csak kapaszkodik az erkélykorlátba, bámul a semmibe, és most Zselyke pengevékony száját, meg a szája fölött azt az apró szemölcsöt is látja, de nem is Zselyke ez már, hanem a picurka, csak kiköpött az anyja, kisember még, éppen csak iskolás, kiszabadult copfja úgy lobog a szélben, miközben apa elé szalad, mintha egy kicsikó sörénye lenne.

Szöcs János a terasz hideg járólapján ébred, a szomszéd szolongatja alulról, az erkélyről.

- Janikám, Janikám, jól vagy-e? Hívjunk-e mentőt?

Klári a harmadik figyelmeztetést is megkapja. Ha még egyszer késik, búcsút mondhat az éppen csak elkezdett postáskodásnak. A járvány miatt várnak a munkára elegenden. A nő négyszer fordult vissza, utoljára már nem is tudta mire fogni, csak a „biztonság kedvéért” visszaszaladt a sarokról, minden rendben van-e a lakásban. A negyedik ellenőrző kör után is leült a konyhában, hogy „el ne szálljon a szerencséje”.

Közben azon tűnődött, hogy a babonái is milyen meglepően fölerősödtek az utóbbi időben.

Bár ennek is lehetett oka. Azon a képtelen születésnapon – amikor meglesték őt az ablakból, ami nem is olyan egetverő dolog, illetve, persze, pofátlanság, de hogy ilyen súlyos következményei legyenek, az azért mégiscsak furcsa – még egy különös dolog történt.

Nem enyhült a szorongása, és a megalázottság szította düh is újra és újra fölhogadt benne, ezért elhatározta, eltereli a figyelmét: megjutalmazza magát. Vesz kaviárt a piacon, az olcsóbbik fajta csak nyolcszáz forint, és bár kis üveg, neki sokáig elég. Imádja, ahogy oldódik a szájában, ahogy a főtt tojással elkeveredik, közben friss, megvajazott kovászos kenyeret harap hozzá.

Erre még Alfréd szoktatta rá. Igaz, a férfi füstöltzac-szeleteket is tett a kenyérrre, és száraz pezsgőt ivott hozzá, mert szerinte úgy tökéletes. Alfréd másfél évig Svédországban fürdetett öregeket, nőket is, valahol Északon, annyira nem volt munkaerő, hogy örültek, hogy megcsinálja. Az északiak, a volt vőlegénye szerint, egyébként sem szegénylősek. Erre gondolt éppen, amitől megint dühös lett, hogy még mindig mindent a férfihoz képest csinál, és fordítva biztosan nincs így. Alfréd tojik órá, nyilván eszébe sem jut soha, azóta tán a harmadik harmincas nőtől is visszakererte a gyűrűt, de a második „menyasszonyán” egészen biztosan túl van.

Sétált a Gogol széles járdáján, és a fodrász előtt egy kövér, jól táplált, koromfekete macska huppant elé a járdára. Eddig nem vette észre, hogy az állat a közelben lenne, átfutott volna az úttesten, vagy andalgott volna szemből a járdán, esetleg kiugrott volna a panelház egyik földszinti lakásának ablakán: a semmiből került oda. Álmosan, kényelmesen nyújtózkodva, önmagától alélt mozdulatokkal lépdelt előtte. Klárinak kedve lett volna belerúgni.

Amikor kiért a Váci út sarkára, mentők és rendőrök villogtak a piaccal szemben. Nem akart odanézni, nem bírja a vért, meg a szörnyűségeket, de aznapra elfogyott minden szerencséje: a szeme odanézett. Valami azt akarta, hogy ő azt lássa. Az autó alól kilógó és kifacsarodott, törzsből elfordult a láb.

Megszédült, áttámolygott az aluljárón. A Lehel piac első kínai vegyesboltjánál vett egy tábla Milka csokit, nem bajlódott vele, nem törögette kockánként, harapta – mint gyerekkorában, amikor először

látott egészen egy tábla csokoládét, és azt ő egyedül megehetette –, és ahogy helyreállt a vércukra, arra gondolt, miért ilyen biztos benne, hogy ismerős neki az az ember. Az a test, ott a sárga taxi alá szorulva. Csak a lába lógott ki, úgy tűnt, férfi, mintha munkásbakancsot viselt volna, de még ezt sem látta tisztán. Nemhogy bármi mást. Hogy fiatal lehet, azt is csak sejteni vélte, és azt sem értette, miért olyan fontos ez. De annyira foglalkoztatta a dolog, hogy amikor bevásárolt – vett három deci zsíros házi tejfölt, kovászos kenyeret, sószegény szójaszószt és két friss, forró, ropogós kirántott csirkecombos is, a kaviárt persze elfelejtette –, és visszafelé indult, majdnem odament a mentőshöz, hogy megkérdezze.

Valamiért az is befészkelte magát a fejébe – elvégre ott négysávos az út, ha az ember lusta lemenni az aluljáróba, és át akar menni rajta, figyelnie kell –, szóval, valahogy az is bizonyosság lett benne, hogy az a fiatal férfi öngyilkos lett, nem csak figyelmetlenül lépett ki a Váci útra. Ahogy visszafelé jött, látott egy szürke szövetnadrágos, fehér inges férfit, ott ült az útpadkán, ritka, mégis hosszúra hagyott haja a szemébe lógott, megható volt, sírt, mint egy gyerek.

A taxi alá szorult test, a kifacsarodott láb képe még napokig visszatért álmában, és bár a rémálom később elkopott, a babonásság megmaradt.

Még ha az nem is volt olyan zavaró, mint a kényszeresség. Ahogy nyegdeszerre is leült a konyhában, táskával a vállán, indulásra készen, hogy a babona szerint a visszajövetel ne számítson visszajövetelnek, és sajnálta magát a megromlott élete, a magánya, kényszeressége és a babonás szorongása miatt (utóbbira csak futva gondolt, hogy teljes legyen a leltár), eszébe jutott, hogy be se megy dolgozni. Egye meg a fene az egészséget, úgyis gyűlöli csinálni. Körbenézett, mintha valami dolga lenne, aztán jobb híján a fali fűszertartót bámulta hosszan, benne az IKEAs üvegcséket, a valaha ezüstös, mára zsírosan matt tetejükkel.

És mégis felállt.

Ez a pillanat aztán, amikor meglátta *azt* a borítékot, hosszan ott lebegett a szeme előtt. Próbálta felidézni, miért indult el mégis, mi lökte el a holtpontról, hogy vajon azért ment-e be dolgozni, mert otthon se jobb, vagy valami rutin, megszokás taszította el a központi elosztóig. Ahol is megkapta az aznapi adagot, és az egyik vaskos, kipárnázott borítékon megismerte a kézírását.

A feladó Köllő Zselyke, Kézdivásárhely. Akkorát dobant a szíve, hogy úgy érezte, az egész raktárban hallani lehet. Bedobta a levelet a táskába, kirohant az öltözőhöz, és befalta a reggel megkezdett, maradék Tibi csokit. Nem kellett volna, nem szédült, nem esett le a vércukra, csak izgult. Arra meg nem jó a nugát. Elővette, és némi önáltatással nézte meg a címzettet, csak önvédelemből hazudott reményt magának, igazából tudta, a levél nem neki szól. A szeme sarkából már az előbb is látta, hogy a volt barátnője valaki másnak írt.

De amikor alaposabban megnézte a címzettet, ismét izgatott lett. Hiszen ismerte, hogyne emlékezett volna, tökéletesen biztos volt benne, ki az a Szócs János. Hiszen olyan sokat faggatták róla Zselykét, annyit kacagtak vele és rajta, hogy mit eszik azon a mamlaszon. A fél líceum Köllőék egyetlen lányába volt szerelmes, a másik fele meg irigyelte, erre ő az új, együgyű karbantartó körül sündörgött. Magas, izmos, vastagtenyerű fiatalember volt, ez igaz, és néhány évvel idősebb is, mint a líceumba járó fiúk, de magas, izmos fiú a végzősök között is akadt, olyan is, aki véresre harapja éjjel a párnáját – Zselyke miatt.

Egyszer Klári rá is kérdezett, azzal húzta a barátnőjét, hogy biztosan a karbantartó termetes, véreres farkára kíváncsi, ami elég érthetetlen, mert Klári szerint a tizenkettedikes Kolossi Baláznak ránézésre nagyobb, alig fér a gatyájában, és egyébként sem kell indián nyomolvasónak lenni, akkora a tenyere, mint egy péklapát. Karénekről andalogtak haza, Csenge nem járt a kórusba, ezért csak kettesben, akkor nyitottak meg a fagyizók, vanília ízű volt az élet, együtt ragyogtak a tavaszi délutánnal, élvezték, ahogy kinyílt a város. Zselyke utálkozva nézett rá, és kikérte magának a gyanúsítást, ő egyszerűen odavan a Szócs Janiért, ezt felelte, az a nehéz szaga, meg a méla tekintete, neki kimegy a vér a lábából, ha meglátja.

Klári szívét megszorította az irigység, de csak egy pillanatra, mert akkor még azt hitte, ő is fog érezni ilyesmit, hogy egyszer ő is lehet majd érthetetlenül, oktanul és reménytelenül szerelmes. A mai eszével sokkal irigyebb lenne, mert már tudja, hogy nem, hogy csak erőtlen lángolások és józan ésszel meghozott döntések várják, unalmas, izzadtságzagú férfiak, akik matatnak az ágyban, és hamar elalszanak utána.

Talán magányos férfi az a Szócs, vallotta be magának Klári, merthogy eddig is erre gondolt igazából, hiszen nem is öreg, ötven fölött egy

kicsivel. Férfiban a legjobb évjárat. Próbálta földézni a karbantartó arcát, de csak Zselykét látta maga előtt. És ha elképzelte, hogy összejön a férfival, akkor is azon ábrándozott, hogy hazamennek Kézdire, és ő úgy intézi, hogy Zselyke lássa őket együtt. A férfira, magára, nem jutott ereje.

Nem a háta és a feje fáj igazán, de még csak nem is a csípője. Hanem, hogy vele ilyesmi megtörténhet. A végtelen terhelhetőségre vetett hite megroppanhatott a hátával meg a csípőjével együtt, leszázalékolhatták, de a sérthetetlenségbe vetett hitét nem vehették el tőle. Amikor sokadszorra sem sikerült felállni az erkély hűvös kövéről, és csak annyira tudott megkapaszkodni, hogy a falig elügyeskedje magát, megértette, hogy most, ha fulladna, vagy bármi más baja is lenne, itt halna meg a kövön – és ekkor Szócs Jánosban megrepedt ez a szilárd fundamentum. Hogy őt a teste szereti, és mindig meg fogja védeni. Mással történhet akármi, neki nem lehet nagy baja.

Egy idő után, ahogy tűrhetőbben kapott levegőt, mordult egyet az aggódo alsó szomszédra, hagyja már békén, amit azonnal meg is bánt, de ahhoz túl nyakas volt, hogy visszaszívja, hogy mentse a menthetőt. Inkább azzal vigasztalta magát, hogy akkor legalább vége lesz. Ha legközelebb összeesik valahol, és már a szomszéd sem aggódik a puffanás miatt, mert úgy gondolja, ott rohadjon meg az a mogorva felső lakó, akkor legalább nincs tovább. Nem kell szenvedni. Folyton várni valamire, ami még előtte van, remélni valami csodát ettől az egészszől.

Időrendben haladt. A szülei már régen nem élnek, két hűgával évek óta nem beszélt, a gyereke utálja, Ági, a volt felesége még jobban. És igazuk is van. Nem fog hiányozni senkinek, és ezért csak magát okolhatja, nem szeretett soha senkit. Nem gondolta volna, hogy egy penészes erkély kövén ülve, a vaskorlát és a fémszálás tejüveg közti résen kilesve (pontosabban onnan kapkodva a friss levegőt), döbben majd rá, hogy egészében, mindenestül elrontotta. És hogy ott rontotta el, akkor, amikor hagyta az ő első, megfogant gyermekét angyallá kaparni.

Próbálta visszafojtani, mert tudta, hogy hallják, hogy alul-fölül kint vannak, és hogy a szomszédok gyűlölik, hogy ennél nagyobb örömet nem okozhatna nekik, de annyira már nem érdekelte, mint eddig, és

ha érdekelte volna is, nem tudott gátat szabni neki. Bógótt, kiabálva, remegő állal, ahogy még soha az életben.

Megszólalt a csengő.

Először nem foglalkozott vele, nehezen csillapodott a sírás, de aki az ajtó előtt állt, nem adta fel, újra és újra jelezte, vár, hogy nem ment el. Jánosban megsokszorozódott az erő, sikerült felkapaszkodnia, és a második lépés után már nem is szerette volna, hogy aki jött, elmenjen. Akárki áll ott, legalább egy pillanatra nem lesz egyedül, beszélgetni fog, és elfelejti ezt a megmagyarázhatatlan gyöngeséget, ezt a teljesen igaztalan önvád-rohamot, meg a picsogást.

A postásra nem számított.

Erre az idegen, fiatal nőre meg végképp nem. Még sosem találkozott vele.

- Ajánlott és tértivevényes - köhögte zavartan a nő. Nem köszönt. Föl-fölnézett Szőcsre. Ügyetlenül álcázta, a gyerekek csinálják így, amikor azt akarják, figyeljenek rájuk. Egyértelmű volt, hogy a köhögés álcája mögül többször, alaposan végigméri a férfit. Aztán hirtelen felhúzta a maszkot az álla alól. Az orra alá. Hideg lett a pillantása, majdnem rideg. Ahelyett, hogy átadta volna a nagyalakú, kipárnázott borítékot, a hóna alá csapta. Sóhajtozott, az arcára tapadt a fekete maszk.

Vagy gyalog jött föl a súlyos táskát cipelve az emeletre - vélte Szőcs -, vagy természetellenesen izgul. Egy kövér verejtékcsepp indult el a nő frufruja alól, végigszaladt az arcán. Szőcs János szeme előbb a boríték útját követte a nő hónaljáig, aztán felnézett, és még éppen látta az izzadtságcseppet legördülni.

Ekkor vette észre a nő szemében az undort.

- Rosszul voltam - hallotta a saját hangját, és megdöbbsent, micsoda nyavalygás ez megint, ő soha nem magyarázkodik. - Ne haragudjon - tette hozzá.

A postás kisasszony bólintott, már félig elfordulva állt, mintha aki indul is. Felhúzta az orrára a maszkot. Aztán még távolabb araszolt, és mintha egy kerítés fölött kellene átnyúlnia, pipiskedve a férfi elé tartott egy mobiltelefonra emlékeztető műszert.

- Itt írja alá.

- Mivel? - nézett rá a férfi.

- Az ujjával.

Szócs János fintorgott, még hogy az ujjával, micsoda baromság.

- Hivatali? - kérdezte.

- Nem hiszem - felelte a postás.

- Magánlevelet vagy huszonöt éve nem kaptam.

A postás kisasszony zavartan elnevette magát, esetleg most tényleg köhögött, nem lehetett eldönteni. Eltette a műszert, aztán csak állt tovább, már vagy másfél méter távolságban a folyosón.

- Nem adja ide? - kérdezte Szócs.

- Jaj, ne haragudjon! - mondta a postás kisasszony, de egy hosszú másodpercig még mindig nem mozdult meg.

- Ismerjük egymást valahonnan? - Szócs ezt kedvesen próbálta megkérdezni, de már régen nem tudott finoman mondani semmit, ez a mondat is inkább számonkérőre sikerült.

- Nem. Elnézést! - mondta a nő.

De még mindig nem mozdult a borítékkal. A második hosszú másodperc sem akart véget érni.

- Megtartja?

Erre a nő egészen kimérten átnyújtotta a nagyméretű, puha csomagot. Szócs bólintott, köszönés nélkül magára csukta az ajtót. A perifériás látásával érzékelt valamit. Valami szokatlant, lenn. Odanézett. Összevizelte magát. Egy terebélyes húgyfolt díszelgett a nadrágján, így állt a nő előtt. Hogy a fenébe nem érezte meg? Ott állt a huzatban, hogy nem vette észre, hogy tiszta húgy a gatyája?! Hát ezért volt ledermedve ez a lotyó.

Hogy rohadna meg. Tomboló gyűlöletet érzett, legszívesebben megragadta volna az ajtót, hogy a postás után rohanjon, megrángassa, lekeverjen neki egy emberest. Őtöle ne undorodjon senki, egy bolond idegen, aki nem akarja átadni a csomagot, meg végképp ne. Hát, ha ezer szíve lenne, akkor se tudná elképzelni, hogy neki milyen nehéz, hogy Szócs Jánosnak mennyire fáj.

Lendületből akart megfordulni, de a teste nem engedelmeskedett. Hiszen teljesen elzsibbadt a lába. Ezt most vette észre. Meg a karja is. Lehuppant az ágyra, hogy kinyissa a borítékot, de a pakk kiesett a kezéből. Próbált felállni, nem sikerült, erre dühében olyan lendülettel húzta föl magát, hogy átesett a padlóra.

A feje alatt ott szuszogott a boríték, azon aludt el. Amikor felébredt, már homályos volt a szoba. Először nem tudta, hol van, mi történt

vele. Sokáig gondolkodott, mire a főbb részletek a helyükre kerültek. Felkapcsolódott az utcai világítás, egy vékony sávban sárgára festette a szobát. Főlemelte a fejét, el tudta olvasni a feladót. Nem tudta eldönteni, álmódja-e ezt az egészet vagy Zselyke tényleg írt neki.

Hetek óta annyit gondolt rá, hogy talán csak képzeli, ami most történik. Egy végtelen drogos vízió az egész. Az különben nem is lenne rossz, mert ha mégis befejeződik, akkor fel tud majd állni, és akkor nem látta őt húgyos gatyában az új postás. Megérinti a boríték vastag papírosát – túl valóságos. A papír szaga is. Nem szokott ilyen pontosan álmodni. Annyira sikerül feltornáznia magát, hogy le tudja tépni a boríték ragasztócsikját. Belenéz, és a sárgás fénypásztában, amit a közvilágítás vág a szobában, meglát egy nagyméretű portréképet. Egy lány áll rajta, különös fekete köpenyben, az arca sajnos távolabb, bent a boríték homályában, de az jól kivehető, hogy az van a kép aljára írva, aranyszínű dombornyomással, Babeş–Bolyai.

Megpróbálja kihúzni.

Ósi reflex III.

(olaj, vászon, 76,5 x 95,5 cm)

Lövétei Lázár László
EGY ÚJ KAPU MONDJA...

Egyed Csabának, szeretettel

„[HÁZKAPU]
...ember nincs, ki reám
vétket foghatna akármit...”
(Catullus)

Még a homályos idők elején történt, hogy az Isten gondolt egy komolyat, s ideállította apánkat.
„Szép fa leszel, meglásd!” – biztatta az Isten apánkat, s tényleg: az ős fa az égig nyúlt fel, mint a mesékben!

Aztán teltek-múltak az évek, mint a mesékben.
Persze azóta mi is kikupálódtunk, ahogy illik, bunkósbót fiaink is szépen meghasonultak: gyors kerekek lettek, s úgy téptek a kajla jövőbe!

S el ne felejtsem, fejszékkel-szekerekkel, az embert... Néha előfordul, hogy már nagyon unjuk a hajkot, és ha csak egy mód van rá, megbosszuljuk a dolgot – most legutóbb Nagybükk-patakánál halt meg egy ember!

Nos hát, így valahogy... De azért haladunk az időekkel – új kapu lettem, mint a Catullus-versben az ősöm. Tényleg szép vers... túl sok hozzáfűznivalóm nincs, inkább elmélázok a múlton a nyári esőben:

„Régi, homályos idők! amikor még láttuk az Istent fönt fészkelni az égig nyúló fák tetejében! – mondogatom, halkan nyikorogva a nyári esőben. – Elsatnyult a fanép... vagy az ég szállott magasabbra?”

„PHILANTROPY”,
AVAGY EGY ÚJSÁGHÍR
NYERSFORDÍTÁSA

„Bill Gates has been quietly snatching up 224,000 acres of farmland, enough to make him the top private farmland owner...”

(forbes.com, 2021. január 14.)

„Szenzációs újság, uram:
Megjöttek a kalászszedő
Egyének¹!”

„Nagyon helyes! S hogyha kéri,
Adjatok meg mindent a sok
Szegénynek!”

„Értem, uram! Nyolcmilliárd...”
„Tehát nyolc... per négyzetméter...
Nem sok a’?”

„Nem sok, uram! Mind beférnek!
Vagy ha mégsem, akkor ott a
Palota!”

„Hogyne... persze... a palota...
No de akkor például én
Hol leszek?”

„Nem tudom, de talán pont ott:
Föld felett, vagy föld alatt, a-
Hol ezek.”

Csikszentdomokos, 2021. január 22.

---

1 Vö. „Mikor a ti földetek termését learatjátok, ne arasd le egészen a te meződnek szélét, és az elhullott gabonafejeket fel ne szedd. (...) a szegényeknek és a jövevényeknek hagy meg azokat.” (3Móz. 19, 9–10)

SÖTÉTBEN

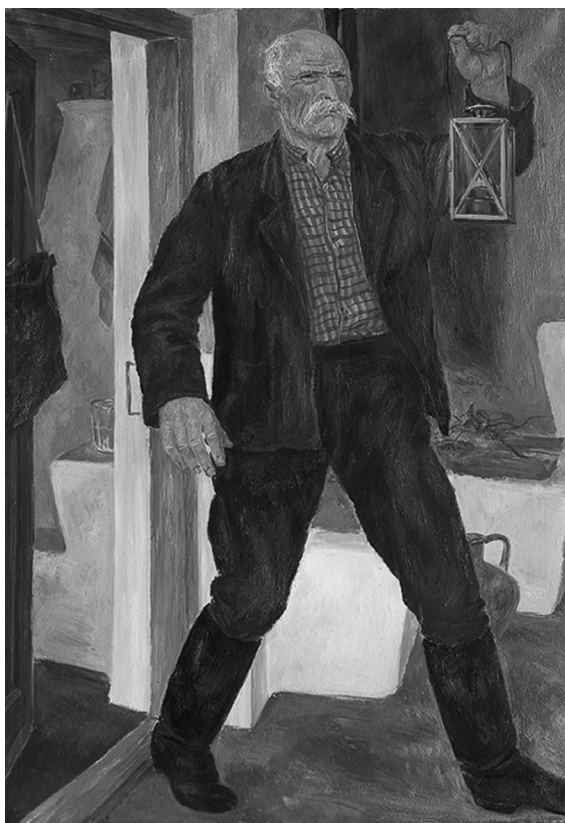
- Appendix a Zákeus fügefájához -

Csillának

Ne haragudj
Nagyon korán ébredtem
Próbáltam visszaaludni
Lehet hogy ezúttal sikerült is
Sokszor mondtam hogy sose álmodok semmit
De lehet hogy most mégis álmodtam
Valóságnak egy kicsit idéetlen lenne
Félálomban lehettem
Furcsán eshetett be a hajnali fény a függöny mögül
De egy Krisztus-arcot láttam a párnádon
Ne haragudj
De szakállad is volt
Tizenhét órát dolgoztál tegnap
Miközben én csak olvastam
Az apokrif Nikodémus evangéliumát
Pilátus cselekedeteit
Jézus pokolraszállását
Ez is kell nekem a *Zákeus fügefájához*
De te sokkal inkább
Szerettelek volna szeretni
De te túl álmos voltál
Jobb híján tovább kattogott az agyam:
Mi lesz szegény főhősömmel?
Elmegy-e az esze?
Elkezd-e hinni Jézusban?
Fél karját odaadná ha tudna hinni
Ma hajnalban is szerettelek volna szeretni
Pedig félálomban egy Krisztus-arcot láttam a párnádon
Mi vagyok én?
Buzi?

Ne haragudj
Igyekszem majd nem összekeverni a dolgokat
Nagyon szeretlek
Ne haragudj
Ne haragudj.

*Csikban, 2021-ben,
Hamvazószerdán*

*Diogenész
(1949, olaj, vászon, 138,5 x 96,5 cm)*

Csász Gergő

VADA

Ennek a fakult emlékek közepén,
a zöld Wartburg előtt, a kék fecskében
az én vagyok, a hatéves, a még ártatlan én.
Egy kempingben, szigeten, vagy valahol máshol.
Azt mondod, dehát fekete-fehér, pedig semmi sem az.
Igen, a Vada lesz, ráismerek a dzsungelszerű
növényzetről, faszén szaga, apám grillez,
a motorháztetőn hátul kecskebékák bőre,
amiket indulás előtt már hiába próbáltak lekaparni.
És igen, a többiek, távoli rokonok és volt barátok,
belógó kezek és csupasz lábak, aranybarnára sülvé,
azóta se, vagy nagy ritkán látott arcok,
egyikük, talán ott a bal szélen épp te vagy.
Vannak fotóim is akkoriból, de nem szeretem őket.
Nem is a túlexponált, mesterkelt beállítások,
vagy a színek hiánya miatt.
A papucsos, szandálos halottak miatt,
akik oldalkocsis motorokon ülnek, vagy csak állnak
lyukacsos pólóban egy folyóparton, egyedül
vagy másokkal, arcukon az a mit-sem-sejtő mosoly,
mint neked is az imént, meg annak a félénk,
de jovιάlis kisfiúnak ott, a Wartburg előtt.

GÖNDÖRELMÉLET

vajon mit gondolhat rólam a lány tinderen,
akinek a verset írtam, amit végül nem küldtem el,
illetve nem neki, hanem publikálásra, tetszelegni bár,
de másnak, másoknak, sok másoknak lehetőleg, miközben ő,
persze előfordulhat, hogy ő is olvassa, akkor mit fog majd gondolni,

pláne, ha tudná, hogy róla, neki, hozzá, nem mintha annyira jó lenne, egy erős hetes, talán nyolcas, mármint a nő, a verset nem tudnám, túl közel áll hozzám, sokkal közelebb sajnós, mint Kati 38, aki hosszú, vörös loknis és én még mindig nem szólítottam meg

SZÖRNYŰ

nehéz hozzászokni, sőt, nem is akarok, hogy amint szóba kerül, én nemrég még Németországban éltem, pavlovi automatizmussal kaffan a kérdés: és milyen ott a helyzet? ilyenkor persze nem a létszínvonalat, vendégszeretetet fokát, az időjárást vagy a kulturális kitörési pontokat firtatják, ezek mellékes információk, mintha hülyegyerek lennék, amiért nem értem, mennyivel fontosabb a gyűlöletszabadság, és hogy a válasz, amit várnak tőlem, az, hogy

Zuhanyzó

(1964, olaj, vászon, 159 x 136 cm)

Becsy András
GARCÍA LORCA

A kivégzőosztag előtt a költő,
mint felkiáltójel, vertikálisan,
avagy állva, mint akinek eszébe
jutott még egy gondolat, zsebre vágott
kézzel szavalta versét, aztán a tűz
után, már horizontálisan, avagy
fekve: az osztagnak, a főtiszteknek,
az udvari thészeknek, ítészeknek,
a versfaragóiknak, a bőkezű
bankautomatáknak s a pénznyelő
kaszinóiknak nagy bosszúságára
gondolatjellé dermedt.

SZAKAD

felszalad a szőlő a karókra
felszalad a repedés a házon
kapaszkodik a kacs takaródba
felszalad egy szem a harisnyádon

szakad a röhögéstől a kórház
szakad kettőnk közös dolga félbe
tüdőmben vergődik egy légtornász
szakad a hó – mikor szakad el végre?

felfáznak a szuterén téglái
felfáznak a nagy esők utáni
száradó cipők előszobái

leveti tűzfalunk vakolatát
leveti rólad a mélybe magát
ruhád – ma már nem hasítom tovább.

Balázs F. Attila
FÉNYBEN A HÚS

ott ballag mindig velem
megáll ha megállok
leül ha leülök

hűségesebb mindenkinél
nem ítélkezik
nem bírál
nem tagad meg

velem marad
velem izzad a sivatagban
velem siklik a havon

ha ölelek ő is ölel
utánoz ha gesztikulálok
úgy tűnik rátaposok
amikor megyek
de kisiklik talpam alól

a sötétben diszkréten
visszavonul
mindig hallgat
addig él amíg én
létezem

velem tűnik el végleg
fényben a hús

A VÉG FELÉ ÚSZÁS

Valeriu Stancunak

a vonások kivehetetlenek
a magány tátogó harcsaszájában
horror és szépség
azt hisszük a víz végtelen
a megtisztulás alfája csupán
testünket óvó elem
a vég felé úszás pillanataiban

időmérő nélkül
sápadtan kelünk reggel
a hús még alszik
a csend
repedező fal
félelmeink napozó legyek

arc villan a tükörben
idegen vonás
én vagyok?
te vagy?
vagy valaki más

Oláh András

AZ ÖT-TIZENHETES GYORS

abba a délutánba belezsúfoltunk mindent
vad voltál és szenvedélyes
haraptál karmoltál mint még sosem
hogy aztán az esti gyorsral
Kelet-Berlinbe utazz
négy hét kilátástalanság
próbaidőnek nevezted
„kicsit kiszellőztetheted a szíved”
kiáltottad a vonatablaktól
„már úgyis feléltük egymást”
hazudtam lazán
négy hétig kóvályogtam
egy semmitmondó képeslap
érkezett csupán
s a megadott telefonszámot is
hiába csörgettem
„ich möchte mit Eva sprechen”
ezt eljátszottuk párszor
de mindannyiszor elutasító
goromba hang válaszolt
nem tértél haza
anyád összetört
ha találkoztunk remegni kezdett az ajka
és elfordult hogy ne lássam sírni
én nem sírtam
csak emlékeinket égettem el
és az öt-tizenhetes gyorsra
már nem vettem jegyet sosem

VALAHOL ÚJ TÜZEK ALSZANAK

az éjszaka hűvösét semmibe véve
meztelenül osont ki a fürdőszobába
idegen párnák közül bámultál utána
fertőzött pillanat volt ez
ami nem szerelem csak olthatatlan vágy
s ami pótléknak is kevés itt a falakra
feszített poszterek árnyékában
s aztán az az üresség a távolsági buszon
az a kora esti homály amit az utcalámpák
hideg fénye vékony cikkekre szabdalt
s amitől a vágy benned törölte
a kivárásokat... asztalnak feszített
láb és anarchista láz robbantotta
az elgyávult testet beléd ölelte bűneit
karjaiddal takartad s mert retirálni
nem volt hova és miért – kapituláltál te is

[EZ NEM AZ A FÁJDALOM]

ez nem az a fájdalom
amihez hozzá lehet szokni
vannak dolgok
amiken gyógyszer sem segít
s a keringési rendszer ha összeomlik
elszenesedik szív s csak hamu marad
jöhet a salakolás
írhatsz szomorúbb mesét
persze most még irritálnak a könnyek
lakható utcákra emlékszel
málladozó vakolatú öreg házra
ahová bőrig ázva térsz haza
eszedbe jut a betonkávás kút

s a tőle hét lépésnyire
elásott kincsesdoboz
a tornác előtti lugas
ahol egy fekete-fehér fotó
mosolyba rejti egykorvolt szőkeséged
szél fújta köténybe kapaszkodsz
hogya el ne tévedj
de az a régi navigációs rendszer
már nem működik
csak néhány szárnysegett emlék maradt
amiben csak a szív nem kételkedik

[AKKOR MÉG]

akkor még faragott nyársakkal
a kézben ültük körül a tüzet
mélyen beszippantva a hagymafejen
átsistergő szalonnaszír illatát
a parázsnál piruló kenyér
nomádok kiváltsága volt...
kevés beszéd – inkább csak
csonkán partra húzott emlékekkel
feleselt a gyalogszerrel
érkező szürkület
azóta elgörbült az idő
szétszóródtak a mostohán
őrzött mondatok
csak a csend finomságát
libbenti a pislákoló emlékezet
s az anyaölbe kucorodó várakozást...
még látod a hegesedő ujjakat:
a parázsló távolra
rajzolnak madárszárnyakat

Florin Irimia

MINDIG TÖRTÉNIK VALAMI

(Tot timpul se întâmplă ceva)

Gyerünk, ismerd be, téves országban születél. Olyanban, amely összeférhetetlen azzal, ahogyan élsz. Nem a te hibád, semmit sem tehetél ezzel kapcsolatosan. A tiéd szavaival élve, amikor megkérdezted őket, kiskorodban, miért is jöttél a világra, emlékszel még, mit válaszoltak? Hogy megtörtént. Egész egyszerűen. Megtörtént, ez történt, nem annyira szerelmük gyümölcse voltál, mint a végzeté, a sorsé, a bolygók felsorakoztak, és, hopp, világra jöttél. Ugyanúgy megtehetted volna, hogy nem születesz meg, *fifty-fifty* volt a fogadás a mennyben, de a csillagok rád mosolyogtak, az istenek pedig pártodat fogták. Úgyhogy meglettél. Kilenc hónapig fejlődél, tökéletesedél, aztán valaki azt mondta, kész, kifelé ezzel. És kiszedtek, potty, kiestél, rögtön ordítani kezdted, szegény, szerencsétlen fejed, életed, te bizarr lény, ahogyan fogalmaztál volna, ha látod akkor magad, „Ki a fene is ez?” – szerencsére nem így történik általában, viszont megláttak mások, jött a teljes família, és körmenetet tartottak a bölcsőd körül, mennyire örültek neked és mosolyogtak rád, bár tény, hogy ronda voltál, mint a kölcsönkérés, de hát ilyenek az emberek, ösztönösen örülnek, ha van minek, dicsérik az életet, ahogy mondani szokás, még ha fogalmuk sincs, mi vár rájuk és rád. Szóval, megszülettél, és néhány évig jól ment a sorod, hiszen majdnem semmit sem értettél abból, ami történik veled, és ez néha, legtöbbször azt jelentheti, hogy jól megy a sorod. Oké, rendben, elég a születésből, térjünk át a felnövésre és a jólnevelődésre. Várjunk, az utóbbi egyebet jelent. A felnövésre inkább, egyelőre elég ennyi. Nősz, nősz, nősz, nap mint nap még egy kicsit nősz. Bamba vagy még, de már nem annyira, mint kezdetben. Bambika vagy, egy ideig így is neveznek a tiéd, hogy szórakozhassanak rajtad. Ne vedd tőlük rossz néven, nem gonoszkodásból teszik, jó emberek, de néha nekik is nehéz ez-az, és ilyenkor, hogy enyhülhessenek, viccelődnek rajtad. Hát nézz magadra amúgy, a fejed is milyen, hogyne lennél tréfa tárgya?, és nézd azt is, milyen a járásod, miféle kérdéseket

teszel fel nekik, hallj oda, hogy aszongya: „Ki volt Grotzeszku?” Hát hogyne nevetne rajtad mindenki? Na, de tovább. Növögetsz, és szép ez tőled, nap mint nap új dolgokat fedezel fel magadnak, minden lenyűgöző, bonyolult, elképesztő, medreket ásol, segítenek mások is, nagyszerű ez a talajlazítás, vagy hogyan is nevezik, de a varázsa napról napra csökken, a kiszámíthatósága viszont növekszik. Anélkül, hogy észlelnéd, az élet körülötted szokványossá válik, a színek egyre inkább elmosódnak, de azért még sok van addig, amíg úgy jön majd, hogy nyakadba vedd a világot. Növögetsz, megnősz, most már nagyocska vagy, begyűjtöttél egy rakás ismeretet a világról és az életről, de továbbra sem érted, mit jelent az, hogy *kommunizmus, osztályharc, Nicolae Ceaușescu elvtárs*, bár egyre gyakrabban hallod ezeket, olyanokkal együtt, mint *megvalósítás, arany, korszak, legmagasabb csúcsok* és így tovább, miközben a boltokban nem igazán vásárolhatsz magadnak semmiféle édességet, mert nagyjából az összes eltűnt. Az élet viszont megy előre, mindig előre, csakis előre, díszlépésben, bár sötétben és melegvíz nélkül, de hát végső soron ezek úri szeszélyek, nemde?

Aztán egyszer csak, íme, történik valami, megőrült a nép, az emberek tódulnak ki az utcára, hangoskodnak, hogy, aszongya, le ezzel és le azokkal, nahát, mi van a legmagasabb csúcsokkal?, hiszen mintha egyre jobban éltünk volna, mintha egyre magasabbra jutottunk volna, ja, hogy nem így volt?, hazugság volt mindez, átverték bennünket, valójában jaj volt nyomorú fejünknek, úgy volt, aha, értem, rendben, és akkor mostantól jobban leszünk? Igen, bizony, abszolúte, nem is lehet másképp, kétségtelenül, Nyugat lesz, parfüm lesz, jönnek az amerikaiak és mindenki más, akit akartok. Lehet majd kapni „adidászt”? Igen, természetesen, lesz az is, és nem disznóláb (*Romániában a kommunizmus alatt „adidász” volt ennek a köznyelvi gúnyneve – ford. megj.*), hanem igazi, úgy értem, Adidas és Puma és Reebok sportcipő, igen, ilyenek is lesznek, mindent lehet kapni majd, bármikor és bárhol, hegyvidéken és tengerparton, falun és városban, és csak úgy, egyszerűen meg lehet majd venni, nem procival és nem pult alól, de legyen egy kis türelmed, előbb haljanak meg néhányan, elvégre forradalom van, és nem bársonyos, csikos vagy tudom is én, milyen szövetű.

A dolgok azonban nem maradnak ennyiben. Egyébként sohasem teszik, akkor sem, ha tetszik ez nekünk, akkor sem, ha nem. Lássuk csak, mi történik most. Hát mi is történjen? Egy kisebb, de nagyon

hangos csoport kimegy a főtérre, és azt skandalja, hogy mindez még nem elég, hogy egy nagy humbug történt éppen, hogy nem lett rendszerváltás, mert majdnem ugyanúgy vagyunk, ahogyan voltunk, ejhaj, Úristen, hát szép dolog ez?, mi megajándékozunk őket a szabadsággal, ők pedig bemocskolják ezt az ordítózásukkal, hogyan is gondolják, hogy megtehetik, sok ingyenélő egy rakásban? Jöjjenek a csendőrök, jöjjenek a bányászok, azonnal jöjjenek, verjék meg őket, éljen Iliescu és az összes többi jóemberke, de térjünk vissza egy picit rád, te kosárlabdázni akarsz és esetleg szeretkezni is, nem igazán érdekel, kinek húznak be, kit vágnak gyomorszájon, de van benned egy *feeling*, olyanszerű, mint egy előérzet, hogy bűzleni fog ez az egész, hogy továbbra is egy elmebeteg fog zenélni nekünk, arra tanítva bennünket, mit mondhatunk és mit nem, hogyan táncoljunk, hogyan ne, és a zene sem változik sokat. Na, de jobb lenne, ha nem faragnál rigmusokat, és elmondanád nekünk, mi történik tovább.

Hát mi is történjen? A továbbiakban mintha semmi sem úgy történe, ahogyan kellene, esünk egyet, aztán folyamatosan zuhanunk a közvéleménykutatásokban, de van már török kenyér és német kávé és hegyes orrú csizma, és vannak Pink Floyd- és The Doors-lemezek és Cohen-kazetták és tavak, hogy felferhesd partjukon a sátrad, és hegyek, hogy megmászhasd, és egyetemre járás és egy lány és megannyi vonzó dolog, és nem mondhatod, hogy az élet ronda, úgy sem, hogy a turkálóból öltözködsz, és szinte soha nincs pénzed. Oké, tehát az élet szép – de vajon ígéretes, jövőbe mutató is? A kérdés nem a te fejedben jelentkezik, pattan ki, tehát nem teszel semmit (ez vajon mit jelenthet ténylegesen?), csak szemléled szenttelenül, ahogyan egy mohó klikk, egy „elit” banda ráteszi a mancsát mindenre, míg te azzal áltatod magad, hogy amit látsz, az a természetes.

De aztán még történik valami. Nem egyik napról a másikra, kell hozzá valamennyi idő, talán pár év is, de megtörténik végül: rájössz, kábé hol élsz, micsoda gödörben, miféle állapotban, és azon töprengsz, hogyan történhetett ez, és miért nem tudatosítottad magadban eddig, talán a *Doom* miatt volt, amelyet naphosszat játszottál, vagy talán azért, mert végigaludtad az egészséget nyitott szemmel, mint egy Rip Van Winkle, aki nem hunyta le a szemét alvás közben, és amikor felébredt, olyan emberekre talált, akiknek egyetlen ütőkártyájuk az volt, hogy

egy évszázaddal később éltek, mint ő, azaz most, de Németországban, Franciaországban és Angliában. Még szomorúbb viszont az, hogy nálunkfelé senki sem szeretne változtatni semmit, ami valójában érthető, hiszen annyi mindenben kéne változtatni, hogy jobb, ha neki se lát az ember. Egy időre a felismerésed ki is von a játékból, bármi is lett volna ez. *Hogyan működhetsz egy országban, ahol semmi nem működik?*, faggatod magad. *Hogyan adhatod magadból a legjobbat, amikor a jók mindnyájan elmentek innen? Hogyan mellőzheted a szerencsétlenséget, amely körülötted történik, hogyan összpontosíts eközben arra, amit te akarsz tenni?*, bár nem tudod világosan, mit szeretnél tenni. *Amennyire képes vagy, annyira vagy képes*, ismétlődik benned a végtelenségig, mint egy szomorú, ízléstelen spirálformában. *Boldogok, akik hozzáidomulnak annak a nemzetnek a lélektani arcélehez, amelyből vétetnek*, kezded mondogatni magadban keserűen, *boldogok, akik összeférhetőek szülőhelyük elvárásaival*. Te nem tartozol közéjük. Te átpártoltál a kiábrándultak, az örökségből kitagadottak, a cinikusok táborába. Semmi egyebet nem akartál, mint kevesebb vöröst látni, több várost, kevesebb külvárost, egy picivel több jólétet, nyitottságot, egyenjogúságot, egy kicsivel több törődést a jó modorral, az igazsággal és az igazságossággal. Üres, dagadt szavak, amelyekről mindenki elfordítja a fejét, mintha undorodnának a szembenézéstől ezekkel. De csak amiatt, hogy az ország olyan, amilyen, neked nem kell ugyanolyannak lenned, vagyis tévesnek, pofátlannak, faragatlannak. Nem jelenti azt automatikusan, hogy folyamatosan ki kell röhögtetned magad, és nem kell magasról ejtened arra, ha valaki figyelmeztet, hogy bizony, ismét elszúrtál valamit. Nem, egyáltalán nem ezt jelenti. Mégis benuktan tehetetlennek érzed magad, kudarcra ítéltnek, mintha egy hervadt fa lennél, körülnézel, és mintha folyton azt látnád, hogy valaki vagy valami jó elbukik. Nem lehetsz immunis a hazád betegségeire. Úgyhogy lerobbansz. Betegeskedsz. Tartasz attól, hogy kinyiffansz. Érdemes meghalnod a hazáért? Attól függ. Érdemes meghalnod a hazád miatt? Kétségtelenül nem. De nem vagy életveszélyben, legalábbis nem testileg, halálos a gondolataidban és a lelkedben fészkel, elpusztul az akaratod, kimúlnak a vágyaid, érzed, hogy valamit nem fogsz fel, de nem érted, mit, és félsz. Írni akarsz minderről, szeretnéd ezt az egész viszolygást belefoglalni egyetlen mondatba, de nem érzed képesnek magad erre. *Dacolia*, fut át az agyadon. *Dacoliában élek. És ezt mindenki*

kihhasználja a maga javára. De ez sem elég. Úgyhogy bezárkózol saját odúcskádba, nevezzük sufninak, nem nézel több híradót, általában tévét sem, ehelyett a számítógépet bújod, és néha fellapozol egy-egy könyvet. Ezt gyakorolva szüntelen, egy szép napon ismét kedved támad az íráshoz, úgyhogy nekifogsz, de egy idő után, sajnos, nagyon rövid idő múltán, abbahagyod. Nem jön össze, egész egyszerűen nem, és kész. Nem úgy, ahogyan szeretnéd. Arra gondolsz, *mi lenne, ha elhagynám az országot?* – de hová mennél, pontosabban? Mások azért megteszik. Azon töprengsz, *mi lenne, ha elmennék Bukarestbe?* – de mintha még ez is túl sok lenne. Mások azért megteszik. Meg bizony, így arra ébredsz, hogy egyedül maradtál, barát nélkül, saját brancs nélkül, gyermeked sincs, még jó, hogy feleséged van. Aztán megint történik valami. Azon agyalsz, lehetséges-e, hogy nem az országban csalódtál, hanem önmagadban. Eltöprengsz, hogy talán nem az óriási eltérés a gond aközött, amit hittél, hogy történni fog, ha itt maradsz, a tied között, illetve ami konkrétan történt veled (bár ez is probléma), hanem a különbség aközött, amiről azt hitted, meg tudod tenni, illetve amit tettél végül, talán itt van a kutya elásva, talán ez az összes frusztrációd forrása. Hosszan tűnődsz mindezen, de félsz attól, hogy meg is válaszold magadnak.

Néha behunyod a szemed, és nem tudod, álmodsz-e, vagy azt képezed, hogy ismét gyermek vagy, de nem a '80-as, hanem az '50-es évek elején, amikor épp megépítették a Beruházási Bankot, amelynek tenispályáján a gyermekkorod fogod eltölteni, de nem kommunista létesítményként, mert ebben a világszegletben nincs ilyesmi, itt csak a Bank létezik, illetve a városod és Románia, de nyoma sincs bármi kommunistának bennük, nem történt semmiféle invázió és rendszer-váltás, talán háború sem volt, és aztán egyszerre csak a '60-as években találod magad, és még mindig játszasz, de ezúttal sem a kommunizmusban, hiszen körül nézel, és csak kertes családi házakat, kis, ízléses tömbházakat, takaros épületeket látsz, aztán a '70-es évekbe érkezel, de valamiképpen továbbra is gyermek vagy, a környezet is változatlan, nem eltorzult és szárnalmas, még ha talán egy picit poros is helyenként, talán egy kissé gondozatlan, de csupán ennyi, és íme, elérkeztek a '80-as évek is, a dolgok pedig ugyanolyanoknak mutatkoznak, mint korábban, és ekkor átfut az agyadon, hogy lehet, ha nem lett volna kommunizmus, nem következik be a szüleid válása sem, mintha előbbi

bármiképpen okozhatná utóbbit, illetve mintha előbbi hiányában utóbbi sem történe meg, és érzed ismét, ahogyan eláraszt az a mérhetetlen boldogság, mosolyogsz álmodban, és örülsz, mint akkor, amikor elképzelted, milyen lesz 2000-ben 24 évesnek lenni, és az akkor érzett derű mellé most páratlan könnyűség társul, mintha repülnél, mintha szárnyaid nőttek volna a vállaidra, és mindez annyira jó, olyan szép, hogy azt akarod, az álom soha ne érjen véget, és ne is tudj arról, hogy ez csak álom, de ilyesmi nem lehetséges, és amikor felébredsz, boldogság helyett irdatlan fájdalmat érzel csupán, mert semmi sem változott azóta, hogy nyugovóra tértél, és minden, ami van most, így marad örökre.

Aztán ismét történik valami: rádöbben, hogy tulajdonképpen mennyire hasztalan az összes ilyen szomorkodás, rájössz, hogyan váltál észrevétlenül áldozatává saját elvárásaidnak és csalódásaidnak, ezek pedig mind egy olyan időhöz kötődnek, amely, jól-rosszul ugyan, de már eltelt, tehát majdnem semmit nem oldasz meg azzal, hogy naphosszat ezeket elemezed magadban, csupán annyit érsz el, hogy még inkább belesüllyedsz a nyomorúságba és a rosszba. Ráadásul senkit nem érdekelnek a gondjaid, senki nem tapsol meg, mert problémáid vannak (voltak), legfeljebb azért, hogy ezek ellenére, mindannak dacára, aminek nem kellett volna megtörténnie, de megtörtént, te megmakacsoltad magad, és mentél tovább. Úgyhogy felkelsz az ágyból, ahol betegeskedtél addig, megrázod magad, mint egy ázott kutya, és vonalat húzol. Persze, lehetett volna jobb, százszorosan is, de ez nem azt jelenti, hogy minden el van veszve. Úgyhogy kész, mostantól megpróbálsz más lenni, derűsebb, bizakodóbb, erősebb. Aztán arra gondolsz, újra, hogy el kéne kezdened írni egy regényt. Ezúttal úgy érzed, képes leszel végigcsinálni. Aztán majd meglátod, hogyan tovább. Végző soron egy kis képzelőerővel szinte bármi megoldható.

Ui. Megírtad a regényt, nem is egyet, és úgy végzed képzelőerő-gyakorlataidat, mint várandós nő a Lamaze-t. Vannak jó napjaid, amikor mindent, amit feltettél magadban, szigorúan betartasz, de néha történik valami, és azt észleled hirtelen, hogy zuhansz, és nem tudod, ki lökött le, honnan, vagy egyáltalán tette-e bárki ilyesmit veled. És ilyenkor nem tudsz egyebet csinálni, mint zuhanni, mert ugyanolyan gyámoltalan, összezavarodott és hasztalan vagy, mint egykor. Néha a zuhanás annyira hiteles, valószerű, hogy azon tűnődsz: lehet, az idő

többi része egyetlen hatalmas illúzió. És ilyenkor történik valami. Talán. Bár nem hiszem. Ilyenkor inkább nem történik semmi.

*Szonda Szabolcs fordítása*¹

IRIMIA, FLORIN (1976, Jászvásár – Iași): író, műfordító, a szülővárosában működő Alexandru Ioan Cuza Egyetem bölcsészkarának doktori címmel rendelkező adjunktusa. 2001-től van jelen recenziókkal és kritikákkal romániai irodalmi és kulturális folyóiratokban, 2009-től saját írásokkal; szerepel a 2011-ben a Herg Benet Kiadónál megjelent, *Alertă de grad zero în proza scurtă românească actuală* (Sürgősségiadó a mai román rövidprózában) című antológiában. 2011-ben megjelenik a Brumar Kiadónál az első kötete, a *Defekt* című regény, amelyet 2013-ban díjaznak a franciaországi Chambéry-ben megrendezett Elsőkönyvesek Fesztiválján. További, eddig megjelent kötetei: *O fereastră întunecată* (Egy sötétlő ablak, regény, 2012), *Câteva lucruri despre tine* (Néhány dolog rólad, regény, 2014), *Misterul mașinuțelor chinezești și alte povestiri* (A kínai kisautók titka és más történetek, rövidprózák, 2017). Nevéhez fűződik Margaret Atwood *Oryx and Crake* és *Alias Grace* című regényeinek román változata (utóbbi esetében társfordítóként).

Ōsi reflex II. (1965, olaj, vászon, 85,5 x 81,5 cm)

---

1 A magyar változat elkészítése során a fordító a Nemzeti Kulturális Alap Szépirodalom Kollégiumának Franyó Zoltán alkotói támogatásában részesült.

Földi Panna

P. MADARÁRÓL ÍROTT VERS

Szentlélek kiáradásának napján
Ült madár kis lombozó fa ágán
Madár ült ott ágán Mindenségnek
Apró tornyán templomán égi fáján

Szerelemnek házán nincstelenség
Semmiség virágán-bogán
Énekelt egy madár dalát zengte
Minden könnyek fáján mesebeli

Égig érő Szerelemnek ágán
Kucorogva Áradásnak napján
Keszkenőtlen kis kerekded fekete
Madárka de kis de szépke csirregő

Áldatlan madárka reszkető simuló
Félelmes madárka tipegett énekelt
Mindenség vagy Semmiség
Irgalmát ha várta reszketett

madár madár szárnyatlan
madárka

SZERELMES VERS TAVALY NYÁRRÓL

Mentek a pannonhalmi dombok felé
vonaton aztán gyalog sétálva
az időben a térben a semminek elé

A mindennek a fák közt a lombok sodrában
valami teljesen megfoghatatlan és emberi
szóval leírhatatlan összetértség káprázatában

Összetért és összeálmodott simogatásokban
mentek valóra váltott nem való szinte illetlen
mámorában és hallgattak

Ilyen nincs ilyen gyönyörű nincs gondolták
de van a VAN
rezzenetlen rácáfoló lépések

Menni csak csendben
nézd ott az apátság jaj szép a kilátó
menjünk fel

Fel
nézzük meg
gyönyörű vagy ebben a szoknyában

Piros volt
piros volt
apró bugyikában ment előtte nézett rá

Volt valami nem visszapergethető
a mozdulat lágyságában
ahogy a feje billent

Ahogy a válla is nézte
a lábikrája fénye is csak őt nézte
a teste fénye is csak őt nézte aki VAN

A kis kilátóban csordogáltak összeértek
emberkönnyi vésetek bogárútnyi szűk erek
összetértek életek

MI KELL NEKED

Zokog a testében egy fájás
Más mint szüléskor gondolja
Akkor a kis élő térfogat és súly átáll
Önmagára szakad és ez okozza

Hogy „a csecsemő is szenved”
De ez más nem aki benne megnő
Ez egyhelyben sajog bár a test elnyeli
Sűrű sötét erdei hálót sző

Nem szülöm meg pedig tudom éhezi
Fénybe tenni sem mint sárga csecsemőt
Ne vakuljon féltem a szemeit
Ígérted megcsinálod azt a tört

Szeretlek odaadtam fényeim
Látod a vers most személyt vált
Lesz te s én éppen itt hol eddig ő
Szeretlek hozd ha téged ez megvált

Szeretlek legyen hát meg az a tör

A SZERELEM SZAVAI

Te patkány
Te tetű
Te ügynök
Baj van a fajtáddal
Áruló
Te sötét Lény
Szörnyeteg vagy
Hazug

Senki vagy
A verselést
sürgősen hagyd abba
Erőltetett és mesterkélt
mint az életben
Gonosz pszichopata
Ártéri kurva
Skizoid
Mindent hagyj abba
Mindent rosszul csinálsz
Kórházi ágyon leszedálva
fogod végezni
A halálos ágyadnál ott leszek
Mondd meg a gyerekednek
Hogy az anyja kurva

Aztán a
kitörölt ajánlások
könyvből kivett nevem
hamuja

Ütések a fejemre
persze a szóhoz
képest
nem is fájt annyira

Női nevek
sok-sok-sok
női név

Esküdj meg
megteszed
Akkor te
nem hiszel

Fétised az Isten
Félek tőled

Megmaradt pár vallomás
őszinte tiszta
neveim szépek
Kicsiállat Luna
legszebb a Mátka
az EGY és a VAN
mélytüzű szavai
helyeink titkai

Extázisok
katarzisok ívei

Megmaradt a tánc
a tánc a tánc a tánc
a zene

A verseink

Vonatok és állomások
lassan ismerősödő falai
gyönyörű várakozások

Áldozathozatal
áldozathozatal
az volt a
tavaszi

De legjobb
leghasznosabb
mindent mindent
mindent mindent
mindent mindent
mindent mindent
mindent mindent
mindent mindent
A MINDENT

irgalom nélkül
elfelejteni

VERS A VILÁG
LEGSZEBB PONTJÁRÓL

- *Horváth-kert* -

voltunk együtt vendéglő
horváth-kert jaj olyan otthonkás
olyan bentről szívmélyi intim
megsimogat ha rá gondolok
ültünk ott a kis udvarán
ebből kimosolyog valami derű
szép és keresetlen egyszerű
nem hiszed el ilyen is van
nem mert akar lenni
hanem mert ránézel a másokra
és tudod: nem tudod nem szeretni
és húsgombóclevés egy hatalmas
gömbben földgolyó-esszencia
csak mi létezőnk ez a szekvencia
mikor először ettük együtt
nevettünk a vicceden mi a
vágya a szerelmes nőnek
hát persze hogy te vágtam rá
szelíd sebtiben s talán huncutan
a húsgombóc a tányérban
mintha megzendülne
na most nem lehetek boldogabb
megélem a szerelem-szentséget
érezem a mély-magas erejét elragad
átálmodom magam minden áradásba
nem baj ha zuhanok is csak LEGYÉL
a világ legszebb pontján téged látlak
szeretlek tudjuk mi a „siklórepülés”
és esszük húsgombóc horváth-kert
te meg én hálát adok közben imában
nem baj hogy „érzékenységi gyakorlatnak”

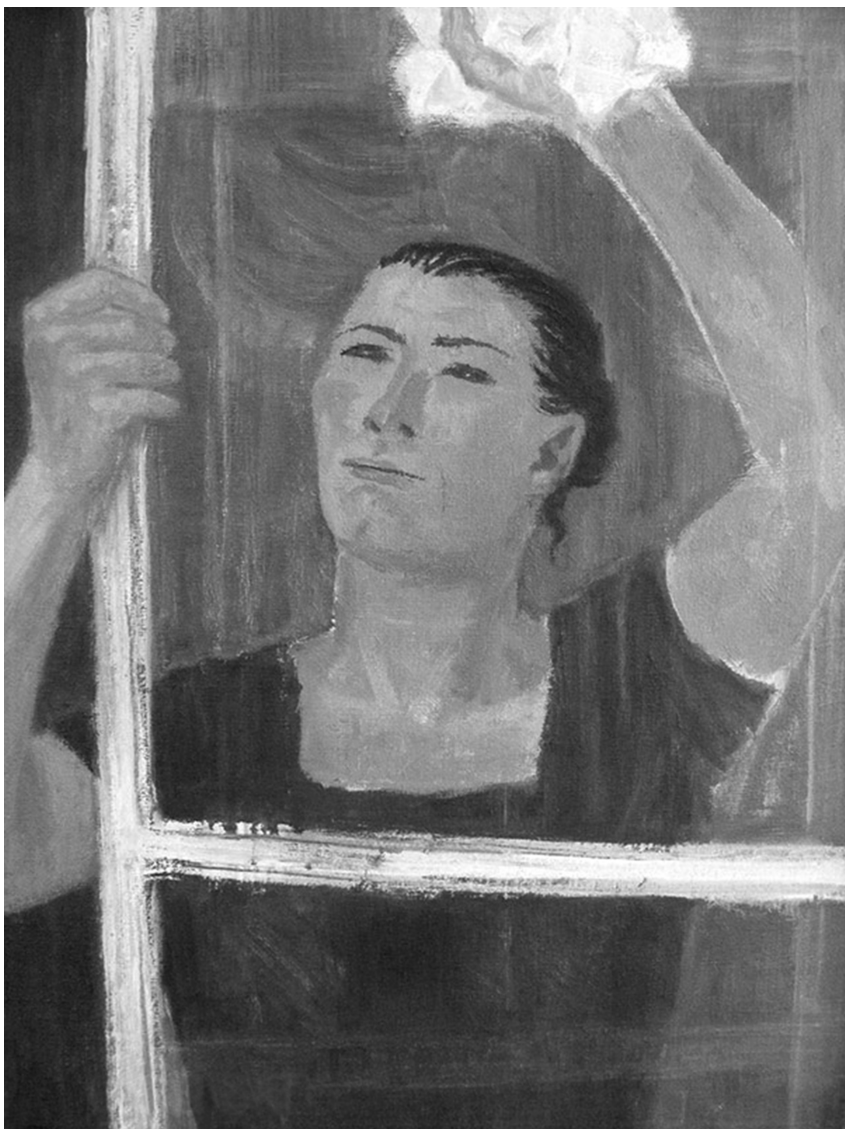
hat már az egész vagy csak
fénylünk valami sugárban
adni sem kell mert VAN
ahol te vagy és ott veled én

ANZIX

Ez csak szorongás, mondta.
És lesimított egy felhőt az égről.
Surrogott a kék.
Vakultam az időtlen fénytől.
Az antennáid rosszak, mondta.
És átrajzolta egy közénk csörömpölő
múltdarab szilánkját. Léptem egy nagyot.
Kikerültem a járdán feszülő hányást.
Emésztetlen érzések fonákját.
Ő közben lekerekítette a tárulkozó
kontúrokat. Helyére segített előzékekenyen
egy lomposan ténfergő napsugarat.
Nem értettem, miért kell ott lennem.
Egy számomra túlméretezett,
ismeretlen világban. Szeretem őt.
Befelé zokog, tépi lélekzésemet
egy madár. Vagy valami
sebzett, apró vadállat.
Lettem volna kis, szűkös
mikrokozmoszomban. Szorongásaim
otthonában. Végül a hajához ért
a szelíd mozdulat. Mit a nyakszirtjéről
valami remény indított el akadozva.
És testem, karom, vállam. A kérdésre:
minek minden, ha fel nem érem.
Leszegett pillantás reménytelenje.
Volt a válasz.

ÉR

közel vagy mindig
ahogy távolodsz
egyre közelebb hoz
bennem
ami elvisz
minden megéri
minden megtér
odahajlik
magába ér
minden otthonát leli
tied én vagyok érzem
már ijedt mégis
hitetlenségét
fokról fokra
lélekezetről
lélekezetre feladó
remegő
gyönyörűséggel
ahogy engeded
értem érzed
a Gondunkat Viselés
egymásba hajlítja
ha akarja
és ha kéred

Ablakmosó
(1961, olaj, vászon, 95 x 77 cm)

B. Tomos Hajnal

ÁRNYBESZÉD

(apámnak)

Az éjjel közelebb jöttél,
mint szoktál,
csilló szárny, suhanó
lebbenés voltál,
s a hangod távoli, ismerős,
új súllyal, fénytörő
prizmával viselős.

Úgy tűnt, hogy járod a kertet,
árnyad siklott
a terhes almafák alatt,
s a hó tompán zuhant,
becsapódott, mint ököl
a sápadt arcokba.

Csak kutyád neszelt fel,
rád ismert, s hangtalan követett,
nedves orrát fúrta nyomodba:
hol jártál?
Földszagod van,
mint a bujdokló vakondoknak.

SZOBACSEND BEN

Tavaly ilyenkor még úszhattam
hetente egyszer-kétszer
egy illatos medencében –
ó, boldog idők, szabad lárma!,
az a zöld surranás a testem körül,

hajamon, bőrömön gyöngyöző forró pára
és a sok zagyva pletyka,
steril struccpolitika, gyakran
csak egyszer látott emberekkel.

Akkor még nagy havat
tapostunk a Cenk alatt,
pirultan narancsfényű,
meleg sarokban ittunk
ylang-ylang-teát
és rózsaszín kötényes lányok suhantak
tova, tálcájukat magasra tartva.

Most jó, ha járhatok néha embernyomon,
háta, nyakak görbáját láthatom
a szabályos kétméternyi sávon,
ha plázák háttérzajában felsívít egy kisgyerek,
összekoccan véletlen két fémkosár
és valódi emberszóval
árcsökkenést reklámoz
valaki a hangszóróban.

Ma szobacsendnek beszélek,
(lényegében egyezkedem magammal),
hány percet biciklizzek ébredéstől estig
és mennyivel csökkenjen a napi kenyéradag,
hogy – Isten kegyelméből – ehessenek hóvégig.

Kézdi Imola
ÜVÖLT A FAGY

Üvölt a fagy
remegő testemen,
jégcsappá
csiszolódnak
a gondolatok,
mellém fekszik a tél.
A szerelmedet törlesztem.
Ha nem büntet a törvény,
magamat büntetem.
Ennyi még belefér.
Régmúlt szerelmek illata
kúszik az orromba.
Otromba, dermedt
felismerés:
köszönő
iszonyban
vagyunk.

HÚVÖS

Húvös, csüggedt köd
permetezi arcunk.
Adtunk s elvettünk
egymástól
forrót, rideget.
Rajongsz
a hideg színekért?
Kékre fagyott
szerelemmel
kötök neked

sálat, kesztyűt,
pulóvert és
kompromisszumokat.

KÖTÖTT ZOKNI

lábamon ma
kötött zokni,
nem kékharisnya.
meg lehet szokni
e fajtatiszta, rusnya
bűnbájt.
amit horgolok,
az orrodra nem kötöm, s
ha kötődöm hozzád,
karjaidban vigyázok
álmaidra, hol a
szerelem egy sima,
egy fordított,
egy néma,
egy ordított.

FOGAINK KÖZT

Fogaink közt
csikorog a tél.
Komoly és
rideg lettél, mint
egy jégmosoly
a bádogemberen.
A hideget
rosszul viselem.
Most hagyj!

Egygombócos fagy
a szerelem,
s ha mi nem is,
de a fene megeszi.

FAGYOS

Fagyos és mélabús
vagy, mint a
mozdulatlanság.
A napos oldaladra
fordulnék,
de mellettem a
hült helyed fekszik.

Zúzmará
(1966, olaj, vászon, 86,5 x 101 cm)

Sztaskó Richard

RENDES, TISZTA HELY

Akkoriban még képes volt szeretettel visszagondolni mindarra, ami vele történt. A lelkiismerettel való elszámolás soha nem okozott gondot. Az ezredes tudta, hogy a hegyek felől érkező szelek metsző hidegét csak itt, az Édentől keletre érezheti, s hogy ettől a csípős hidegtől lesz olyan a szíve, mint a napon szárított gyümölcsök héja.

- Ebből az egészből annyit kell csak megérteni - mondta egyszer közeli beosztottjainak -, amennyi szükséges a tisztességes és elegendő alváshoz. Minden más túlmutat azon; nekünk pedig ahhoz semmi közünk.

Mielőtt belépett a pinceborozó ajtaján, újra elolvasta az ajtóra akasztott tábla föliratát: ELADÓ. Ez biztos valami otromba tréfa, gondolta az ezredes, majd - zubbonyát megigazítva - belépett a szűkös helyiségbe. A pultnál hadarva adta le a rendelését, amire semmi szükség nem volt, hiszen a borozóban mindenki tudta, az ezredes a nap mely szakában érkezik, és mit fogyaszt: három óra harminchétf perc, két konyak és egy házmester.

A szertartás mindig a pultnál kezdődik, az első féldeci fölajtásával. A kommersz ital, akár a be nem vallott bűn a gyóntatófülke mélyén, égeti az ember torkát, és szűnni nem akaró melegséggel tölti el a gyomrot - csak az első, majd a második korty bor hozza el a remélt megváltást.

De most nem múlt el a kellemetlen, égető érzés. Az ezredes képtelen volt az ajtóra akasztott tábla rettenetes föliratát elfelejteni. ELADÓ. Tehát már nincs rá szükség, fölöslegessé vált, E-LA-DÓ, egyenként ízlelgetve minden szótagot, le lehet róla mondani - holott ez egy rendes, tiszta hely -, mégis kukába vele, senkinek se fog hiányozni, semmivel se különb egy pozíciójából méltatlan és jogtalan eljárásnak köszönhetően elmozdított ezredesnél.

- Egyszer s mindenkorra tanuld meg, fiam - hallhatta többször is az édesapjától, akibe kétkezi munkásként több értelem szorult, mint egynehány vezérkari tisztbe -, hogy ebben az életben nincs semmi, amit már ne rendeztek volna el előre.

S hogy megerősítse régen elhunyt apjának igazát, miközben belekortyolt a borba, gondolataiban a Szentírás egy kedvelt passzusát idézte föl, ízes-veretes szavakkal, amelyek úgy koppantak homloka mögött, akár a bakancs a simára csiszolt padlón.

„Egyik nemzetség elmégyen és a másik eljő, jóllehet az föld mindörökké megmarad. És az nap feltámadván, minekutána elnyugodt, az nap ismét az ő helyére siet, azhol ő feltámadhasson.”

Önkéntelenül is elmosolyodott. Ha eladják ezt a tavernát, gondolta az ezredes, biztosan lesz, aki majd jó pénzért megveszi. Aztán vagy megtartja borozónak, vagy nem. Már a Megváltó is imígyen szólott: „Ne legyetek azért szorgalmatosok az holnapi napról, mert az holnapi nap gondot visel az ő dolgairól. Elég az napnak az ő mindennapi szorgalmatossága.”

Ha lenne pénzem, morfondírozott az ezredes egy újabb kortyot követően, megvenném ezt az ócska lyukat, és fölújítanám. De nem mások kényes szájízlése szerint, hanem úgy, ahogyan nekem tetszik. Az okkercsempéket egyesével verném le, hogy helyettük kék és fehér csempék sorakozzanak, ugyanazt a sormintát követve, mint apai nagyanyám konyhájában – ott, ahol mindent betöltött a vidéki élet illata. Meleg víz persze nem volt, nem vezették be; ha mosogatni kívánt az ember, a sparhelton melegített vizet – abban a nagy fazékban, amiben disznóvágáskor vért főztek az öregasszonyok, nagy rikácsolások közepette. Igen, a csempével kell kezdeni, aztán jöhet a tisztasági festés meg az apróbb esztétikai hibák korrekciója.

Az ezredes ismét elmosolyodott. Pontosan tudta, hogy odafönt a minisztériumban és a vezérkarnál is gyakori eljárás az apróbb esztétikai hibák korrekciója – persze ott a döntések nyomán „fejek hullnak” és sorsok törnek ketté, s itt óhatatlanul is saját dicstelen bukását kellett emlékezetébe idéznie. De így van ez rendjén. Minden hiábavaló.

Vendégeimet, szötte tovább az ezredes korábban megkezdett gondolatait, örömmel fogadnám, és mivel nem vagyok irigye senkinek, a legtisztább békesség lakozna kiszárított szívemben. Ha valakinek panaszkodni támadna kedve, meghallgatnám, de azon lennék, terüljön el a derű minél előbb a lelkén. Talán nem véletlen: a napot takaró felhők előbb-utóbb elvonulnak.

A pinceborozóban alig voltak. Az ezredesen kívül még ketten tartózkodtak a szűkös helyiségben, két keménykötésű legény. Az egyi-

ket jól ismerem, állapította meg abban a pillanatban, amikor belépett az ajtón és elindult lefelé a lépcsőn, az utcánkban lakik, a felső végen, azt hiszem, munkásgyerek vagy valami hasonló, a pontos kifejezés most nem jut eszembe, de az biztos, hogy az ő világa meg az enyém: nem közös. Mindettől függetlenül szívesen fogadnám, ha tulajdonosa lehetnék ennek a helynek. S persze látszólag szófukar barátja is menedékre lelhetne kék-fehér csempés falaim közt.

Mivel az ezredes tudta, hogy az emlékezés és az ital árt a szívnek, igyekezett némi önuralmat gyakorolni káros szenvedélye fölött, így abban a röpké pillanatban, amikor ajkához emelte a konyakot és fölhajtotta, nem gondolt semmire. Talán ez a kulcs, mosolyodott el, s az asztallapra koppintotta a feles poharat. Soha nem kell semmire se gondolni. Abból baj nem származhat. Ha az ember gondol valamire, s azt a valamit, azt a formálódó, anyagtalan masszát szavakká gyúrja, igyekezzék fedezékbe vonulni a kimondást követően. Egy jól megválasztott magaszt, ahonnan belátható az egész tájék, s ahol van kellő takarás és rejtek, elegendőnek bizonyulhat. A méltóság, emelte föl mutatóujját a levegőbe az ezredes – persze csak gondolatban –, nem keverendő össze a gyávasággal. Az utóbbi súlyos bűn, az előbbi az érényes élet apropója, jelentsen ez bármit is.

Még nem vagyok részeg. A borozót pedig eladják, s nálam jobb sorsra érdemes emberek veszik majd meg, és eltörlik emlékét mindannak, ami e nyirkos és borszagú falak között történt. „Mert mindennek, azoknak vagyon, adatik és megszorítottatik. Azoknak pedig nincsen, azmije vagyon is, elvétetik ötöle.” De mit tehet az, aki semmi talentumot sem kapott? Kihez forduljon? Panaszát meghallgatják, vagy sirámaid lyukas köpönyegként a vállaira terítheti?

Ha enyém lehetne ez a taverna, megtartanám a nevét, semmi esetre sem változtatnék rajta – mindenki tudja: járt és járatlan út között mi a különbség –, az asztalokat és a pultot persze újra lakkoznám. A két kezemmel. S ha gyaluzás közben szálka fúródna a tenyerembe, örömmel adnám véretem is, mivel a becsület s a becsületből fakadó tartás így kívánja.

Ami azt illeti, folytatta tovább az ezredes (miközben egy távoli, ismerős gondolat kezdett egyre tovakodóbbá válni: „Rendelj még egy kört!”), a hit, remény, szeretet hármásából nálam csupán az utóbbi

hibádzik. A szeretetétéhségtől szenvedő hogyan is lenne képes adni, amikor csak követelni tud?

Akkoriban még nem volt ezredes, és álmaiban sem gondolta, egy napon majd milyen csúfos véget ér gyönyörűen ívelő karrierje. Nem, akkoriban egészen fiatal volt, s egy véletlennek köszönhetően kellett megtanulnia, mi is az a félelem – pontosabban: mennyit ér, ha a sors bőséggel méri azt a nélkülözők számára.

A Szamos utcában a szomszédjukban lakott egy idősebb úr, a környéken Ficak bácsinak csúfolták, az ezredes is ezen a néven ismerte, fogalma se volt róla, miért aggatták rá ezt a – maga nemében inkább kedveskedő, mintsem sértő – nevet. Karácsony lehetett, már javában tartott az adventi készülődés, a kisváros zsongott, akár egy megpiszkált hangyaboly – mindenki járt-kelt, tette a dolgát, az ezredes (ekkor még pompásan naiv gyermek) csak az ajándékozásra tudott gondolni, a különböző méretű és formájú csomagok kibontásának örömteli pillanatára, persze tudta, azzal, ha sokat gondol rá, még nem hozza közelebb a vágyott percet.

A sarki szatócsboltból tartott hazafelé, út közben többször is meg kellett állnia, mert a megpakolt szatyrok bevágtak az ujjába és elszorították a keringést, persze a széken sokkal jobban fájt. Már látta is maga előtt: az apjától megkapja majd, ha szóvá teszi ezeket a pihenőket, hogy lám még erre sem képes, hazahozzon két tömött szatyrot henyélés nélkül. Az ezredesnek egyetlen öröme volt csupán: a földszinten laktak, így nem kellett az emeletre lépcsőznie.

Az utolsó pihenőt Ficak bácsi lakása előtt iktatta be, s ahogy próbálta elgémberedett és sajgó tagjaiból kirázni a zsibbadást, önkéntelenül is bepillantott a foltos konyhaablakon. A következő pillanatban tudta csak fölfogni, mi is az, amit lát. Amikor a nagy csődület után odahaza ismét el kellett mesélnie a szüleinek a történeteket, arra gondolt, ez örökre vele marad, s mint később kiderült, pontosan ráhibázott erre a jövődőlésre. Ficak bácsi a konyhapadlón hevert, ott feküdt mozdulatlanul a tűzhely és az asztal között, fönnakadt szemekkel s keresztbe tett lábbal – a kezeit nem lehetett látni –, az egyik macskája (három is volt neki), a cirmos bundájú pedig a mellkasán ült, s jóízűen falatozott Ficak bácsi ajkaiból. Az ezredes tudta, hogy el kellene fordítania a fejét, de képtelen volt rá. Később az apja nem sokat fűzött a dologhoz: „Ehhez aztán pofa kell, hogy pont karácsonykor”.

Ficak bácsit bádogtepsiben vitték el, a szűkös hely miatt alig tudtak vele megfordulni a lépcsőházban, bosszankodtak is a hullaszállítók, ráadásul még a falat is összekaristolták lent a kapunál. Az öreg halála, gondolta az ezredes, még sokáig beszédtema volt a házban, az addig szinte emberszámba se vett Ficak bácsi hirtelenjében áldott lélekké lett, aki nem érdemelte meg, hogy földi pályafutását ilyen méltatlan módon fejezze be.

De lehet-e egyáltalán, tette föl magában a kérdést az ezredes egy újabb korty házmester után, méltósággal meghalni? Tudta jól, hogy megnyugtató feleletet erre képtelen lenne most találni.

S mi van akkor – folytatta tovább –, ha Szent Péternek majd éppen az ezredes halálakor megy el a kedve az oldás és kötés rászabott feladatától? Mi lesz, ha az ezredes kapcsán sokall be, s hagyja ott ezt a színjátékot? Parancsmegtagadás a legfőbb körökben. Helyesebben mondvá, mosolyodott el az ezredes, parancs iránti engedetlenség. Ami jóval kifejezőbb, hiszen nem a cselekedet, hanem az azt megalapozó erkölcsi tartás, vagy attitűd válik hangsúlyossá. A saját bőrömmön tapasztaltam meg, mit jelent szembemenni az igazságtalansággal, s ha mindennek feddés és felfüggesztett szabadságvesztés az ára, legyen, én megfizetem. Ha kell, többet is. S csak reménykedhetek abban, hogy a Megváltóval kötött egyezséget Szent Péter nem rúgja föl, s kitar a végsőig, old és köt, hogy nekem legyen esélyem majd ez után.

Ha én lennék ennek a tavernának az új tulajdonosa, nem hagynám, hogy a falak között ecetessé savanyodjék az idő. Ó, nem, azt nem hagynám. Az ezredes tudta jól – talán ez volt a legelső, amit tisztként megtanult –, hogy az álmodozás még nem bűn. A bajok akkor kezdődnek, ha az ember a valósággal óhatatlanul is elkezd összemosni az álmait. Odakünn a fronton az pedig – mint ahogy már számtalan esetben bebizonyosodott – nem éppen életbiztosítás.

Hiszen hogyan is nevezhetné magát boldog embernek az, tette föl a kérdést az ezredes, miközben szemei előtt ismét megjelentek a kék-fehér csempék, akinek szíve helyén nincs más, csupán kénes szagú, bűzölgő mocsár? Talán nem ártana azon kevesek közt is előszűrést tartani, akik biztosan beléphetnek a Mennyek kapuján, hiszen hiába elit a társaság, fő az óvatosság. Ne feledjük, láttunk már elég meglepetést áporodott, savanykás életünk során, biccentett az ezredes a kék-fehér csempék felé, mintha tőlük várna visszaigazolást. Aztán

gondolatai közt kirajzolódni látszott az a barnás folt ama bizonyos konyha mennyezetén: tudniillik fölrobbant a kávéfőző, a megnövekedett nyomásnak az ócska fémszerkezet nem bírt ellenállni, s a robbanás pillanatában a kávé olyan alakzatban fröccsent szerteszét, ami kísértetiesen emlékeztetett a fejlődés utáni vérfoltok mintázatára. A kávé végül nem törölték le, a folt a mennyezetre száradt, a kotyogós pedig – rajta a forgácsolt szélű lyukkal – elfoglalta méltó helyét a szemétdomb tetején.

Ha már arra kerülne sor, szolgálati fegyverrel vetne véget életének, gyorsaság és precizitás, ez lebegjen a szem előtt, s az elérendő cél. Persze jelen pillanatban nem tudna semmit sem megnevezni, ami az öngyilkosság felé terelhetné, de tudva levő, emlékeztette magát az ezredes, az idő sebesen szálló nyílvesző, bármi megtörténhet, bármi. Hiszen eljőhet az a pont, amikor már nemcsak mások, hanem önmaga számára is teherré lesz, a tehertől pedig, kár ezt szépíteni, jobb megszabadulni, s inkább előbb, mint később. Túlzott óvatossággal még nem ment előrébb a világ. Igen, a halántékhoz illesztett vagy szájba dugott szolgálati fegyver lehet az egyetlen s célravezető módszer.

De most tavasz van, figyelmeztette magát az ezredes, tavasszal még hajnalban is érezhető az éjszakákat betöltő zsongás – egész egyszerűen nem illendő ilyesmikről fantáziálgatni. Hiszen a legfontosabb dolog az életben: a holnap. Ami éjfélkor a legtisztább, amikor ránk talál. Tökéletességében érkezik meg hozzánk, és a kezünkbe adja magát. S csak reméli, hogy tanultunk valamit a tegnaptól. Igen, figyelmeztette magát az ezredes, tavasszal még hajnalban is érezhető az éjszakákat betöltő zsongás.

A kintről beszűrődő napfénynek köszönhetően az ajtóra akasztott, rettenetes ELADÓ-tábla rombusz alakú foltot vetett a pult előtti járólapra. Úgy tűnt, mintha egy darabot kihalítottak volna a padlóból, s ha ezen a hasadékon keresztül valaki, talán pont én, gondolta az ezredes, a mélybe zuhanna, olyasféle helyre jutna, ahonnan vissza se térhetne soha többé. Történt, ami történt, katona vagyok, a kötelezettségeimről pedig nem feledkezhetem meg. Semmilyen körülmények között.

Amikor néhány pillanattal később az ezredes odalépett a pulthoz kikérni a következő kört, fél szemét – nehogy egy váratlan pillanatban megszédüljön – az árnyékfolton tartotta. Fő az óvatosság.

Szabó Dárió

SZÉP

Ülök a küszöb mellé gondosan oda-
igazított széken,
az ajtót
javítom.

Tőled tanultam javítani, mindent megjavítasz,
és most az vigasztal, hogy egy ideig
hasonlíthatok rád,
szögeket keresve fohászkodhatok,
fatörmelékeket aprólékosan össze-
söpörve egy egészet rakhatok ki és
adhatom oda
neked.

A kilincs ép, de a zárnak csak
a helyét lehet kitapintani egy bele-
szorult
kulcs szabadságvágyával és
fordulási késztetésével.

*

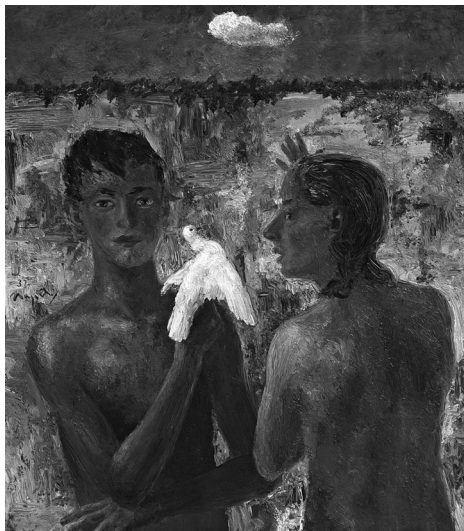
Kész van;
rendesen csukódik,
nyitni sem nehéz,
mégis mintha súlyosabb lenne
a kilincs,
rátelepedett minden, ami
szép
akarna lenni -
az ajtó elfelejtette a
szögletes dolgok
biztonságát,
a szék lábai átcsúsznak
a küszöb fölött.

ÉJSZAKAI MOZGÁS

A falu melletti csatorna vize szürkés-
fehéresen habzott, tompította
az érkező holdfényt.

Körülötte a part, a fák és a bokrok
sötétkében fürdöztek, a kis
kőhid pedig feketének látszott,
íve éjszakai szivárvány, kettészelte a csendet.

Ahol nappal a falu lakói pihentek,
oda ilyenkor az ökörnyál terít takarót.
Ahol nappal az épp erre tévedő vándorok
lopakodtak, oda ilyenkor
a csillagok közti űr épít házat.

Fiatalok
(1937, olaj, vászon, 80 x 71 cm)

Szondy-Adorján György
A NEGYEDIK KAKASSZÓ

Mielőtt elbúcsúztunk volna, úgy döntöttünk, egy könnyű kis vacsora mellett még elbeszélgetünk, hisz alig ért véget a találkozó, máris hiányoltuk egymást, mondtam, ismerek egy barátságos kis helyet, „rajta, kedves uram, vezessen bennünket, követjük”, szolt Kruduné, és elindultunk a vendéglő felé, ahol azt az emlékezetes káposztalélevest ettem húsgombóccal, és most mindnyájunknak arra fáj a foga, talán túlon túl érzékletesen ecseteltem a társaságnak a leves erényeit, láttam, nagyokat nyelnek, ahogy mesélem, hogy a gombóc nem a tányérban omlik, hanem a szájban, és kis nyakkaraj-gubicsok lebegnek mellette, kellő zsírral kipárnázva, és csak annyira sós meg savanyú, melyre egy pohár királyleányka épp megfelelő válasz, Borbás Marcsi is elégedetten csettintene anyanyelvével akár, és mikor végre megérkeztünk a Negyedik Kakasszóhoz címzett fogadó elé, irdatlan lakatot láttunk a méretes kapun keresztbevetett pánton, ám sehol semmi magyarázat, cetli, sőt, kegyelemdöfésként ott lógott az étlap, szemmagasságban kirajzszögezve, összesen öt példányban, mind az ötön rózsaszínű filccel kiemelve: „kóstolják meg házunk különlegességét, a kézdipojáni káposztalélevest!”, és akkor a megfelelő idő pótolhatatlansága már-már gyászos köszönéseket préselt ki belőlünk, és megtagadtuk az egymás iránt érzett hiányt, fölcserélve azt egy tányér levesével.

PÉTER LÓRA KAP

Gyönyörű házat építettek a dombra, ahonnan azok a nagy vizek indultak, drága csikók legelésztek, néha nyargaltak az udvaron, elásott kincsek csörrentek meg a dobbanásra, a nyugagyak kisasztalain pár szelet diós tekerecs mellett kávé gőze szállt egyre magasabbra, Péter a fészerben végezte a kétkezit, ahogy meg-megrántotta olykor a gyepelőt, érződött a glettvas tárgyilagossága, esténként fölsétált a dombra, átsegítette a Napot a jegenyék izzó csúcsain, benn, a fészerben csónakot ácsolt a szövetkezeti szakkönyvek legjobb tudása szerint, támogatták ebben a nyugalom és az enyhe idő, ha elkészül vele, gondolta, majd fölteszi a vízre és megérkezik, aztán a tavasz valamelyik utolsó napján egy kisbárány veszett a folyóba, szinte egészen fölolvadt benne, mire rátaláltak, és látta Péter, hogy azé a víz, akit magához hív, és eszébe jutott, hogy övé az élet, ahogy mindenki másé is, persze, akkor fölpattant egyik drága csikóra, vágára bírta, közben fura kis dal remegett ajkain, hogy tudniillik azé a ló, ki ellovagol.

LEHETETT VOLNA SEPRŰ

„Nem látott véletlenül erre egy sárga csikót?” – érdeklődött a polgár, aki szembejött vagy ment, egyre megy, nem láttam, persze, hogy nem láttam, oltár

elé igyekszem A-val, verje meg
a gút magát csikóstul, laza, kortárs
vigyorával párban, a szerveket
kérdezd, ne a vőt, ott áll egy a portán!

Már nem hagyott nyugton az a csikó,
a sárga, uzsedaré, uzsedom,
nászunknak sörénye, patája volt,

mintha ügetne rajta Anikó,
még ráadtam gyűrűm, ha jól tudom,
majd arám lovával elvágatott.

A kávé
(1968, olaj, vászon, 45 x 48 cm)

Ferencz Imre
A VÁROS ÚJ TEMETŐJE

A rendszerváltás után a város önkormányzatának
legsürgősebb teendője volt egy új temető kialakítása
mert a tömbházlakók már elérték az átlagéletkort
azok akiket a szocialista iparosítás toborzott ide
kulcsot kaptak az új lakásokhoz
az örömtől fülükig ért a szájuk
amikor átlépték a küszöböt gyorsan megnézték
hogymint tényleg folyik-e a víz a csapból
majd megrándították az angolvéce
falra rögzített víztartályának fogantyúját

már csak a temető hiányzott a boldogsághoz
a felduzzasztott város jövőjét illetően
mert a régi kisváros kis temetője foglalt volt ugyanis abban
az őslakosok adják át holtan egymásnak a stafétát
bizony megérett már az idő arra hogy egy új és tágas
temetője legyen a megyeszékhelynek

és aztán rövidesen kezdetét vette
az új temetőben az iramos temetkezés
ravatalozó épült középen az uniós elvárásnak megfelelően
és megkezdte tevékenységét a kegyelet elnevezésű szolgáltatás
amely nemzetiségre és felekezetre való tekintet nélkül
látja el azóta is a feladatát

hanem alighogy az új temető kitért kapuit
sokan bölcs előrelátással már életükben
megvásárolták a sírhelyüket mindjárt a bejáratnál
mert vannak emberek akik mindig első akarnak lenni
szóval sokan ráéreztek arra hogy pár év múlva a sírkert
eltávolodik a várostól s aki késlekedik
csak az utolsó sorban kap majd helyet

sokan tehát
sikeresen megelőzték a halálukat
jó helyen lesznek ha majd eljön a végóra
és ha majd eljön a feltámadás ideje
elégedetten nézik most a sírkövön a nevüket
a születési dátummal mert az elhalálozás időpontját
ki merné megjósolni ki merné oda vésetni kérdem
nem is lenne tanácsos bizonyos szempontból
amikor halottak napján gyertyát gyújtanak
leendő halott-maguk emlékére
arcukon elégedettség büszkeség ragyog
mégis csak jó volt idejében gondoskodni gondolják
mert hátul a terület bővítése egyelőre
még alku tárgyát képezi

mint jövevénynek aki odüsszeuszi
bolyongások után Ithakában kapott panellakást
nekem is az új temetőben lenne a helyem
de én elmulasztottam megvásárolni a sírhelyemet
még kivárok még gondolkodom nem sietem el
a szülőfalumban sajnós megszakadt a folytonosság
se szülőház se föld nincsen már
minden szétosztva minden elvesztegetve
felmenőim sírhelye ugyan még megvan
de kár lenne ott miattam felforgatni a földet

terjed a város új temetője nagyobb helyen fekszik már
mint egy lakónegyed tudom nekem is jut egy hely
a bejárattól távol a legutolsó sorban de az is lehet
hogy a tanács döntést hoz időközben és sor kerül
egy krematórium megépítésére a város másik oldalán
meg akarom várni hogy lássam amint a polgármester
ünnepélyes külsőségek között
elvágja majd a szalagot

2020. december 25.

SZEMETESEK

Írjon a szemetesekről is egy verset mondotta
bizalmasan a szemetes miközben a célgép a kukákhoz farolt
írjon rólunk is mint ahogy a guberálóról már írt

az igazság az hogy ritkán kapok visszajelzést az írásaimra
hát fölöttébb megtisztelő volt számomra
hogy egy szemetes elolvasta az újságból a versemet
és arra kért hogy írjak a szemetesekről is
hát sajnálnám ha kérésének nem tudnék eleget tenni
a kívánsága számomra parancs mondtam neki
mert meggyőződésem hogy manapság
a szemetesekről írni szent dolog
nem is tudom van-e védőszentjük a szemeteseknek
ha nincs akkor legyen javasolom

mert Uram
ha ők nem volnának felvinné a világot a szemét
nem Amundsen kortársai ők már
hanem az űrhajósoké az asztronautáké
azoké akik fent a sokasodó űrszemét között helyállnak
ó az űrhajósok és a szemetesek jelenléte ma már
nélkülözhetetlen Isten őrizzen meg minket attól
hogy egyszer sztrájkba lépjenek mint ahogy néha
a mozdonyvezetők a pilóták vagy tengerészek ezt megteszik
ők nem engedhetik meg ezt maguknak
ránk való tekintettel

ó mi lenne ha nem ürítenék ki rendszeresen
a kukákat ha nem szállítanák el a szemetet
harmadnapon a pestis a tífusz a kolera ránk törne
és rövidesen mentők szirénáznának a közutakon
és jöhetne a gyászkocsi a gyászhuszárokkal

mondják már az óceán közepén a szemétből
egy új kontinens képződik
ezt fedezi fel majd egy új Kolumbusz Kristóf
ezért tör ki majd egy újabb világháború
hát ezért kell megfelelő munícióval
felfegyverezni felvértezni a szemeteseket
és ezért kell verset írni róluk

AJÁNLÁS

ó ti szemetesek tekintsétek ezt a verset ódának
és ha a kukákban kidobott könyveimmal találkoztok
gondoljatok rám szelektíven

2020. december 29.

KÉT KÖLTŐ

1. ÉN, FRANÇOIS

Állván az akasztófa alatt
én François Villon költő
állítom a világ csak halad
és az a kor is majd eljő

amikor összegyűjtik és
felaprítják a sok bitót
s Jézus Krisztus keresztjét
mert feltalálják a nyaktilót

máglyát se raknak többé
se csillagászt se nimfát
nem égetnek meg a téren
hát megspórolják a bikfát

nem lesz már halálbüntetés
marad csupán a kegyhalál
amely lehetsz te bárhol is
könyörtelenül rád talál

ki világra jött büntetlenül
nem ússza meg az életet
tüzes trónra ülteti végül
őt is a lelkiismeret

remélem hogy túlél engem
mindkét testamentumom
item ha Turgis eljön értem
boráért a versemet adom

császárok nevét elfelejtik
kiáltják éljen François
s a térre engem ünnepelni
ezrek tódulnak majd oda

állítom a világ halad
hát feljön a napom tudom
François mindig élni fog
bár rég hamu már és korom

2020. december 17.

2. ÉN, SEHOLOV

Én az ószeren áruló költő
írtam pár tucat költeményt
de hogy zászlajára tűzné a nevem
a kor – Seholov ilyet nem remélt

ki költőnek vallotta magát
mert babérbokor lett a feje

kérdezem én évek múltán
fennmarad-e vajon a neve

hányan gondolják zsenik ők
s hiszik övék az érdem
mi marad utánuk kérdem
egy lyukas garas a téren

nem vagyok beképzelt önhitt
magamról sosem gondolom
hogy felzokog értem a világ
mert hiányzom neki nagyon

nem több a vers papírhajó
amit elsodor majd a Volga
nem áltattam soha magam
elég ha megsirat majd Olga

tudom lehet az ember király
avagy csavargó költő
senkinek sem adatik több
legfennebb két emberöltő

lehetsz barátom akárki
a dumában parlamenten
az élet lecseng elszelel
s elnyel téged is a tenger

alias Ivan Seholov
nincs bennem semmi kétely
tudom meg kell elégednem
a két méternyi mélylél

2020. december 18.

BIZONYISTEN

Gyermekkoromban ministráltam és hittanra jártam, és igyekeztem megérteni Isten jelenlétét a világban, amelyet ő teremtett. Ha kétségeim támadtak mindazzal, amit tanítottak róla, az ördög kísértésének véltem, és büntudatot éreztem. Igyekeztem hát mindenféle gyanakvást elhessegetni magamtól, de a feltétlen elfogadás nem ment, mert működött a fantáziám, nem elégedtem meg mindazzal, amit készen kaptam. Gondolkodtam... Talán aki hisz Istenben, aki hiszi Isten létezését, annak sem száz százalékos a hite, mert abba legalább egy-két százalék kétely keveredik. Aki nem hisz Istenben, Isten létezésében, annak sem lehet száz százalékos a hitetlensége, mert abba egy-két százalék hit is vegyül... Vagy félelem? Talán a gyarló emberben a hit és a hitetlenség között egy árapály hullámszik, amíg él... Árapály a föld és a tenger közötti terméketlen homoksávon, a föld és az ég közötti horizonton, ahol felkel, ahol lenyugszik a nap. Az, hogy Isten mindenütt, mindenben és mindenkor jelen van, elfogadhatónak tűnt számomra, de emberként ábrázolva, a szentképeken ezt logikátlannak véltem, bár mint műalkotásokat, ezeket megcsodáltam a múzeumokban. A műalkotásokban is ott van az Isten! Ha mindenütt jelen van, ha mindenben benne van, akkor őt személyként lehet ábrázolni? Talán őt ábrázolja a festő akkor is, amikor csupán egy tájat vagy csendéletet fest meg? Ő a világ, ő a Mindenség, és ő a részlet is. Talán ő a semmi is, a végtelen tér és idő, és minden, ami eszünkbe juthat, vagy nem juthat, mivel a halandó embernek nincs képessége arra, hogy átlépje a saját korlátait. Az, hogy Isten benne van mindenben, és lényegében ő maga a minden, ez felfogható, és megnyugtató... Minden azonos önmagával, de ugyanakkor Istennel is...

Dobjunk fel egy érmét, mondotta egyszer egy hitetlen a hívőnek. Ha fej, akkor van Isten, ha írás, akkor nincsen... Hanem a hívő így válaszolt: Isten benne van az érmében is, lehet tehát fej vagy írás, nem vonhatjuk kétségbe a létezését. Mind a fej, mind az írás őt igazolja...

FENNVÁLÓ

(mellékdal)

Fenn lakik de lejár azért néha
nem látjuk őt mintha nem is volna
keressük őt mindent tűvé téve
nem látjuk őt mintha nem is élne

fenn lakik de lejár azért néha
bekukucskál az altízi boltba
sokszor hallani hogy itt járt ott járt
de senki sem látta még a nyomát

bújócskázik régóta az Isten
a padláson bujkál vagy a színben
keressük őt fázva bőrig ázva
meglátjuk-e egyszer valahára

a játéknak talán nem lesz vége
rejtőzködik ő a Hiszekegyben
ott bujdokol ő a Miatyánkban
lenn a földön hetedhét határban

2021. január 5.

Szentgyörgyi László

ÖNVÁD

Sohasem
tudod
megbocsátani
magadnak,

hogy
nem
rajtad
múltott.

KRITIKA

A mondatai szép kereknek,
az üzenet viszont lapos.

HÁTTÉRZAJOK

Az élet zaja – mondják.
Nem hallok mást, csak
fegyverropogást.

IMMANENCIA 2.

Amit mindig is
láttni vágytam: az érem
másik oldala.

LEHETŐSÉG

Abban a héjban
– hogy a lényegről szóljak –
nem csak dió van?

KARÁCSONY

Ajtóm kitarva,
a többi rajtad múlik –
én ünnepelek.

BÚVÓPATAK

Időnként
feltör a mélyből.

Körülnéz:
jó helyen jár-e?

KI LÁT ENGEM?

Ha tükörképem
Tükörbe néz, ki az, kit
lát? S kit látok én?

BÖLCSESSÉG

Mennél tovább élek,
annál kevesebbet értek
az Egészből...

Biró Mónika-Anita

LENCSEVÉGEN AZ ERDÉLYI KRITIKA

– *Helyzetjelentés az egyes erdélyi irodalmi és kulturális folyóiratok, illetve online felületek kritikai anyagáról* –

BEVEZETÉS

Az irodalom és a könyvkiadás évszázadok óta a kultúra és az általános tudás hordozóinak egyik legelterjedtebb formája volt, melyhez párhuzamosan mindig is hozzátartoztak a legalapvetőbb értékítéletek is. A kritika voltaképpen egy olyan kommunikációs műfaj, amely a művek és az olvasók között alakít ki kapcsolatot: népszerűsít, értelmez, ismertet, és mindezt úgy teszi, hogy a társadalom különböző rétegeit vonja be.

Kutatásom¹ az erdélyi könyv-, illetve irodalomkritika-írás és publikálás gyakorlataival foglalkozik. Öt, tetszőlegesen kiválasztott irodalmi és kulturális folyóiratot, valamint blogot vizsgálok: a kolozsvári *Helikon*, *Korunk* és a Szabadság napilaphoz tartozó *Pisztácia42* nevezetű könyvajánló blogot, továbbá a marosvásárhelyi *Látót*, s végezetül a csíkszeredai *Székelyföldet*. A mintába az öt vizsgált orgánium kritikarovataiban, valamint a kritikai hangvételű és jellegű szövegeket közlő rovataiban, 15 hónap leforgása alatt publikált szövegek kerültek bele.

A KRITIKAI ANYAGOK ELEMZÉSÉNEK MÓDSZEREI

Az adatgyűjtés legmeghatározóbb részét az öt vizsgált orgánium (*Helikon*, *Korunk*, *Látó*, *Székelyföld*, *Pisztácia42*) kritikai anyagát összefoglaló és rendszerező táblázatok teszik ki. A kutatott időszak 2019. január – 2020. március. A lapok kiválasztása egyrészt tetszőleges, a teljesség igénye nélkül történt, nem fedi le a teljes erdélyi kritikai mezőt, ugyanakkor jól differenciált, így releváns módon reprezentálja az erdélyi kritikai anyagok együttesét. A mintában megjelenő orgánu-

---

1 A adatok gyűjtésének és elemzésének időszaka: 2020. május–június.

mok lapszámainak megjelenési gyakorisága és módozatai a következőképpen alakulnak:

	<i>Helikon</i>	<i>Korunk</i>	<i>Látó</i>	<i>Székelgyföld</i>	<i>Pisztácia42</i>
Megjelenés ideje	havonta kétszer (10-én és 25-én)	havonta	havonta	havonta	rendszerűtlen publikálás (posztolás)
Nyomatott	igen	igen	igen	igen	nem

A beválogatott alkotások három nagyobb, általam felállított műfaji kategóriába sorolhatók: nem-szépirodalmi kritika,² irodalomkritika – epika, irodalomkritika – líra. Továbbá a felmérésbe nem csupán a legszigorúbb értelemben vett kritikák, hanem más, rövidebb és hosszabb kritikai hangvételű, ajánló, elemző és bíráló szövegek, recenziók is bekerültek. A lazább műfaji keretek engedik be a mintába az amúgy teljesen szubjektív hangvételű könyvajánlókat és -értékelőket publikáló *Pisztácia42* blogot, mely így csak még reprezentatívabbá, színesebbé teszi a kutatott kritikai anyagok halmazát.

KORÁBBI FELMÉRÉSEK A KRITIKA HELYZETÉRŐL

A soron következő fejezetben két, korábban készített felmérést mutatok be, melyek (a naprakész erdélyi felmérés hiányát is kijelölő) előzményei a jelen kutatásnak. Első esetben Balázs Imre József vizsgálta az erdélyi kritikai anyagot 1998–1999-ben, majd 2000–2002-ben. Jóval később, 2018-ban Zelei Dávid mérte fel a magyarországi kritikai mezőt. Mindkét vizsgálat némi kitekintést, viszonyítási pontokat, szempontokat nyújtott jelen vizsgálat adatbázisának elemzése során.

Erdélyi kritikák a 20–21. század fordulóján

Balázs Imre József első felmérését 1998 januárjától 1999 decemberéig végezte, majd az eredményeket a *Látó* 2000/2. számában publikálta.³ A vizsgálatba bekerült folyóiratok a következők: *A Hét*, *Korunk*,

2 A nem-szépirodalmi kritikák kategóriába tartoznak azok a könyvkritikák, melyek valamilyen irodalomtudományi vagy más társadalomtudományi (pl. filozófiai, történelmi), néprajzi tanulmány-, esszé-, interjúköteteket, életrajzokat, monográfiákat, szakkönyveket, illetve akár fotóalbumokat is recenzálnak.

3 Az eredmények elérhetősége: <https://web.archive.org/web/20050118001223/http://erdelyi.irok.terasz.hu/index.php?id=800> (utolsó megtekintés: 2020. 06. 14.)

Látó, *Helikon* (havi vagy kétheti rendszerességgel megjelenő lapok állandó kritikarovattal), *Előretolt Helyőrség* (egyetlen megjelent lapszám a vizsgált időszakban). A *Székegyföldnek*, ahogy azt a szerző is kiemeli, ekkoriban még nincsen kritikarovata. A listára nem kerültek fel a napi- és hetilapok rövid, esetleges recenziói; a *Könyvjelező* című romániai magyar könyvszemle kis terjedelmű írásai; történelmi és néprajzi tárgyú könyvek kritikái; olyan tanulmányok, melyek nem valamilyen kiadói újdonságról szólnak. A listán összesen 146 írás szerepel, azonban ez valójában 152 kritikát takar, ugyanis hat esetben egyetlen lapszámban két írás jelent meg ugyanarról a műről.

A megállapítások között szerepel, hogy a legtöbbet recenzeált alkotásokról is maximum 4 kritika született. Több kiváló könyv is recenzió nélkül maradt, vagy csak egy-két írás szólt róluk. Magyarországi könyvekről viszonylag rendszeresen publikáltak, azonban csak jelzés-szerűen, egy-két írást. Világirodalmi alkotások ritkán jelennek meg, és leginkább olvasónapló-szerű szövegekben vannak bemutatva. Megjelentek magyarországi kritikusok írásai is, s csupán három szerző rendelkezett rendszeres kritikarovattal: Bogdán László, Papp Sándor Zsigmond, Balázs Imre József; ezek a kritikai anyagnak mintegy egyharmadát teszik ki. A kritikusok névsora alapján kiderült, hogy a gyakrabban közlő szerzők jellemzően fiatalok, így az erdélyi kritikai mezőben a súlyt az elemzések mélysége, és nem a tekintély adta.

A második felmérés a 2000 januárja és 2002 decembere közötti időszakot vizsgálja. Ebbe a felmérésbe a korábbi folyóiratok mellé még bekerült a 2001-ben alapított, havi rendszerességgel publikáló aradi *Irodalmi Jelen*; a 2002-ben alapított kéthavi *Várad*; a kolozsvári *L.K.K.T.* negyedévenként megjelenő lapszámái (összesen 13); a *Krónika Szempont* című heti melléklete; a szintén 2002-ben alapított *Erdélyi Riport* is. A felmérés összesen 342 írást jegyez, amihez még hozzáadódik 59 kritika az *Élet és Irodalom* erdélyi vonatkozású kritikáinak válogatásából, melyet a *Látó* tematikus lapszáma közölt 2002 áprilisában. Következtetésként ebben az esetben is arra jutott a szerző, hogy a gyakran publikáló kritikusok még mindig a 30 alatti, fiatalabb korosztályhoz tartoznak. Ebből a felmérésből már kiderült, hogy az új lapok nagy mértékben fellendítették az erdélyi kritikai életet: több kritika jelent meg több könyvről.

Magyarországi kritikák 2018-ban

Zelei Dávid a 2018-ban megjelent magyarországi folyóiratkritikákat vizsgálta.⁴ Tizenegy, általa mainstreamnek nevezett (Nemzeti Kulturális Alap által hosszabb távú támogatást elnyert) anyaországi kulturális folyóiratot vett fel a mintába: *Alföld, Bárka, Forrás, Hitel, Jelenkor, Kalligram, Kortárs, Magyar Napló, Műhely, Műút, Tiszatáj*. Vizsgálata ugyan saját bevallása szerint nem ad képet a teljes magyarországi folyóiratpiacról, azonban a feldolgozott 388 irodalomkritika alkalmas lehet az anyaországi tendenciák kirajzolására. A vizsgált anyagba nem kerültek bele a szakkönyvekről, interjú-, napló- és levelezéskötetektől szóló kritikák, azonban benne vannak az irodalmi témájú esszék, memoárok, útirajzok és szociografikus prózák kritikái.

A kritikák aktualitását illetően többféle modell is megjelenik: egyes lapok igyekeznek a legfrissebb könyveket is recenzeálni, mások biztonságos távlatból követik a megjelenéseket, s megint mások év végére érik utol a friss megjelenéseket, vagy éppen reménytelenül kergetik a jelent, s közben a lemaradásokat is próbálják pótolni. Az adatokból továbbá kiderül, hogy a recenzeált könyvek hatalmas hányada budapesti kiadású könyv (342 db), ami azzal összevetve értelmezendő, hogy bár a folyóiratok inkább vidéken oszlanak el, a recenzeált könyvek és a könyvkiadók erősen főváros-centrikusak. Kiderül, hogy a kritikáknak csupán 13%-a, azaz 49 írás foglalkozott világirodalmi alkotásokkal, ami szembeutó módon alacsony arány. Ezeknek is 80%-a nagyepikai műről szól, mindössze 6 foglalkozott verseskötettel és csupán 4 novelláskötettel. A műnemek eloszlása alapján 37%, vagyis 143 írás foglalkozott tisztán lírakötettel, 141 regénnyel, 54 kispróza-kötettel. Legregénycentrikusabbnak a *Jelenkor*, és legverscentrikusabbnak a *Magyar Napló* bizonyult. Zelei végső megállapítása szerint a folyóiratok között masszív szekértáborok alakultak ki a kritikusok és a recenzeált kiadók szempontjából, s ezek közt nagyon csekély az átjárás.

---

4 Zelei Dávid: Pillanatkép folyóirat-kritikánkból: kik, miről, hogyan írtunk 2018-ban? *Korunk*, 30. évf. (2019) 9. sz. 40-46.

*A FOLYÓIRATOK BEMUTATÁSA ÉS KRITIKAI ANYAGUK
ELEMZÉSE*

Székelyföld

A csikszeredai, 1997-ben alapított *Székelyföld* kulturális folyóirat színes szerzői gárdával büszkélkedik a magyar nyelvterület számos szegletéből. A különböző tudományterületek ágazataiból származó (történelmi, néprajzi, filozófiai, stb.) szövegeket, szépirodalmat, esszét, kritikákat, tanulmányokat egyaránt közölnek.

A folyóirat *Szemle* című kritikarovata általában a lap legvégén szerepel. A *Szemlében*, mintegy alrovatként, helyet kaptak az *Olvasólámpa* elnevezésű rövidebb, könyvajánló-szerű szövegek is, melyeket rendszerint a szerkesztők jegyeznek; némelyikük nevéhez számos olvasólámpa köthető, azonban egyetlen kritika sem.

A Székelyföld kritikai anyaga

A *Székelyföld* kulturális folyóirat a vizsgált időszakban összesen 91 szöveget közölt a *Szemlében*. Ebből 51 (56%) kritika, a maradék 40 (44%) az *Olvasólámpa* (al)rovat könyvajánlója. A 2019-es évben 74 jelent meg, melyből 36 kritika és 38 olvasólámpa. Ehhez mérten a 2020. első három hónapjában megjelent 17 szövegből 15 kritika (havi 5 szöveg) és csupán kettő olvasólámpa. A 2019-es évben csupán egyetlen hónapban, márciusban közöltek 5 kritikát, a további hónapokban 4 volt a maximális szám (négy esetben). Az olvasólámpák havi száma 2-5 között mozog, nem egységes, azonban 2020 első felében csupán januárban jelent meg kettő, s az utolsó két hónapban egyáltalán nem. Az olvasólámpák számát ugyanakkor befolyásolja a Székely Könyvtár⁵ kötetének kiadási időpontja: júniusban és novemberben 5-5 olvasólámpa jelenik meg könyvajánlóként. A nyári hónapokban csupán egy kritika kísérte ezeket. November mondható a legtermékenyebb hónapnak, mivel az 5 olvasólámpát további 4 kritika is kíséri. Ugyanakkor

---

5 Egy 2012-ben indított kezdeményezés nyomán a száz kötetesre tervezett Székely Könyvtár elnevezésű sorozat keretein belül évente tíz megjelentetett kötetben mutatják be a székely-magyar kultúrkör alapműveit. A sorozat a kutatás szempontjából is lényeges, ugyanis az aktuális kiadások az éppen friss lapszám könyvajánló szövegeiben is visszaköszönnek, így a vizsgált recenziók egy kisebb hányadát ezek az írások teszik ki.

2019 januárja, márciusa, augusztusa és októbere is termékeny volt: ekkor 8-8 szöveg jelent meg, változó arányban.

A 91 írás 86 különböző könyvről szól, ugyanis öt esetben ugyanarról a könyvről két szöveg is megjelent az adott lapszámban. Az általam kialakított típusok szerinti felosztásban az alábbi módon oszlanak meg a szövegek:

Irodalomkritika - epika	39	43%
Irodalomkritika - líra	25	27%
Nem-szépirodalmi kritika	26	29%
+1: Irodalomkritika összefoglaló	1	1%

Az irodalomkritika összességében a szövegek 71%-át teszi ki. A lírai és a nem-szépirodalmi kritikákhoz mérten láthatóan magas az epikai alkotások recenziálása, s még a nem-szépirodalmiak esetében is eggyel meghaladja a lírai kötetekről szóló kritikák számát. A irodalomkritikák aránya magasabb (39/23, illetve 25/14), mint az olvasólámpáké, azonban a nem-szépirodalmi kritikák esetében egyenlően, fele-fele arányban oszlanak meg a kritikák és az olvasólámpák.

A korábbi (bemutatott) kutatások által támasztott előfeltevéseket visszaigazolván kiderült, hogy a világirodalmi alkotások valóban csupán egy nagyon apró szeletét teszik ki a kritikai anyagnak: a 91 szövegből mindössze hét írás (8%) foglalkozik világirodalmi művekkel. Ezek között találhatunk egy kirgiz hősköltemény-fordítást, egy olasz, két amerikai, két orosz és egy cseh alkotást. Az egész korpuszra vonatkozó számok arányát követi ez a felosztás is: egy amerikai és egy cseh lírai kötet jelenik meg, míg a maradék öt könyv epikai alkotás. Egyedül a kirgiz fordítás szerepel kritikában, a többi világirodalmi mű mind az *Olvasólámpa* ajánlóiban jelenik meg.

Összesen 34 különböző kritikus közölt a vizsgált időszakban. Közülük a legtöbben egy vagy két alkalommal publikáltak; ketten három alkalommal: Borcsa János és Máriás József. További öt szerző emelhető ki, akik a szövegek 59%-át írták (54 szöveg). Közülük Borsodi L. László és Zsidó Ferenc 10-10 szöveget jegyez: az előbbi esetében 7 kritikáról és 3 olvasólámpáról, utóbbi esetében 10 kritikáról van szó. 11-11 olvasólámpát publikált Fekete Vince és Molnár Vilmos, 12 szöveget

Lövetei Lázár László, melyek közül 1 kritika és 11 olvasólámpa. A felsorolt öt szerzón kívül további három kritikus 4 olvasólámpát közöl. Ezek alapján kiderül, hogy az *Olvasólámpa* a szerzői rovatok jegyeit viseli magán, még ha nem is tiszta formájában. A recenziós műfajokat különválasztva, a szigorúan vett kritika szempontjából tulajdonképpen Zsidó Ferenc (10) és Borsodi L. László (7) hozhatók ki a legtermékenyebb kritikusoknak a hosszabb és komplexebb, kritikaibb hangvételű szövegeik alapján, szemben a rövidebb, könyvajánló-szerű olvasólámpákkal. Továbbá az is jól látható, hogy a legtöbb szöveget publikáló kritikusok és szerzők általában a lap szerkesztőségének a (majdani és jelenkori) tagjai is egyben.

A kritikák aktualitását illetően: a szövegek 83%-a (76 szöveg) a legutóbbi három évben kiadott köteteket recenzeálja. A kritikák esetében csupán három könyv 2017 előtti kiadású: kettő 2015-ös és egy 1996-os. 11 olvasólámpa íródott 11 különböző, 2017 előtt (1924-től egészen 2016-ig) megjelent kötetéről.

	<i>Összesen</i>	<i>Kritika</i>	<i>Olvasólámpa</i>
2017	12	9	3
2018	39	29	10
2019	25	9	16

Kritikák szempontjából leginkább a 2018-as kiadású művekből merítettek a szerzők, ami 2019 végétől számítva, főleg 2020 elején már eltávolodik az aktualitástól (2020 márciusában még jelenik meg 2017-ben kiadott könyvről is kritika). Az olvasólámpák esetében magasabb a 2019-es kiadású kötetek aránya, s ennek fő oka a 10 db, 2019-ben kiadott Székely Könyvtár kiadvány, melyekről 5-5 könyvajánlót írtak. Az olvasólámpák elkülönítése és műfaji jegyei alapján indokoltabb lenne a régebbi kiadású könyvek recenzeálása, hiszen nem alapvető elvárás a gyorsreagálású bíráló, mégis közel háromnegyedük az elmúlt három év kínálatából merít.

A kiadók tekintetében valamivel differenciáltabb a helyzet. Összesen 46 jelenik meg a mintában, melyeket felosztottam aszerint, hogy egyszer vagy többször fordulnak elő általuk kiadott könyvek, illetve aszerint, hogy magyarországiakról vagy erdélyiekről van-e szó. 30 kiadó

mindössze egyszer jelenik meg az adatbázisban, s ezek közül 14 erdélyi, illetve 16 magyarországi székhelyű. A többször előforduló kiadók közül 6 erdélyi (Erdélyi Híradó Kiadó és Kriterion Könyvkiadó Kolozsvárról, illetve a csíkszeredai Gutenberg, Hargita Kiadóhivatal, Pallas-Akadémia Könyvkiadó és Pro-Print Könyvkiadó), valamint további 10 magyarországi (FISZ, Kalligram, Európa, Kortárs Kiadó, Kárpát-medencei Tehetséggondozó Nonprofit Kft., Magvető, Magyar Napló Kiadó, Nap Kiadó, Scholar Kiadó, illetve az eddig budapesti kiadók mellett a Jelenkor, amelyik Budapesten és Pécsen is adott ki a mintához tartozó időszakban könyveket). Az alábbi táblázat az egynél gyakrabban előforduló kiadók székhelyei szerint mutatja be a megjelent kritikák (kritika és olvasólámpa is) számát:

Összes kritika/4 város	61	100%
Csíkszereda	21	34%
Kolozsvár	4	7%
Budapest	34	56%
Pécs	2	3%

Láthatjuk, hogy 21 kritika csíkszeredai kiadású könyvekről szól (ami kifejezetten nagy számnak tekinthető), 4 szöveg kolozsvári, 2 pécsi és a maradék 34 szöveg budapesti kiadású könyveket recenzeál. Összeségében 20 erdélyi (43%) és 26 magyarországi kiadó (57%) jelenik meg a vizsgált kritikai anyagban, ami az arányokat is figyelembe véve arra enged következtetni, hogy a *Székelyföld* valamelyest előnyben részesíti a „hazai” kiadású könyveket.

Összességében elmondható, hogy a *Székelyföld* a nagyobb számú kritikusi gárda mellett kimagaslóan aktív kritikusokkal rendelkezik, akik ugyanakkor a szerkesztőség volt és jelenlegi tagjai is egyben. A hosszabb, komplexebb kritikák mellett rövidebb, ajánlószerű szövegek is rendszeresen megjelennek olykor régebbi kiadású, de leginkább frissebbnek is nevezhető könyvekről és kötetekről. Legtöbb írás az epikai alkotásokról született, míg a lírai kötetek és a nem-szépirodalmi kritikák majdnem egyenlő arányban oszlanak meg. Az adatok alapján az aktualitást szem előtt tartva igyekeznek friss kiadványokról írni, s összességében egy hároméves időintervallumon belül, főleg az elmúlt

két év keretei között (2018–2019) mozognak. Erdélyi kiadású könyveket helyeznek előtérbe, s ezek közül is a csíkszeredai kiadványok (saját kiadójukat is beleértve) kapnak kiemelten nagy figyelmet. Ez esetben felmerülhet az elfogultság kérdése is, s hogy rovatukat nevén nem nevezett reklámfelületként használják, azonban fontos itt az is, hogy a szerzők nem saját könyveiket reklámozzák, hanem a Székely Könyvtár által kiadott klasszikus irodalmi alkotások újrakiadását, illetve kötetbe szerkesztett szövegeket, antológiákat. Így nem élnek vissza a rovat nyújtotta nyilvánossággal, hanem valós ajánlókat hoznak létre és publikálnak. Továbbá a Székelyföld kritikái anyagában gyakoribb formának tűnik a „ketten egy könyvről”, vagyis a párhuzamos kritika típusú közlésmód (Fekete Vince, Lövétei Lázár László, Dr. Balázs Lajos, Ferenczes István és Borsodi L. László köteteinek esetében is). Codău Annamária alapján a különkülön megírt, ugyanarról a könyvről szóló, egymás mellé helyezett kritikák az egymásra nem reflektáló véleményeket hivatottak tükrözni, s így az olvasó feladata vagy opciója lesz az eltérő vélemények összemérése, összekapcsolása.⁶

Korunk

A kolozsvári *Korunk* három folyama közel 100 éves múltra tekint vissza. A Kárpát-medencei magyar tudományosság magyar képviselőinek főként történeti, irodalmi, néprajzi, filozófiai és társadalomtudományi szövegeit jelenti meg. A lapszámok tematikus összeállítások is egyben, mely egyrészt a művelődés és a közélet aktuális kérdéseire hívja fel a figyelmet, illetve a kulturális mozgásokat is követve látja el a tudományos-kulturális ismeretterjesztés általános feladatát.

A *Korunk* kritikarovata *Téka* néven jelenik meg. Akárcsak a *Székelyföld* esetében, a kritikák itt is általában a folyóirat végén kapnak helyet. A *Tékán* belül megjelenik a *Sasszé* elnevezésű szerzői rovat, melyben a vizsgált időszakban két szerző egymást szabályosan váltó szövegei jelentek meg. Minden lapszám egyetlen *Sasszé*-szöveget közöl, mindig a *Téka* rovat első szövegeként, s ezek általában rövidebb, két oldal

---

6 Codău Annamária: A dialogikus kritika lehetőségeiről. Néhány atipikus formátum. *Korunk*, 30. évf. (2019) 9. sz. 12. o.

terjedelmű recenziók változatos témákban. A folyóirat egyes tematikus lapszámaiban a rovatokon kívül is jelentek meg atipikus módon közölt kritikák (valamint könyvismertető), melyek közül kettő részét képezi a vizsgálatnak.

A Korunk kritikai anyaga

A *Korunk* hasábjain a vizsgált időszakban összesen 65 kritika jelent meg. Ez a szám magában foglalja a 15 hónap alatt megjelent 14 sasszét is. Egyetlen sasszé tematikus írást, és nem kritikát vagy recenziót közölt. A sasszék így a szövegek 22%-át teszik ki. A havi publikációk számának átlaga 4-5 között mozog. Havi 2 és 3 szöveg egy-egy esetben fordult elő. 2019 decemberében csupán a sasszé jelent meg, kritika egyáltalán. Illetve szintén egyetlen hónapban, 2019 áprilisában összesen 9 szöveg jelent meg a rovatban (1 sasszé és 8 kritika). Összességében mindegyik vizsgált hónapban megjelent legalább egy recenzió. 2019-ben 53 szöveg (81%), 2020-ban 12 (19%) jelent meg, ami lebontva 42, illetve 9 kritikát jelent. Az arányok szinte szabályosak, negyed évre hozzávetőlegesen 10 kritika jut. Ebben a folyóiratban minden könyv egyszer fordult elő, nem írtak egyazon könyvről többet.

A kritikák típus szerinti eloszlása remekül tükrözi a *Korunk* arculatát és szövegeinek publikálása nyomán kialakított programját:

Irodalomkritika - epika	18	28%
Irodalomkritika - líra	9	14%
Nem-szépirodalmi kritika	38	58%

A nem-szépirodalmi (jellemzően társadalomtudományi művekről szóló) kritikák száma a szövegek több mint felét teszi ki, azaz 58%-ot. Az irodalom- és nem-szépirodalmi kritikák általában keverednek az egyes lapszámokban, azonban a 2019. júniusi számban a sasszén kívül csak társadalomtudományi művekről írt kritikák szerepelnek. A sasszék között nincs egyetlen lírai kötet recenziója sem. Ez lehet a véletlen műve, vagy akár árulkodhat a két sasszé-szerző beállítottságáról, vagy legalábbis olvasói és értelmezői szokásairól.

Világirodalom és magyar nyelvű irodalom eloszlása tekintetében itt is elég eltérőek az arányok: a könyvek 14%-a, azaz 9 db világirodalmi mű az 56 (86%) magyar nyelvű mellett. A három amerikai mellett van két brit s egy-egy japán, kanadai, izlandi és román alkotás is. A típusok szerinti eloszlás arányaiban megegyezik az előbbivel: egyetlen lírai kötet sem jelenik meg a világirodalmi alkotások között, epikai is csak három, ellenben hat nem-szépirodalmi kritika is megjelenik amerikai, kanadai, brit és román szerzőktől. A három világirodalmi irodalomkritika mindegyike a sasszék között szerepel, tehát a *Téka* szigorúan vett kritikái között a szépirodalom világirodalmi vonatkozásai nem merülnek fel.

A *Korunk* hasábjain összesen 46 különböző szerző publikált a 15 hónap leforgása alatt. Ebből ketten, Kész Orsolya és Demény Péter összesen 7-7 szöveggel a *Sasszé* állandó szerzői. A *Korunk* esetében általános tendenciának mutatkozik, hogy a szerzők nagy része ritkán, (a vizsgálati időszakra nézve) egyszeri alkalommal közöl kritikát. A kritikusok 85%-a, azaz 39-en csupán egyszer jelentetnek meg írást a rovatban. A további 7 szerző közül ketten a *sasszé* írói, így a fennmaradó 5 szerző közül csak egynél többször. Közülük négyen (Fodor János, Fülöp Dorottya, Medgyesi Emese és Rabocskai Zsófia) kétszer publikáltak kritikát. Így Gaal György válik a legtermékenyebb szerzővé a 15 hónap alatt megjelent 4 kritikájával. A szövegek 60%-a származik egyszer publikáló, és 40%-a többször is publikáló szerzőktől. Ugyanakkor a többször is publikáló 7 szerző összesen 26 szövegének 54%-át a *sasszé* tesz ki.

Az évszámok szerint jelen esetben sokkal kisebb a megoszlás. Csupán két szöveg szól 2017-nél korábban kiadott könyvről, s ezek is 2014-es és 2016-os kiadások.

	<i>Kritika</i>	<i>Sasszé</i>	<i>Összesen</i>
2017	8	2	10
2018	31	5	36
2019	10	6	16

2017-es kiadás összesen tíz esetben jelenik meg: 2 saszé és 8 kritika szövegében. A könyvek 55%-a, összesen 36 db viszonylag friss, 2018-as kiadású. Ezek közül 31 kritikában és 5 saszében szerepel. 16 szövegben olvashatunk 2019-es könyvről, melyek közül 10 kritika és 6 saszé. Továbbá egyetlen, saszében recenzeált alkotásnak nem derül ki a kiadási éve. Így a szövegek 79%-a az utóbbi két évben jelent meg, ami arra mutat, hogy a *Korunk* szerkesztői és kritikusai nagyobb mértékben igyekeznek napirenden lenni a viszonylag friss megjelenésekkel.

Összesen 41 különböző kiadó könyvei szerepelnek a kritikákban, melyek közül 28 (68%) neve csupán egyszer fordul elő. A fennmaradó 13 kiadó között egyaránt vannak erdélyiek (Bookart, Erdélyi Híradó Kiadó, Exit Kiadó, Korunk – Komp-Press, Erdélyi Múzeum-Egyesület) és magyarországiak (21. Század Kiadó, FISZ, Helikon, Jelenkor, Libri, Magvető, Magyar Napló, Vámbéry Polgári Társulás). A többször megjelenő erdélyi kiadók közül egyedül a Bookart csíkszeredai, melynek két kiadványa kerül bírálatra, a további 4 kolozsvári kiadónak összesen 10. A *Korunk* saját kiadójának⁷ 3 könyve is megjelenik 3 kritikában. További 7 budapesti és egy Dunaszerdahelyen bejegyzett kiadó jelenik meg, összesen 28 könyv esetében.

Magyarországi kiadó	25	62%
Erdélyi kiadó	13	32%
Amerikai kiadó	1	2%
Román kiadó	1	2%
Brit kiadó	1	2%

Összefoglalásként elmondható, hogy a *Korunk* színes kritikusi gárdát vonultat fel. Alapvető tendenciának számít a több szerző kevesebb írásának publikálása, és ezáltal a vélemények, nézőpontok és egyéni látásmódok lehető leszínesebb palettájának a bemutatása. A nem-szép-irodalmi kritikák kiemelkedően magas aránya egyénibbé teszi a

7 A folyóirat-kiadáson túlmenően a szerkesztőség Komp-Press néven könyvkiadót is működtet.

kritikarovat arculatát, valamint az is, hogy az anyagok nem a kritikai rovatban, hanem atipikus módon jelennek meg, igazodva a lapszámok témájához.

Így a recenziók, bár ezek is kritikák, témájuk alapján jobban illeszkednek a folyóiratban közölt szövegek közé, mintha a kritikarovatban szerepelnének. A legtöbb recenzeált könyv magyarországi kiadású, de szép számmal szerepelnek erdélyiek is.

Látó

Az *Igaz Szó* nevezetű folyóirat helyébe lépő marosvásárhelyi *Látó* szépirodalmi folyóirat első lapszáma 1989 decemberében jelent meg. Elsősorban kortárs erdélyi magyar szépirodalmat közölnek, ugyanakkor törekednek más vidékek, országok magyar és nem csak magyar irodalmának bemutatására is.

A folyóirat több különböző rovatban is közöl kritikákat. Elsősorban a *Téka* a kifejezetten kritikák számára kialakított rovat, azonban a vizsgált időszakban a *Fórum* rovatban is találtam összesen három olyan szöveget, melyek a kritika műfaji kívánalmainak megfeleltek (akárcsak a *Korunk* atipikus módon közölt kritikái). Két további egyedi rovat is rendre megjelenik a lapban, mely kritikákat közöl, ám mégis másak (úgy tűnik, a *Látó* különös figyelmet szentel az egyedi s nem éppen szokványos rovatok létrehozására). A *Könyvhuzamok* rovat esetében egyetlen szerző a két könyv között párhuzamokat vonva recenzeál. Ilyen rovat a 15 hónapos időszakban kétszer jelent csak meg, s mindkét esetben Kész Orsolya írta a szövegeket. A *Téka* egyik szövege, Codău Annamária tollából, szintén két könyvet vetett össze, de ez megjelölésében nem tartozott a *Könyvhuzamok* rovatba. A negyedik rovat a *Klikkrec*, amely pont fordított módon működik: egy szerzőpáros párbeszéd formában értekezik egyetlen könyvről írásban. Codău Annamária az atipikus kritikai formákról közölt értekezésében tér ki a dialogikus kritikai formákra. Szerinte az eleve monologikus kritikai formák közé az internet okozta mediális változások emelhetők be a párbeszéd, visszacsatolásos kritikát. A dialogikus kritika szerinte az együtt gondolkodás variációinak sokféleségét is szemlélteti, kooperatív folyamatként bontakozik ki, s azt a szemléletet erősíti végső soron,

hogy nem csak egyetlen kritikusi igazság létezik⁸ (ahogyan az egyazon könyvről szóló párhuzamos kritikák is részben ezt teszik). A *Látó* ezen rovatában a vizsgált időszakban ugyanaz a női szerzőpáros köszön vissza, egyetlen kiadást leszámítva, mikor egy férfi páros közölt szöveget. Négy olyan hónap is előfordult, mikor egyáltalán nem jelent meg kritika a lapszámban, mivel az valamilyen tematikus kiadás volt (a *Látó* esetében nem ritkák a tematikus lapszámok), továbbá a kritikákat közlő rovatok nem feltétlenül rendszeresek, inkább esetlegesen és nem arányosak.

A Látó kritikai anyaga

A *Látó* négy különböző rovatában a 15 hónap alatt összesen 29 kritikai írás jelent meg. A szövegek 32 különböző könyvet bírálják és recenzeálnak. A rovatok közül a legtöbb szöveg (59%) a *Tékában* jelent meg, ami 17 kritikát jelent. A szerzőpárosok által írt *Klikkrec* 7 szöveget közölt (24%), a *Fórum* 3 írást (10%), s végül a *Könyvhuzamokban* 2 kritika jelent meg (7%). A különböző kritikai szövegek és rovataik egy rendkívül színes és differenciált anyagot hoztak létre a folyóirat számára. 2019-ben jelent meg 24, és 2020-ban a maradék 5 szöveg. Az év első lapszáma tematikus volt, nélkülözötte a kritikákat, és a 2020-as év maradék két hónapjában csupán egyetlen *Klikkrec*- és 4 *Téka*-szöveg jelent meg. A számok a felosztások alapján a következő módon festenek:

	2019	2020	Összesen
Téka	13	4	17
Fórum	3	-	3
Klikkrec	6	1	7
Könyvhuzamok	2	-	2

8 Codău Annamária: A dialogikus kritika lehetőségeiről. Néhány atipikus formátum. *Korunk*. 2019. 30. évf. 9. sz. 15. o.

A 32 könyvrecenzióból 17 szöveg (53%) epikai alkotást bíráló irodalomkritika, 7 lírai kötetről szóló, és 8 nem-szépirodalmi kritika. Az arányokon is jól látszik, hogy a *Látó*ban, a recenzeált könyvek terén magasan győzedelmeskedik a prózairodalom. Továbbá a magyar nyelvű és a világirodalom terén itt sem jobbak az arányok, sőt majdhogynem megegyeznek a *Korunk*ban látottakkal: 4 kritika szól csupán 4 világirodalmi műről, s a 25 további szöveg 28 magyar irodalmi alkotást vesz görcsö alá. Mind a négy világirodalmi alkotás egy-egy *Klikkre*cben jelent meg. Három regényről írt irodalomkritikát az Amik Annamária – György Andrea szerzőpáros, és egy nem-szépirodalmi kritikát közölt a Demény Péter – Láng Zsolt páros. Egyébként a kettejük ilyen jellegű kritikája az egyetlen ebben a rovatban, a többi *Klikkre*c-kritika mind epikai alkotásokról szól. A könyvek között akad egy ír, egy amerikai és egy orosz regény, s a nem-szépirodalmi kritika egy japánul megírt, angol kiadásban olvasott zenekalauzról szól.

A *Látó* kritikáit összesen 18 szerző írta, így már előzetesen is feltételezhető, hogy az egyes rovatok állandó szerzőit és szerzőpárosait leszámítva kevés író marad, aki többször is publikált volna. A már korábban említettektől indítva: a *Klikkre*c szövegeiből hatot az Amik–György szerzőpáros írt, a fennmaradó egyet pedig a Demény–Láng páros. A *Könyvhuzamok* rovatban Kész Orsolya közölt két szöveget. A *Fórum*ban ugyancsak két szöveget írt Orbán Gyöngyi, és további egy szöveget Tankó Andrea. A 17 szöveges *Téka* rovatban a legtöbb szerző csupán egyszer jelenik meg. Négyen képeznek csak kivételt: Codău Annamáriának és Bernáth Dávidnak két-két szövege jelent meg, Béres Károlynak három, s legvégül a legtöbb szöveget jegyző szerző, Balla Ilona négy kritikával. Mindezek alapján Balla írta a legtöbb egyéni kritikát, azonban az Amik–György páros is összességében hat különböző kritikát írhatott alá.

A recenzeált könyvek kiadási adatait nézve kiderül, hogy ennél a lapnál is csupán 4 könyv korábbi kiadású, mint 2017 (1985 – 1 db; 2013 – 1 db; 2016 – 2 db). 2017-es és 2019-es kiadású könyvről 8-8, 2018-ban kiadott könyvről 12 írás jelent meg. Míg a *Székelyföld* esetében jóval kevesebb volt a 2017-es kiadások száma, a *Korunk*ban is valamegyest egyeztek a 2017-es és 2019-es számok, azonban a 2018-as könyvek aránya jóval magasabb volt a másik két év adatainál.

	<i>Téka</i>	<i>Fórum</i>	<i>Klikkrec</i>	<i>Könyv- huzamok</i>	<i>Összesen</i>
2017	6	1	–	1	8
2018	5	1	4	2	12
2019	5	–	2	1	8

A négy különböző rovat négy eltérő (al)műfajt, stílust és szempont-rendszert érvényesít, ám mindegyik igyekszik a kritika alapvető jegyeit megtartani, és figyelnek az aktualitásra is.

A megjelenő 18 kiadó közül csupán 5-nek (28%) a neve merül fel egynél többször. Ezek a budapesti Magvető, Kalligram és Jelenkor; illetve a sepsiszentgyörgyi Artprinter és a csíkszeredai Bookart. A marosvásárhelyi lap recenziói között csupán egyetlen helyi kiadó és kiadványa jelenik meg, a Kreatív Kiadó könyve, holott más városokban szerkesztett lapok a vizsgált időszakban nemegyszer írnak például a vásárhelyi Lector Kiadó könyveiről is. Így összességében 10 magyarországi és 8 erdélyi kiadó képviselteti magát könyvei által, ami végső soron egy kifejezetten kedvező arány az erdélyi kiadók szemszögéből. Bár az anyaországbeli kiadók esetében Budapest dominál (mint minden más lap esetében is), az erdélyi kiadói mezőben valamivel színesebb a kínálat, 5 különböző város is megjelenik, s ez arra mutat, hogy az erdélyi irodalmi és kulturális élet terén valóban egyre körültekintőbben és differenciáltabban igyekeznek összeállítani kínálatukat.

Következtetésként levonható, hogy a *Látó* ugyan kevés kritikát publikált a 15 hónap alatt, ám rovatai és szövegei annál változatosabbak és színesebbek. Itt is az a tendencia érvényesül, hogy több szerző közül fejenként kevés szöveget, azonban rendszertelenül, ám mégis megjelennek a szerzői (jellegű) rovatok is. A folyóirat egyedi arculata és a rendszeres formát nélkülöző tematikus kiadványai némiképp a kritikai mező kárára mennek, de legalább a műfaji jegyek és az aktualitás terén valamelyest kompenzálja a lap a hiányt: ötletes rovatokban nagyrészt aktuális művekről közöl, különböző módon, érdekes szövegeket. A világirodalmi alkotások beemelése ebben az esetben is esetleges, ugyanakkor a szépirodalmi vonal erősen kirajzolódik az irodalomkritikák magas aránya mentén és az erdélyi kiadványok célzott beemelése is

jól meglátszik – bár kérdésessé válhat, hogy több közölt kritika esetében is hasonlóak lennének-e az arányok az előbbi szempontok bármelyikében, vagy sokkal inkább eltolódnának.

Helikon

A kolozsvári *Helikon* 1990-ben jött létre az *Utunk* jogutódjaként. A havonta kétszer megjelenő irodalmi és kulturális lap a kolozsvári folyóiratcultúra gazdag hagyományainak folytatójaként definiálja magát: „Önmeghatározása szerint irodalmi folyóirat, de tág teret enged a társművészeteknek – színháznak, filmnek, képzőművészetnek, zenének – és az értekező műfajoknak, a kritikának is. Kezdetektől fogva egyik legfontosabb missziójának tartja a tehetséges fiatal pályakezdekők felkarolását.”⁹

A kritikák és az azokat közlő rovatok esetében egy nagyon egyszerű kettős szétválasztásról van szó a vizsgált időszakban: a Kritika nevezetű rovatban közlik a valamivel nagyobb terjedelmű kritikákat (laponként egyet vagy kettőt, ritkábban hármat). A *Fülszöveg* elnevezésű rovatban közölnek havi egy-két, inkább könyvajánlóhoz hasonlító, rövidebb recenziót, melyben a szerzők a kritikai beszédmódot kissé nélkülözve minősítenek és értelmező módon leírnak különböző könyveket (hasonlóan a *Székelyföld* olvasólámpáihoz). A két különböző rovat szövegei így egyrészt terjedelmükben, másrészt pedig stílusukban is eltérőek.

A Helikon kritikai anyaga

A vizsgált időszakban a *Helikon* 30 lapszámát vettük figyelembe. Ezekben a kiadványokban összesen 51 kritika és 56 fülszöveg jelent meg. Ez összességében 107 különböző szöveget jelent. Az eddigiekhez mérten a legmagasabb számú szövegmennyiség a *Helikon*ban jelent meg, azonban azt is számításba kell vennünk, hogy a kétheti megjelenés okán kétszer annyi lapszámban jelentek meg ezek a szövegek. Így a havi megjelenésű *Székelyföld* nincs is olyan nagy mértékben lemaradva a 91 szöveggel, s a szintén havi megjelenésű *Korunk* 65 szövege a

---

9 <https://www.helikon.ro/rolunk/> (utolsó megtekintés: 2020. 06. 16.)

Helikon szövegeinek felénél többet tesz ki. A 107 szöveg összesen 104 különböző könyvet recenzeál, ugyanis négy esetben két kritika is azonos könyvről ír, azonban egyetlen írás egyszerre két könyvről értekezik. A szövegek rovatok közti eloszlása a következő:

	<i>Kritika</i>	<i>Fülszöveg</i>	<i>Összesen</i>
2019	40	46	86
2020	11	10	21
Összesen	51	56	107

A kritikák esetében az epikai alkotások recenziói vezetnek (a 21 írás 40%-át teszi ki a kritikáknak) a lírai alkotásokhoz mérten (17 kritika, ami 33%-ot jelent csupán); a fülszövegek esetében a lírai kötetekről írt recenziókból van több (41%-ot jelentő 23 fülszöveg), s az epikai művekből kicsivel kevesebb (20 fülszöveg, ami 36%-ot tesz ki). A nem-szépirodalmi kritikák száma majdhogynem egyezik a két rovat esetében: 14 a *Kritika* és 13 a *Fülszöveg* rovatban jelent meg. Mindkét rovat esetében kevéssel térnek el egymástól az irodalomkritikai szövegek, így ez inkább valamilyen véletlenre, mintsem szabályszerűsége utal. Az azonban világosan kitűnik, hogy a *Helikon* figyelme inkább a szépirodalmi alkotásokra irányul a szövegek választása és recenzeálása kapcsán.

	<i>Kritika</i>	<i>Fülszöveg</i>	<i>Összesen</i>
Irodalomkritika – líra	17	23	40
Irodalomkritika – epika	21	20	41
Nem-szépirodalmi kritika	14	13	27

Az 51 kritikából csak 6 foglalkozik világirodalommal, az 56 fülszövegből pedig 8 (12% és 14% a rovatok szövegeiből). Ebből kiderül, hogy a fülszövegek sem foglalkoznak több világirodalmi alkotással, mint a kritikák. Így a 107 szöveg összesen 14 világirodalmi művet recenzeál. Ez pontosan a szövegek 13%-át jelenti, ami majdnem egyezik a *Korunkban* számolt adatokkal. A kritikáknál 5 epikai alkotásról (2

lengyel, finn, amerikai és román) és egy esszékötetről írnak kritikát. A *Fülszöveg* rovatban 4 lírai (2 román, brit és német), valamint 4 epikai (orosz, japán, román és francia) alkotásról szóló szöveg jelenik meg.

A kritikusok tekintetében nagyon érdekes az eloszlás. Kritikát összesen 25 szerző publikál, ugyanakkor fülszöveget is. A kritikát közlő szerzők közül 13-an csak a kritika rovatban vannak jelen, és 12-en fülszöveget is írtak. A fülszövegek esetében is ugyanez történt. Így tehát összesen 38 szerző írta a *Helikon* kritikai anyagát, amelyből 12 szerző kritikát és fülszöveget is írt a vizsgált időszakban, és 26 (13-13) szerző csak egyik vagy másik rovatban közölt egyszer vagy akár többször is. A legtöbb kritikát, azaz négyet Borsodi L. László, Borcsa János és Codău Annamária írta, azonban Borsodi írt egy fülszöveget is, így ő 5 szöveget jegyezhet. A legtöbb (6) fülszöveget Demeter Zsuzsa, Mărcuțiu-Rácz Dóra és Papp Attila Zsolt írták, de közülük Mărcuțiu még 3 kritikát is írt, így ő volt a *Helikon* kritikai anyagának legtermékenyebb szerzője. Kovács Péter Zoltán és Tamás Dénes is összesen 6-6 szöveget írt (mindketten 3 kritikát és 3 fülszöveget), így ők sem sokkal maradnak le a számok alapján. Az egyszer és többször publikáló szerzők között nagyobb átjárások vannak, hiszen lehet, egy szerző egyetlen kritikát írt, azonban fülszövege is jelent meg. Összesen 14 szerző publikált csak egyszer a 15 hónap alatt a rovatok valamelyikében, így a további 24 szerző mindegyike legalább két szöveget közölt egyik vagy mindkét rovatban. Ezek alapján jól látszik, hogy a *Helikon* kritikarovatát (már csak a szövegek magas számához mérten is) inkább kevés szerző írja több egyéni szövegben. A leggyakrabban megjelenő kritikusok ugyanakkor a folyóirat már valamennyire megszilárdult szerzői gárdájának a részét is képezhetik (részben a szerkesztőségnek is tagjai).

A könyvek kiadási éveinek esetében már némiképp egyszerűbb az eloszlás. 2015-ben kiadott könyv csak egyetlen fülszövegben, és 2016-ban kiadott egy fülszövegben és egy kritikában jelenik csak meg, a többi újabb:

	<i>Kritika</i>	<i>Fülszöveg</i>	<i>Összesen</i>
2017	9	11	20
2018	25	24	49
2019	17	19	36

Kritikát összesen 28 kiadó, és fülszöveget 38 kiadó könyveiről írtak. A *Helikon* teljes kritikai anyaga 50 különböző kiadót nevez meg, 34 magyarországi, csupán 13 erdélyi, és 3 az egyéb kategóriába sorolható. A magyarországi székhelyű kiadó közül 2 pécsi, 1 győri, s a további 32 mind budapesti (leggyakoribbak a FISZ, a Magvető, a Kalligram, a Scolar). Az Erdélyben jegyzett kiadók közül 1 nagyváradi (Prolog), 2 marosvásárhelyi (Lector és Mentor Könyvek Kiadó), 4 csíkszeredai (Bookart, Gutenberg, Hargita Kiadóhivatal, Pallas-Akadémia), s végül 6 kolozsvári (Korunk – Komp-Press Kiadó, Erdélyi Múzeum-Egyesület, Polis, Erdélyi Híradó, Verbum, Kriterion). A rovatok szempontjából a fülszövegek jóval több kiadót sorakoztatnak fel, melyeknek nagyobb hányada magyarországi, míg a kritikák terén kevesebb kiadó jelenik meg, s azoknak is egyharmad része erdélyi. A *Korunk* és főleg a *Székegyföld* erdélyi kiadók terén mért adataihoz viszonyítva alacsonyabb az arány, mivel a kiadóknak csak 26%-a erdélyi, azonban a számok alapján szinte egyezés áll fenn a három folyóirat között: a *Korunk* 39 kiadó közül szinte fele ennyi kritikával ugyancsak 13, a *Székegyföld* esetében 46 kiadóból 20 bizonyult erdélyinek. A *Helikon* eleve a jelentősebb erdélyi kiadók kiadványaiból válogatott, így nem feltétlenül hiányosság ezen a téren, hogy több a magyarországi kiadó a kritikai anyagában, hanem akár erénye is lehet ez, hiszen változatos és színes anyaországi felhozattal vonultat fel. Itt ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy a kiadók székhelye és a recenzeált könyv szerzőjének származási vagy lakhelye nem feltétlenül egyezik meg, hiszen erdélyi írók és költők is adják ki könyveiket valamely anyaországbeli kiadónál, de ugyanúgy magyarországi szerző is publikált már erdélyi kiadónál.

Összességében elmondható, hogy a *Helikon* közölte a legnagyobb számú kritikai anyagot a két különböző rovatában. A kritikusok szempontjából nem a több szerző – kevesebb személyenkénti publikáció elvét követi, hiszen számos szerzője több alkalommal publikált, s nem

csupán néhány kiemelkedő esetről beszélhetünk, hanem a kritikusoknak szinte a feléről. A *Helikon* esetében is lehet beszélni a párhuzamos kritikai formákról (akárcsak a *Székelyföld* lapszámaiban), sőt Codău Annamária külön ki is emeli a *Helikon* szerkesztői koncepcióját, melyet már korábban is elkezdett, de igazán 2017-től sűrűsödtek be a „ketten egy könyvről” típusú kritikák, melyek a friss erdélyi alkotásokról szóló diskurzust kívánják fellendíteni és árnyalni.¹⁰ A recenzeálásra szánt könyvek szempontjából erőteljesen a szépirodalom, s így az irodalomkritika felé húznak, de nem elhanyagolható a nem-szépirodalmi kritikák száma sem. Lírai és epikai alkotások, kötetek a bírálatok terén egyenlően oszlanak meg, képtelenség lenne egyiket vagy másikat kiemelni. A világirodalmi művek recenzeálása, akárcsak a többi lap esetében, itt is igen alacsony, ami így, a többi folyóiratra is visszatekintve, egy egységes tendenciát mutat. A *Helikon* a kritikák aktualitása szempontjából a leginkább napirenden lévőnek nevezhető, ugyanakkor sokkal több magyarországi kiadású könyvet is recenzeál, mint a többi erdélyi folyóirat.

Pisztácia42

A kolozsvári *Szabadság* napilaphoz tartozó *Pisztácia42* blogot¹¹ 2018 júniusában indították útjára. Aktivitásának viszonylagos stabilitása mellett a kevés működő erdélyi olvasóblog között tarthatjuk számon. A blog eredetileg könyvajánlóként indult, s mai napig is akként működik. Bár a recenzeált könyvek eleve a pozitív értéktételek nyomán kerülnek be a könyvajánlódba, a szövegek mégsem mentesek a kritikai nézőponttól, a bíráló hangvételt nem szem elől tévesztve ajánlanak könyveket, vagy bizonyos célcsoportok esetében nem ajánlanak.

A *Pisztácia42* ajánlót ugyan nem lehet a kritika eddigi értelmezése alapján a szűken vett műfaji keretbe beilleszteni, azonban a szövegek bizonyos jegyei legitimizálják a pisztáciás recenziók beemelését a mintába. Ahogyan Lapis József is jellemzi: az olvasói blog „az online kritikai nyilvánosság egyik terepe, amely a professzionális keretek elengedésével, lazább diskurzust is megengedve, a rajongói típusú

---

10 Codău Annamária: A dialogikus kritika lehetőségeiről. Néhány atipikus formátum. *Korunk*, 2019. 30. évf. 9. sz. 12. o.

11 <https://pistacia42.wordpress.com> (utolsó megtekintés: 2020. 06. 17.)

szempontokat nagyobb mértékben megjelenítve közelít az olvasmányokhoz.”¹²

A blog szövegei a többi négy orgánium kritikáitól eltérnek, s maga a felület is más alapokon nyugszik, más funkciókat tölt be, más olvasóréteget szólít meg. Így a blogos szövegek adatainak értelmezése is hozzáad az erdélyi kritikai mező vizsgálatához, hiszen egy távolabbi, ám aktuális perspektívát is feltár. Az online szféra térnyerése, eluralkodása és a blogos kritikai műfajok feltörése, az új laikus, illetve interaktív közönség és szerzői gárda kérdései már évekkorábban felmerültek a metakritikai diskurzusokban, így végső soron az erdélyi kritikai anyagról értekezni mára az online terek és közösségek, a blogok említése nélkül, úgy gondolom, nem volna releváns.

A Pisztácia42 „kritikai” anyaga

A vizsgált időszakban összesen 30 könyvajánló¹³ jelent meg a blogon. Általában havi 1-2, de két esetben (2019 februárjában és decemberében) 4-4 szöveg is publikálásra került. A megjelenések nem rendszeresek, a dátumok esetlegesek, így ezek alapján akkor kerül fel szöveg a blogra, ha éppen megíródott és átesett a szerkesztésen is. A teljes évben, vagyis 2019-ben összesen 25 recenzió jelent meg, tehát 2020 első három hónapjára jutott 5 szöveg.

Az esetek 67%-ában (20 szöveg) az 1 szöveg – 1 szerző képlet érvényesíthető, egy esetben fordul elő, hogy egyetlen szövegegészben több különböző szerző szólal meg ugyanarról az alkotásról. Ami eddig csupán egyszer fordult elő (a *Székelyföld* egyik szövegében), az az a felállítás, miszerint egyetlen szerzőnek egy szövegében több különböző irodalmi mű van egymás mellé állítva, akár egymással viszonyba is hozva. Ilyent láthattunk a *Könyvhuzamok* esetében, de az más alapkoncepción alapult, mint ezek a tulajdonképpeni könyvajánlók. A több könyvet bemutató írások is különböznek egymástól. Két szöveg rövid mondatkapcsolatokban, mintegy felsorolásszerűen ír le 25, majd 26 különböző könyvet. Más esetekben egy szerzőnek több művével foglalkozik az ajánló írója: trilógiát mutat be, esetleg egymástól független

12 Lapis József: Kis kritikai thesaurus. *Korunk*, 2019. 30. évf. 9. sz. 8. o.

13 Ennél kettővel több szöveg jelent meg a vizsgált időszak alatt, azonban azok nem könyvajánlók voltak. Így nem kerültek bele a számításba.

műveit sorakoztatja fel az adott szerzőnek. Egy harmadik esetben pedig a recenzió írója egyéni toplistát állít fel egy szerzőnek tíz könyve alapján, majd meg is indokolja a rendezési elvet. A felmért kritikai anyagban ez az egyetlen precedens a toplista-készítésre, ami ugyanakkor az online tér, a kritika és a laikus bíráló találkozásának egyik legalapvetőbb hozadéka is a metakritikai diskurzus alapján. Összességében a 30 könyvajánló pontosan 123 különböző könyvről tesz említést, bírálja vagy értekezik róla. Az írások száma szinte megegyezik a *Látóban* publikáltakéval, ám a szövegekbe beemelt könyvek száma messze meghaladja még a kétheti *Helikonban* recenzált könyvek számát is. Természetesen alapvetően nem említhetők egy lapon ezek a felületek és intézmények, mégis az arányok összemérése segíthet képet rajzolni a kritikáról és műfajairól. Egy intézményes folyóiratban nem fordul elő, hogy egyetlen kritika kettőnél több alkotásról szóljon; az efféle írásmód nem elterjedt, sőt nem is alkalmazott a kritikai mezőben, holott a blogos szféra kötetlenebb és lazább terében probléma nélkül belefér, sőt érdekes és értékes is lehet.

A kritikák típusok szerinti eloszlása egyáltalán nem hasonlít az eddig orgánumoknál elemzettekhez. A szövegek 87%-a, vagyis összesen 26 szöveg epikai alkotásról írt irodalomkritikának feleltethető meg. Ezek közül is összesen 22 alkotás esetében regényről van szó, s még megjelenik további 1 kisregény, 2 novelláskötet és egyetlen gyermek-, avagy meséskönyv. Irodalomkritikai írás egy verseskötetről született. Megjelent még egyetlen nem-szépirodalmi kritika is. Bár több olyan recenzió van, amely számos különböző könyvet mutat be, ezek közül kettőnél fordult elő, hogy a bemutatott könyvek a típusok szempontjából vegyesek voltak, azaz verseskötet és regény egyaránt szerepelt a szövegben (ezek a már említett 25 és 26 különböző könyvről szóló szövegek). Az epikai alkotások, sőt a regények nagyszámú előfordulása leginkább arról árulkodik, hogy a blog bejegyzéseit író „tollforgatók” (akik többségében nem hivatásos kritikusok vagy irodalmárok) elsősorban nagyepikai alkotásokat olvasnak. Továbbá ezeknek a műveknek egy jelentős hányada inkább a populáris és szórakoztató irodalom részét képezi, a többi mű, akárcsak az eddig vizsgált folyóiratok által recenzeált alkotások, inkább a magasirodalom művei közül kerültek ki. Többek között itt is mérhető az olvasói blogok és az irodalmi, illetve kulturális folyóiratok közötti különbség a recenzeált alkotások terén

(persze egyáltalán nem pejoratív módon, vagy értékítéleteken alapuló összehasonlítások alapján). Mindez nem jelent elégséges adatot nagyobb következtetések levonásához, azt azonban sejteti, hogy az olvasást az élvezet kedvéért lazításként és szórakozásként mindennapjaiba beépítő olvasó inkább az epika, s azon belül főleg a (szórakoztató és populáris) regény felé húz. (Ez az állítás persze csupán egy általánosításon alapuló feltételezés az egyéni tapasztalat és a mért adatok alapján, és nem vonatkoztatható konkrétan a blog szerzőire vagy olvasóira.)

A világirodalom és magyar nyelvű irodalom eloszlása terén egy újabb fordulatot mérhetünk az adatokban: a 11 magyar irodalmi alkotásról szóló recenziót megelőzi a 16 világirodalmi műről szóló, továbbá 3 olyan eset is felmerül, amikor egyetlen szövegben vegyesen egymás mellé kerülnek magyar és világirodalmi alkotások is. A 4-4 svéd és amerikai szerző könyve(i) mellett megjelent 3 brit, 2 japán és 3 egyéb¹⁴ kategóriájú író is.

A bejegyzéseket összesen 9 szerző írta. Közülük ketten 1-1 írást közöltek (Biró Mónika-Anita és Lakatos-Fleisz Katalin); négyen 2-2 írást (Kénesi Kinga, Lakatos Artur, Szász Zsófia és a pisztácia⁴² felhasználónevet használó szerző). Egyetlen szerző, Sándor Boglárka közölt 6 írást, a legtermékenyebb szerzőnek 7-7 írással Mayer István és Mayer János bizonyult. Közülük Szász Zsófia, Mayer István, Mayer János és pisztácia⁴² írtak több könyvről szóló szövegeket.

A *Pisztácia42* blog esetében a többi, korábban is alkalmazott szempont nem volt releváns, ugyanis a blog szerzői, és egyáltalán a blog sem törekszik, s szövegeik műfaja nem követeli meg az aktualitást, így a kiadási évek listázása értelmetlen lett volna, ráadásul sok esetben hozzá sem lehetett férni ehhez az adathoz. A kiadók és a kiadási helyek kérdése sem releváns.

Következtetésképp elmondható, hogy a blog számos szempontból kilóg a sorból, kritikai anyaga ilyenképp nem is tartozik szorosan az eddig vizsgált kritikai mezőhöz, azonban több érv is legitimizálja a felmérésbe való beemelését: alapvető funkciók, kritika és online tér, kritika és blogok, blogos nyelvezet és közönség ütköztetései és kontex-

---

14 Nem egyértelmű vagy nem meghatározható a recenziók alapján az eredeti forrásnyelv, illetve az irodalmi alkotás szerzőjének származási helye.

tusai, mind megalapozzák, sőt szükségessé teszik e könyvajánló és -bíró blog beemelését is. Az adatok alapján a kritikák típusa és a recenzált könyvek eredeti nyelve szerint a blogon bemutatott alkotások merőben eltérnek a folyóiratok által recenzáltaktól. A kritikai anyag sokkal több irodalmi művet emel be és foglal bele az olvasókkal folytatott párbeszédbe. Többször és kevesebbszer publikáló szerző egyaránt előfordul, s kiemelendő, hogy a szerzők nagyrésze szövegét saját nevével ellátva publikál, így a két kivételtől eltekintve, nem érvényes a blogos terek és kommunikációjuk egyik alapvető előnye s egyben hátránya: az anonimitás mögé rejtőzés lehetősége. A blogon publikált szövegek szubjektív meglátásokat és értékítéleteket tükröznek, s a szövegek alapjaiban ajánló (vagy ritkán elmarasztaló), buzdító és figyelemfelkeltő funkciókat látnak el (akárcsak egy kritika).

AZ ADATOK ÖSSZESÍTÉSE – ERDÉLYI KRITIKAI ANYAGA

Az összesítésben mind az öt vizsgált erdélyi orgánumban kritikai anyagáról szóló adatok megjelennek. Ennek célja az adatok átlátható összevetése, illetve az öt orgánumban, s ezáltal a teljes vizsgálatra vonatkozó adatok kiszűrése: legtöbbet publikáló szerzők, különböző arányok, legtöbbet recenziált művek stb. Az adott szempontokat és elemzési eredményeket rendre ismertetem, s ezek alapján igyekszem a teljes felmérésre vonatkoztatható következtetéseket levonni.

Az öt különböző erdélyi orgánumban összesen 322 recenzió jelent meg a vizsgált 15 hónap időtartama alatt. Ezek összesen 430 könyvet említenek, azonban 15 könyv több lapban is megjelenik, illetve 12 esetben egy folyóiraton belül is ismétlődtek a művek, így ezeket leszámítva, összesen 403 teljesen különböző könyvről írtak a kritikák és recenziók szerzői.

<i>Folyó- iratok</i>	<i>Rovatok</i>	<i>Összesen</i>		<i>Könyvek száma</i>		<i>Szerzők</i>
<i>Helikon</i>	2	107	33%	108	25%	38
<i>Székelyföld</i>	2	91	28%	102	24%	34
<i>Korunk</i>	2	65	20%	65	15%	46
<i>Pisztácia</i> ⁴²	1	30	10%	123	29%	14 (9 bejegyző)

<i>Folyó- iratok</i>	<i>Rovatok</i>	<i>Összesen</i>		<i>Könyvek száma</i>		<i>Szerzők</i>
<i>Látó</i>	4	29	9%	32	7%	18
Összesen	11	322	100%	430* - 403	100%	150**

A táblázatban az orgánumok az általuk megjelentett kritikák mennyisége alapján csökkenő sorrendbe vannak állítva. Kiderült, hogy a legtöbb szöveget a *Helikon* publikálta, azonban két heti megjelenési idejéhez mérten a havonta megjelenő *Székelyföld* nem sokkal maradt le a publikációk terén.

Mindegyik nyomtatott formátumban is megjelenő irodalmi és kulturális folyóirat több rovatban közli kritikáit és kritikai hangvételi recenzióit. Ezekből általában kettő van: egy „szigorúbban vett” kritikarovat és egy, amely a rövidebb, kevésbé bíráló, ismertető-elemző szövegeket tartalmazza. A *Látó* négy olyan rovatot is felvonultat, melyekben kritikai szövegeket publikál: ezek közül kettő egyedibb, kreatívabb, egyéni ötleteken alapuló szerzői rovat, egy további, melyben más jellegű szövegek is megjelennek, és egy, ami célzottan a kritikarovatnak felel meg. A blog nem jelölt ki külön rovatokat, műfaji kötöttségei alig vannak, hiszen saját elvárásaik inkább a szöveg tartalmára, a szubjektivitásra irányulnak, s ennél fogva az egész blog egyfajta teljes nagy rovatként funkcionál.

A legkevesebb kritikát a *Látó* közölte négy különböző rovatában, a könyvajánlókat „posztoló” blog egyetlen írással megelőzte. Mindemellett a legtöbb könyvről író orgánum is a blog lett, hiszen számos szövegében is több könyvről értekeznek, ami a kritikák esetében, egyetlen szöveget leszámítva, csak legtöbb két könyv összevonásával valósult meg. Egyedül a *Korunk* nem közölt olyan kritikát, amiben kettő vagy több könyvről is szó esne. Ugyanakkor érdekes, hogy a legtöbb kritikust a *Korunk* vonultatta fel, annak ellenére is, hogy két másik lap is megelőzi a publikációk számában. Ez arra mutat, hogy leginkább a *Korunkra* jellemző a több szerző – kevesebb egyéni publikáció tendencia, de a szövegeinek mennyiségéhez mérten a *Látó* is kifejezetten sok szerzővel dolgozott. Ehhez képest a *Helikon*nak és a *Székelyföld*nek inkább szűkebb, gyakrabban publikáló kritikusi gárdája van.

A lapok egyenkénti adatai alapján, összeadva a szerzők számát, 150-et kapunk, viszont számos átfedés is fennáll, mivel a kritikusoknak egy része több lapban is publikált a vizsgált időszakban. A legaktívabb kritikusok egy 21 fős listán kaptak helyet, ahol a legkevesebbet publikáló szerző 5, s a legtöbbet publikáló pedig 15 írással szerepel.

<i>Top szerzők</i>	<i>Publ.</i>	<i>Lap1</i>	<i>Lap2</i>	<i>Lap3</i>
Borsodi L. László	15	Helikon - 5	Székelyföld - 7 K. + 3 Ol.	-
Zsidó Ferenc	13	Helikon - 3	Székelyföld - 10	-
Lövetei Lázár László	12	Székelyföld - 12 Ol.	-	-
Fekete Vince	11	Székelyföld - 11 Ol.	-	-
Molnár Vilmos	11	Székelyföld - 11 Ol.	-	-
Márcuțiu-Rácz Dóra	10	Helikon - 3 K. + 6 Fül.	Székelyföld - 1	-
Kész Orsolya	9	Korunk - 7 Sasszé	Látó - 2	-
Demény Péter	8	Korunk - 7 Sasszé	Látó - 1 Klikkrec	-
Borcsa János	7	Helikon - 4	Székelyföld - 3	-
Codău Annamária	7	Helikon - 5	Látó - 2	-
Demeter Zsuzsa	7	Helikon - 6 Fülszöveg	Székelyföld - 1	-
Kovács Péter Zoltán	7	Helikon - 3 K. + 3 Fül.	Korunk - 1	-
Lakatos-Fleisz Katalin	7	Helikon - 3 K. + 1 Fül.	Székelyföld - 2	Pisztácia 42 - 1
Mayer István	7	Pisztácia42 - 7	-	-
Mayer János	7	Pisztácia42 - 7	-	-
Tamás Dénes	7	Helikon - 3 K. + 3 Fül.	Székelyföld - 1	-

<i>Top szerzők</i>	<i>Publ.</i>	<i>Lap1</i>	<i>Lap2</i>	<i>Lap3</i>
Amik Annamária - György Andrea	6	Látó - 6 Klikkrec	-	-
Gaal György	6	Korunk - 4	Helikon - 2	-
Papp Attila Zsolt	6	Helikon - 6 Fül.	-	-
Sándor Boglárka	6	Pisztácia42 - 6	-	-
László Noémi	5	Helikon - 2 K. + 3 Fül.	-	-

A legtöbb kritikát Borsodi L. László írta a *Székelyföld* és a *Helikon* lapszámaiban. Kettővel kevesebbet írt Zsidó Ferenc ugyanabban a két lapban. Őket követik a *Székelyföld* további szerkesztői és kritikusai. Mindhárman a *Székelyföld* olvasólámpáiból írtak sokat. Márcuțiu-Rác Dóra szintén két lapban közölt kritikákat, és a *Helikonban* fülszövegeket is. Az egy lapban és a két lapban is publikáló kritikások fele-fele arányban oszlanak meg (10-10). Legtöbbször a *Székelyföldben* és a *Helikonban* közöltek, de a *Korunk-Látó* (Kész Orsolya és Demény Péter esetében, akik ugyanakkor a *Sasszé* rovat állandó szerzői is) és a *Korunk-Helikon* párosítás is (Gaal György és Kovács Péter Zoltán esetében) előfordul. Az egy lapban publikálók között egyedül a *Korunk* nem jelenik meg, s ennek az az oka, hogy a lap több szerzővel dolgozik, akik így kevesebbet publikálnak adott időszakban, azonban más lapban sem jelentek meg. Egyetlen szerző közölt három folyóiratban, illetve orgánumban is: Lakatos-Fleisz Katalin a *Helikonban*, a *Székelyföldben* és a *Pisztácia42* blogon. Érdekes az ő esetében, hogy ugyan három helyen is publikált, mégis inkább a kevesebb kritikával rendelkezők között foglal helyet a listán. Bizonyára még számos más (a listára fel nem kerülő) kritikus esetében fennáll az orgánumok közötti átjárás jelensége, azonban nagy általánosságban egy erdélyi szerző kettőnél több orgánumban nem közöl kritikát egy év leforgása alatt, illetve a szerzők egy másik nagy hányada egyetlen lapnál marad. Természetesen mindez csupán az öt vizsgált orgánum kritikai anyaga alapján jelenthető ki, a listára felkerült és fel nem került kritikások mindegyike publikálhatott ebben az időszakban más erdélyi, vagy akár magyarországi folyóiratokban és felületeken is kritikákat, amelyek azonban nem

tartoznak bele a jelenlegi kutatás anyagába. Balázs Imre József korábbi felméréséhez mérten elmondható, hogy az erdélyi kritikusi gárda élvonalában ma az erdélyi származású fiatal, középkorú és idősebb kritikusok is egyaránt és kifejezetten aktívan jelen vannak. A szerzői rovatokból mostanra sincsen sokkal több, azonban alakítottak ki egészen egyedi és ötletes, ugyanakkor funkcionális rovat-formákat, melyek tovább színezik az erdélyi kritikai anyagot.

A magyar és a világirodalom megjelenésének arányai, ahogyan azt már láthattuk, az összesített adatok alapján is a világirodalom hiányát mutatják:

<i>Folyóiratok</i>	<i>Magyar irodalom</i>	<i>Világirodalom</i>
<i>Helikon</i>	94	14
<i>Székelyföld</i>	84	7
<i>Korunk</i>	56	9
<i>Pisztácia</i> ⁴²	14*	19*
<i>Látó</i>	28	4
Összesen ¹⁵	276 (84%)	53 (16%)

15

A világirodalmi alkotások csak 16%-át teszik ki a recenzeált könyveknek. Ezek között toronymagasan képviselik magukat az epikai művek, a blogon megjelent szövegekkel együtt összesen 39 kritika szól (többségében nagy-) epikai világirodalmi alkotásról (a négy folyóiratban összesen 20 ilyen van). Lírai alkotás csak 6-szor (két folyóiratban), és nem-szépirodalmi kritika 8 esetben (3 folyóiratban) jelenik meg. Így az adatok alig mutatnak eltérést Zelei Dávid felméréséhez viszonyítva: nála a kritikák 13%-a recenzeált világirodalmat, de a nagyepikai alkotások ott is túlsúlyban voltak. Balázs Imre József felméréshez mérten azonban elmondható, hogy bár most is kevés, azért az évek

15 Az így összeadott számok kevesebbet mutatnak, mint ahány könyv megjelent a kritikákban, ugyanis a blogon megjelent szövegek esetében az egyes írások több könyvről szólnak, melyek egyenként vagy az egyik, vagy a másik kategóriába lettek besorolva, továbbá olyan eset is van, ahol az egy szövegben előforduló könyvek vegyesen jelentek meg. A *Pisztácia*⁴² számadatai melletti *-jelölés azt jelzi, hogy a három, vegyes elemeket tartalmazó szöveg mindkét kategóriához hozzáadódott.

során valamivel mégis nőtt a világirodalom jelenléte a kritikai anyagban.

<i>Folyóiratok</i>	<i>Irodalomkritika - epika</i>	<i>Irodalomkritika - líra</i>	<i>Egyéb kritika</i>
<i>Helikon</i>	41	40	27
<i>Székelyföld</i>	39	25	26
<i>Korunk</i>	18	9	38
<i>Pisztácia42</i>	28	3	1
<i>Látó</i>	17	7	8
Összesen	143 (44%)	84 (26%)	98 (30%)

Az irodalomkritika egyértelműen magasabban áll, s azon belül is gyakoribb az epikai alkotások recenziálása (főleg regények, illetve novelláskötetek, kisregények stb.). Feltűnően magas ugyanakkor a nem-szépirodalmi kritikák száma: a *Korunk*ban van a legtöbb, de jócskán jelent meg ilyen jellegű kritika a *Helikon*ban és a *Székelyföld*ben is. Lírai alkotásokról szóló kritikák terén is inkább az utóbbi kettő esetében jelent meg több, de a *Helikon* áll a legmagasabban, ahol a lírai alkotások recenzióinak szinte fele jelent meg. Jól kivethető, hogy amíg a *Helikon* és a *Székelyföld* főleg a szépirodalomra koncentrálnak, addig a *Korunk* a társadalomtudományi és nonfikciós kritikákra, s a *Látó* nagymértékben az epikai alkotásokra fektet hangsúlyt. A *Pisztácia42* blog látványos módon a prózairodalom recenziálásában jeleskedik könyvajánlóiban, a másik két kategóriából nagyon kevés mű jelenik meg.

Összesen 13 könyvről írtak több lapban is a vizsgált időszak alatt. Ezek közül 3 szövegről írtak 3 különböző orgánumban, míg a többiről kettőben, de az sem ritka eset, hogy egyetlen irodalmi műről egy lapszámban legalább két szöveg is megjelent. Így fest az Erdélyben legtovább recenziált könyvek listája:

<i>Többször megjelenő könyvek</i>	<i>Lap1</i>	<i>Lap2</i>	<i>Lap3</i>
Balla Zsófia: <i>A darázs fészke</i>	Helikon	Látó - 2	-
Borsodi L. László: <i>Szétszórt némaság</i>	Helikon	Székelyföld-2	-

<i>Többször megjelenő könyvek</i>	<i>Lap1</i>	<i>Lap2</i>	<i>Lap3</i>
Cseke Péter: <i>A teljesség sóvárgása. Irodalomtörténeti tanulmányok</i>	Helikon	Székelyföld	-
Dávid Gyula: <i>Elődök nyomában, kortársak közelében. Előadások, emlékezések, tanulmányok.</i>	Helikon	Székelyföld	-
Fekete Vince: <i>Szárnyvonal</i>	Helikon - 2	Látó	Székelyföld - 2
Fischer Botond: <i>Tavaszi les, Corina</i>	Helikon	Korunk	Pisztácia42
Lövetei Lázár László: <i>Miféle harag</i>	Helikon	Székelyföld - 2	-
Magyari Lajos: <i>Válogatott versek</i>	Helikon - 2	Székelyföld	-
Markó Béla: <i>A költészet rendeltetészerű használatáról. Esszék.</i>	Helikon	Látó	Székelyföld
Péterfy Gergely: <i>A golyó, amely megölte Puskint</i>	Helikon	Látó	-
Serestély Zalán: <i>Az állomás három kutyái</i>	Korunk	Székelyföld	-
Simó Márton: <i>Mi, székelyek és román barátaink. Interjúk, dokumentumok és vallomások az együttélésekről.</i>	Korunk	Székelyföld	-
Zsidó Ferenc: <i>Huszonnégy</i>	Helikon - 2	Székelyföld	-

Erdélyben a legtöbbször és a legtöbb alkalommal Fekete Vince *Szárnyvonal* című verseskötetéről írtak kritikát. Ezt követi Fischer Botond *Tavaszi les, Corina* című novelláskötete, illetve Markó Béla *A költészet rendeltetészerű használatáról* című esszékötete, melyekről három különböző orgánumban 3-3 kritika íródott. Továbbá három kritika jelent meg Balla Zsófia, Borsodi L. László, Lövetei Lázár László, Magyari Lajos és Zsidó Ferenc alkotásairól is. Jelen esetben is érdekes ténynek számít, hogy míg a (nagy)epikai alkotásokról szóló kritikákból van a legtöbb, addig a legtöbbet recenzeált könyvek között versesköteteket, novellásköteteket, esszéköteteket, és természetesen regényeket is

találunk. Mindez arra is utalhat, hogy bár a számok másképpen oszlanak el a teljes anyagot nézve, az erdélyi kritikai mező azért mégis színesebb és változatosabb, mint ahogyan azt elsőre feltételezni lehetne. Továbbá az is fontos szempont, hogy a legtöbbször megjelenő alkotások nagy többségben erdélyi származású szerzők tollából származnak.

Az erdélyi kritikusok 96 különböző kiadó könyveiről írtak.¹⁶ Ebből 28 az erdélyi kiadók száma, 62 magyarországi és 6 más területeken működtetett kiadó is van. Az erdélyi kiadók között nagyobb számban kolozsváriakat (Exit Kiadó, Forum Iuris Könyvkiadó, Korunk – Komp-Press, Scientia Kiadó, Kriterion Könyvkiadó, Művelődés Kiadó, Polis Könyvkiadó, Sétatér Könyvek, Verbum, Editura Școala Ardeleană, Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület, Erdélyi Múzeum-Egyesület, Erdélyi Híradó); csíkszeredaiakat (Hargita Kiadóhivatal – Székelyföld Alapítvány, Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Pro-Print Könyvkiadó, Gutenberg Kiadó, Bookart Kiadó); marosvásárhelyieket (Kreatív Könyvkiadó, Lector Kiadó, Mentor Könyvek); nagyváradiakat (Várad Kiadó, Europrint Kiadó, Prolog Kiadó) találhatunk, illetve megjelenik még Sepsiszentgyörgy, Székelyudvarhely, Csíkszépvíz és Kézdivásárhely is. A magyarországiak közül a döntő többség, 55 kiadó Budapesten van, s ez visszacsatol Zelei megállapítására is, miszerint az anyaországbeli kiadói piac nagymértékben főváros-centrikus.

A kritikai anyagból mindössze 297 recenzeált könyv esetében sikerült a kiadás évszámát kiszűrni. Ezek között több 20. századi és 2000-es évek eleji kiadvány is szerepel, de arányaiban leginkább az elmúlt három évben kiadott könyvek jelennek meg:

2017	50	17%
2018	135	45%
2019	85	28%

16 A könyvkiadókat és a kiadási adatokat érintő számadatok a *Pisztácia42* blog esetében nem jelennek meg, így ezek csupán a négy nyomtatásban is megjelenő orgánusra érvényesek.

A lapok vizsgálata is nagyon hasonló adatokkal szolgált. Megjelennek még a recenzeált művek között 2017-ben kiadottak, de a legtöbb 2018-as kiadású. A 2019-ben kiadott könyvek aránya sem elhanyagolható, hiszen feltehetőleg vagy az aktuális év második felében, vagy 2020 elején írhattak ezekről az alkotásokról, ami megalapozza a kritikai anyag „frissességét”. Azt is figyelembe véve, hogy mennyire szerteágazó a kritikai anyag a műfajok és a típusok szempontjából, kijelenthető, hogy általában véve a könyvek minőségi és mennyiségi beválogatása egyensúlyban van azok aktualitásával és relevanciájával.

ÖSSZEGZÉS

Az összesített adatok alapján kiderül, hogy az erdélyi kritikai anyagnak és mezőnek vannak gyengeségei, ugyanakkor pozitív jellemzői és erősségei is. Az erdélyi kritikaírás némiképp kényesebb helyzetben is van, hiszen nemcsak a lehető legfrissebb kiadványok megfelelő és elvárt bírálata a feladat, hanem mindeközben elvárás, és vállalt program is egyben az erdélyi irodalmi és kulturális élet kiemelése és hangsúlyozása. Számos olyan pont van még, ahol az arányokat ki kellene egyenlíteni, vagy legalább közelebb hozni őket egymáshoz. Ilyen a világirodalom alacsony aránya, a magyarországi, s főleg a budapesti kiadású könyvek túlsúlya, de még a lírai kötetek felzárkóztatása is. Pozitív azonban, hogy az orgánumok egyre nagyobb hangsúlyt fektetnek a különböző nem-szépirodalmi kritikákra, társterületekre és a kultúra különböző mozgásaira is. Az erdélyi irodalom- és könyvkritikák nem érik el az aktualitás ideálisnak vélt szintjét, ám mindegyik folyóirat törekszik arra, hogy naprakész legyen. A legtöbbet publikáló erdélyi kritikusok kifejezetten aktívak, több lapban is publikálnak, s ezáltal átjárási lehetőségek is kialakulnak az egyes folyóiratok között, az irodalmi és kulturális életen belül. Ugyanakkor több különböző típusú szerzői rovat is megjelent már, vagy legalábbis egyes rovatoknak vannak már sajátos, gyakran publikáló kritikusai, akik írásaik és stílusuk által profilt is adnak a rovatoknak és a szövegeknek. Érdekes megoldások alakultak ki a kritikarovatok elkülönítéseire és műfaji behatárolásaira a különböző orgánumokban, s így még színesebb, különbözőbb stílusú és funkciójú szövegek kerülnek bele a rovatokba.

Összességében az erdélyi kritikai anyag vizsgálata az öt kiválasztott orgánumban számos hasznos és érdekes eredményt hozott, ugyanakkor számos új (kutatási) lehetőséget, szempontot és kérdést is felvet, melyek a kritikai diskurzus folytonos alakulásában, a naprakész információk igénye alapján még válaszokra várnak.

Repülőmodellézők
(1964, olaj, vászon, 133 x 93 cm)

Szabó Á. Töhötöm

NAGY TÖRTÉNELEM, KIS TÖRTÉNETEK
ÉS HATALMI DINAMIKÁK: A 20. SZÁZAD
VÁLTOZÁSAI A HELYI KÖZÖSSÉGEK SZINTJÉN.
A BONYHAI BETHLEN CSALÁD PÉLDÁJA

BEVEZETÉS

Jelen tanulmány a Bethlen család bonyhai jelenlétének és hiányának a vizsgálatához kettős keresztmetszeti perspektívából indít: annak érdekében, hogy a nagy történelmi eseményeknek a helyi, lokális folyamatokkal való kapcsolatáról, a kettő egymásba fonódásáról állításokat fogalmazzon meg, arra törekszik, hogy a történelmi kutatás és a történelmi források használatával kiegészítse a klasszikus kulturális antropológia terepmunkamódszerével (résztevő megfigyelés, interjúk) nyert adatokat. Az egyik keresztmetszet tehát a nagy történelem és a kis történetek közötti dinamikus viszonyra fókuszál, a másik pedig a történelmi, valamint az antropológiai jellegű kutatások egymást kiegészítő jellegét helyezi előtérbe. Mindezt teszi azért, hogy a Bethlen család jelenlétét és a faluból való eltűnését minél megfoghatóbb módon magyarázza, és értelmet adjon a grófi család jelenlétét értékelő olyan ellentmondásos állításoknak, amelyek egyfelől – mintegy a marxista történelemszemléletet tükröződő – a falu felett korlátlanul uralkodó grófot (grófi családot) láttatják, másfelől, épp ellenkezőleg, a grófot egyfajta jóságos, a falu ügyeit is gondosan követő atyaként festik le. További lényeges kérdés annak felvetése, hogy a helyi világok milyen mértékben – akár a régmúltban, akár a közelmúltban – vesznek részt a történelem folyamataiban, mennyiben elszenvedői és mennyiben alakítói ezeknek a történeteknek.

A 20. század több nagy hatású történelmi irányzata éppen azt a kérdést feszegeti, hogy miként jelenik meg a történelem a mindennapi életben,¹

---

1 Lásd például Gyáni Gábor: A mindennapi élet mint kutatási probléma. In *Aetas* 1. 1997, 151–161. és Kaschuba, Wolfgang: *Einführung in die Europäische Ethnologie*. München, 2012, C. H. Beck Verlag, 115–132., különösen a 125–128. oldalak.

hogyan válik a történelem érzékelhetővé, megfoghatóvá, elmesélhetővé a (mindennapi) emberek számára.² Miközben gyakran azzal a feltételezéssel élünk – vagy élt a tudomány is –, hogy a történelem a civilizáció központjaiban, a királyi palotákban és a csatatereken zajlik, és hajlamosak is vagyunk operálni ezekkel az időn és téren kívüliség fogalmával, a civilizáción kívüliség feltételezésével,³ egyre inkább bebizonyosodott és bebizonyosodik, hogy történelme mindenkinek van⁴ – legfeljebb máshonnan kell megközelíteni, mint a királyi családok és nagyhatalmi csatározások történelmét. Esetünkben pedig éppen az lesz a kérdés, hogy a hatalmi centrumokkal kapcsolatban levő, de mégis vidéken, tehát ebben az értelemben a hatalmi centrumoktól távol élő nemesi család milyen módon vesz részt ezekben a folyamatokban, és miként kapcsolja be ezekben a folyamatokba azokat, akik körülötte élnek és akikről a történelemszemléletünk sokszor hajlamos elfeledkezni.

A fentiekkel összefügg a következő kérdéskör: a 20. századi, Malinowski-féle hagyományból kinőtt, terepmunkára és a kutató jelenlétére alapozó kulturális antropológiának a történeti érdeklődés – noha a korai antropológiának a történeti szempontok vizsgálata igen lényeges összetevője volt – nem elsőrendű szempontja (hisz a strukturalista és funkcionalista iskolák által tanulmányozott népek története elsősorban szóbeli jellegű), de az európai, a történeti antropológiával, a mikro-történettel és a társadalomtörténettel érintkező, parasztközösségekre, munkásokra vagy egyéb csoportokra fókuszáló kutatásokban a történeti perspektívának igen jelentős szerepe van.⁵ Ez különösen igaz a

---

2 Lásd ehhez Jakab Albert Zsolt: *Emlékköltés és emlékezési gyakorlat. A kulturális emlékezet reprezentációi Kolozsváron*. Kolozsvár, 2012, Kriza János Néprajzi Társaság – Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, 15–52. és Keszeg Vilmos: *A történetmondás antropológiája*. Kolozsvár, 2011, Kriza János Néprajzi Társaság – Magyar Néprajz és Antropológia Intézet.

3 Vö. Cohn, Bernard S.: *History and Anthropology: The State of Play*. In *Comparative Studies in Society and History*. Vol. 22. (Apr., 1980), no. 2. 198–221.; Fabian, Johannes: *Time and the Other: How Anthropology Makes Its Objects*. New York, 1983, Columbia University Press; Medick, Hans: „Missionaries in the Rowboat”? *Ethnological Ways of Knowing as a Challenge to Social History*. In Lüdtke, Alf (ed.) *The history of Everyday Life. Reconstructing Historical Experiences and Ways of Life*. Princeton, 1995, Princeton University Press, 42–71.

4 Wolf, Eric R.: *Europe and the People Without History*. Berkeley, 1982, University of California Press.

5 Hann, Chris M. *The Theft of Anthropology*. In *Theory, Society and Culture*. Vol. 26 (2009) issue: 7–8. 126–147. és Kaschuba 202–203.

kelet-európai, szocialista korszakban folyt kutatásokra, amelyekben a nagy történelmi események vagy a lokális történeti folyamatok számbavétele a magyarázatnak igen fontos része.⁶

E két, igen tág, de rendkívül inspiratív háttérből kiindulva végső soron a tanulmány arra keresi a választ – Bernard Cohn gondolatára is visszautalva: „A történeti antropológusnak éppen ezért rendelkeznie kell mind a terepen, mind az archívumban szerzett tapasztalatokkal”⁷ –, hogy a 20. század nagy történelmi kataklizmái hogyan alakítják át az embereknek az életét, akár individuális szinten is, hogyan tud vagy nem tud az egyes ember ezekre a kihívásokra válaszolni; illetve az is kérdés, hogy ezeknek a helyi folyamatoknak a magyarázatában hogyan lehet segítségül hívni a különböző kutatási módszereket, adatgyűjtési eljárásokat, adatokat és adattípusokat.

BONYHA: A TEREP ÉS AZ ITT VÉGZETT TEREPMUNKA

Bonyhán először 2006-ban jártam. A szomszédos Héderfáján végeztünk terepmunkát és engem rendkívül foglalkoztatott Bonyha mint helyszín: a falu központjának a sajátos, elakadt városias jellege, a leromlott állapotában is – erdélyi viszonylatban – impozáns kastély, a körülötte sejthető valamikori kastélykert és nem utolsósorban az az etnikailag színes világ, amit a faluban találtam, ahol románok, magyarok és romák éltek és élnek együtt, de ahol még élő emlékezete volt a szászoknak, a kereskedőként itt élt zsidóknak és örményeknek. Mint ahogy később világossá vált: Bonyha egy kicsit tükre is annak a kisebb, Balavásár, Erzsébetváros és Dicsőszentmárton közötti, etnikailag valamikor nagyon változatos régióknak, amelyen belül azonban épp Erzsébetváros és Dicsőszentmárton mellett nem sikerült igazi központi szerepre szert tennie.

Bonyhán a legutóbbi, 2011-es népszámlálás szerint mintegy 2000 lélek lakik, ennek nagyjából 42%-a roma, 31%-a magyar és végül 27%-a román – miközben a gazdasági-társadalmi és hatalmi pozíciók eloszlása éppen fordított, úgy, hogy a romák és a nem-romák között elég jelentős

---

6 Lásd például Verdery, Katherine: *Transylvanian Villagers. Three Centuries of Political, Economic, and Ethnic Change*. Berkeley, 1983, University of California Press.

7 Cohn 221.

szakadék húzódik. Bonyha községközpont is, ám valamikori szerepe – az interjúk és a történeti adatok alapján is – ennél sokkal jelentősebb lehetett: a környék vásáros központjaként is működött (vásárjait mind a mai napig nem csak a környékbeliek, hanem távolabbi vidékek lakói is látogatják), amit kiegészített az is, hogy jelentős számban éltek a faluban a vásárra látogatók igényeit kielégítő kézművesek, mesteremberek és kereskedők – és ez máris magyarázza a falu központjában kiszélesedő utcát és a környék népi építészetiében is szokatlan építkezést, miszerint a utcafronton is ajtaja nyílik a boltként is funkcionáló házaknak. A piachelyszíneként való működésben feltehetően szerepet játszott az is, hogy a Bethlen család innen igazgatta bonyhai és környékbeli birtokait is, illetve hogy a Bethlen család maga is részt vett a helyi piac fenntartásában.

2009 és 2014 között többször végeztem itt terepmunkát (terepbejárások, részvétel, megfigyelés, interjúk, fókuszcsoporthoz tartozó interjúk, kérdőíves felmérések), és a kutatás jellegéből kifolyólag igyekeztem olyan történeti forrásokat (levéltár, történeti szakmunkák, archív sajtóanyagok) is feltérképezni, amelyek a jelen állapotok kialakulására vonatkozó kérdéseim megválaszolásában segítségemre lehettek. Mint fentebb is látszott, a családnak a faluban betöltött szerepe különösképpen érdekelt, ezért az interjúk során ez is mindegyre szóba került, de talán kérdésem nélkül is érintettük volna ezeket a kérdéseket, illetve a faluval, a családdal kapcsolatos történeti anyagokat is igyekeztem átnézni, a budapesti és a marosvásárhelyi levéltár anyagaiban tájékozódtam, történeti statisztikák adatait összesítettem, áttekintettem a 19–20. század fordulójának helyi sajtóját – és mindezeket az interjúk adataival is igyekeztem összeolvasni, összevetni.⁸

---

8 A bonyhai munkám nyomán számos tanulmány és egy könyv jelent meg (Szabó Á. Tőhötöm: *Gazdasági adaptáció és etnicitás. Gazdaság, vidékiség és integráció egy erdélyi térségben*. Kolozsvár, 2013, Nemzeti Kisebbségkutató Intézet – Kriza János Néprajzi Társaság). A bonyhai etnikai-gazdasági viszonyokat és ezek történeti alakulását leíró és elemző könyvemben a Bethlen családnak a faluban betöltött szerepét már érintettem, azonban az adatok ebben a megvilágításban és ilyen terjedelemben itt kerülnek először bemutatásra. A történeti tájékozódásban és források feltárásában nagy segítségemre voltak Fülöp Zsuzsanna és László Márton, nekik itt is köszönetet mondok. A *Kis-Küküllő* című hetilap 1891–1933 közötti lapszámait a kolozsvári Központi Egyetemi Könyvtárban tekintetem át. (Vegyes tartalmú hetilap. Dicsőszentmárton, 1891–1931)

*1545–1946: NÉGYSZÁZ ÉV,
A BETHLEN CSALÁD ÉS JELENLÉTE*

A Bethlen család – és annak mindkét, iktári és betleni ága – Erdély egyik legjelentősebb arisztokrata családja. E családból az évszázadok során fejedelmek, államférfiak, politikusok, katonák, művészek és művészetpártolók, iskolatámogatók kerültek ki. A bonyhai Bethlen család ebben a vonatkozásban talán nem mondhatja magáénak az elsőséget, de azért azt feltétlen meg kell említenünk, hogy az első női (emlék)íróink egyike, betleni (Árva) Bethlen Kata Bonyhán született 1700-ban. Nemcsak íróként, hanem iskola- és művészetpártolóként és fennmaradt a neve, többek között támogatta Bod Pétert, akit aztán udvari papjának is fogadott. A bonyhai Bethlen család több tagja az erdélyi vezetésben vett részt, illetve a (vár)megyei szinteken játszottak megkerülhetetlen szerepet.

A Bethlen családról bonyhai vonatkozásban az első biztos adatunk 1545-ből származik: a faluban ekkor már feltételezhetően jelen levő család akkor alakította át a kastélyát. 1675-ben, a család két helybéli ága közti osztozkodást követően, egy újabb kastélyt építettek a faluban, a ma is álló régi kastéllyal átellenben – a 18. századi katonai térképeken még mindkét kastély jól kivehető.⁹ A grófi birtok gazdálkodásáról leginkább a 19. századtól vannak adataink,¹⁰ de már egy 1711-ben készült, Fülöp Zsuzsanna által közölt leltárból is képet kaphatunk arról, hogy milyen lehetett a gazdasági élet a birtokon. Az összeírás számot ad többek között a lóistállóról, a disznóólakról, a marhaistállóról, a tyúkólakról, a halastóról, nyers és aszalt gyümölcsökről, szőlőprésről, több faluból (Bonyha, Bogát, Csávás, Leppend, Örményes, Zágor)

---

9 A két világháború között az újabb kastélyt lebontották, de erről lásd később.

10 A mezőgazdasági és történeti adatok forrásaiként a 19–20. század fordulóján készült statisztikákat (MKOMS – *A magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája*. Budapest, 1897, Pesti Könyvnyomda-Részvény-Társaság; Rubinek Gyula: *Magyarországi gazdaczímtár. Magyarország, Horvát- és Szlavonország 100 kat. holdon felüli birtokosainak és bérlőinek címjegyzéke, az egyes megyék részletes monográfiájával*. Budapest, 1911, kiadja az Orsz. Magyar Gazdasági Egyesület Könyvkiadóvállalata), a birtok telekkönyvét, a budapesti és a marosvásárhelyi levéltárak anyagait használtam. Haszonnal forgattam még Nicolae Golea helybéli lakos, valamikor községi bíró visszaemlékezéseit (Golea, Nicolae: *O viață închinată unui sat. Amintiri*. Târgu Mureș, 1996, Editura Transilvania) és Péterfy Lászlónak a bonyhai egyházközség történetéről készült munkáját (Péterfy László: *Bonyha és egyháza*. Székelyudvarhely, 2000, a szerző saját kiadása).

származó borokról, veteményes- és virágoskertről, csűröskertről, gyümölcsöskertről stb., vagyis egy kiterjedt, több lábon álló gazdaság képe bontakozik ki előttünk.¹¹ Egy 1732-es osztozkodás során egyébként a család őse, Bethlen Pál a bonyhai birtokkal és kastéllyal együtt megkapta még a szentlászlói, a szénaverősi, örményesi, dányáni, csávási, bernádi, kápolnai birtokokat.¹² A bonyhai kastélyok tehát kiterjedt birtokoknak voltak a központjai.

A Bethlen grófok a 19. század elején is kiemelkedő gazdálkodást folytattak, hisz szép gyümölcsösüket és – az Erdélyben ekkor még igen nagy ritkaságnak számító – lóhajtású cséplőgépjüket is említik a források.¹³ Bethlen Árpád grófnak, illetve családjának, az 1895-ben készült mezőgazdasági statisztika szerint 2235 hold földje volt, ebből 202 hold volt a szántó. De jelentős volt az erdőbirtoka, ami 1329 holdat tett ki, és több mint száz embert foglalkoztatott, ezzel ő volt a környék legfontosabb alkalmazója. Jelentős volt a szarvasmarha-állomány, meddő és fejőscsordában elkülönítve tartották őket, illetve szintén jelentős volt a ménese. A falubeliek mind említették az ökreit és a lovait, volt, aki harminc, mások hatvan ökörfogatra emlékeztek. A szekerek számából ítélve valószínűbb a harminc körüli szám. A gróf a szarvasmarháival külföldön is kereskedett, egy-egy sikeres vásárt követően ebbe a kereskedelmi forgalomba a helyiek is be tudtak kapcsolódni, akiknek az állatait az ide érkező kereskedők közvetlenül a bonyhai vasútállomáson be is vagonírozták. A grófnak ezek mellett egy sertéskondája és egy juhnyája is volt¹⁴, amint azt a statisztikai adatok is mutatják, illetve a falubeliek emlékeznek arra, és levéltári források is igazolják, hogy virágzó kertészetet is fenntartott.

A 15 évvel későbbi adatfelvételben még nagyobb birtokot láthatunk Bonyhán és a környező településeken: 1910-ben Bonyhán, a szomszéd-

---

11 Fülöp Zsuzsánna: *A bethleni Bethlen család bonyhai kastélya*. Szakdolgozat a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Művészettörténet Szakán, Kolozsvár, 2012, Kézirat.

12 Lukinich Imre: *A bethleni gróf Bethlen család története*. Budapest, 1927, Athenaeum R. T. kiadása, 553. Nicolae Golea megjegyzi, hogy a grófnak két vízimalma volt, egy Kápolnán és egy (Oláh)Szentlászlón (Golea, 97). Tudjuk, hogy a nemesi birtokokhoz ezek a haszonvételek is hozzátartoztak.

13 Kóvári László: *Erdélyország statistikája*. Kolozsvár, 1847, Tilsch János nyomdája, 104. és 125.

14 Golea 96.

dos Bernádon és a kissé távolabb eső Haranglábbon a grófi családnak összesen 2920 hold birtoka volt, ebből 1208 hold szántó, 1060 hold erdő és a többi egyéb (kert, rét, legelő) terület. Erdélyi viszonylatban ez igen jelentős birtok. Az 1910-es statisztika a grófot dohánytermesztőként is feltünteti, aki benne van a tíz holdon felüli területen dohánytermesztők kategóriájában. Az 1890-es évek végén arra is volt példa, hogy a gróf 30 holdon kísérletképpen dohányt termelt, amely igen jó terméseredménnyel, nagyon jó minőségben 100 forintos holdankénti jövedelmet hozott.¹⁵ De az évszázad végétől arról is hírt kapunk, hogy lopják a gróf dohányját.¹⁶ Nicolae Golea említést tesz a gróf dohányszárító színjeiről.¹⁷ Ehhez hozzáolvasva azt az adatot, hogy több mint száz alkalmazottja volt, hogy a fáért és a szénáért dolgozni érkezett falubelieket a cukorrépa kapálásába is befogta, illetve azt, hogy szeszgyára volt, hogy két vízimalmot működtetett, hogy szarvasmarhakkal kereskedett: egy intenzív mezőgazdasági nagyüzem képe bonthatozik ki előttünk, amelyen belül az újításnak is nagy szerepe volt, hisz az ipari kapásnövények ebben a korszakban jelentek meg az erdélyi mezőgazdaságban.¹⁸

Ennek az üzemnek a tulajdonosa viszont nem zárkózott el attól, hogy a falu és a vidék, de akár a megye életét is – ahol lehetett – segítse. A legnagyobb összeget fizetők listáján – amelyet általában a kükküllővári Haller Jenő vezetett – rendszerint Bethlen Árpád gróf volt a második vagy a harmadik.¹⁹ A gróf a vármegyei bizottság tagja, de emellett a lótenyésztési bizottság alelnöke, a lóavató bizottság becsüse is volt.²⁰ A Kis-Küküllő menti vasút építésében vállalt szerepét is ki kell hangsúlyoznunk: a vasút építését lelkesen támogatta, részt vett a bizottságban. Munkásságát a korabeli sajtó is feljegyezte, amikor az újságíró ezeket a szavakat adta a gróf szájába: „mihelyt az ember köszén füst szagot érez, már benne van a civilizáció kellő közepében”, majd így folytatja: „Bonyha most már a világ közepe, daczára annak,

---

15 *Kis-Küküllő*, 1894. febr. 25., 4/9. 3.

16 *Kis-Küküllő*, 1898. okt. 2., 8/40. 3.

17 Golea

18 Egyed Ákos: *Falu, város, civilizáció*. Bukarest, 1981, Kriterion Könyvkiadó.

19 *Kis-Küküllő*, 1891. okt. 11., 1/28. 3., és nov. 25. 4/48. 2.

20 *Kis-Küküllő*, 1903. okt. 25., 13/43. 2.

hogy eddig végállomás volt.”²¹ A gróf segítette a régi iskola felépítésében nemcsak azzal, hogy a területet ő adta, hanem azzal is, hogy az akkori előjáróval felutazott Budapestre, hogy az engedélyt megszerezzék. A gróf adományozta a területet az építéshez, és ő építtette a régi ortodox templomot,²² ami ma a lakosságcsere következtében elég elhagyatottan, a cigány falurész fölötti dombon áll, már nem nagyon használják. A kastélyban bálokat, előadásokat, jótékonyági esteket is rendeztek, hol a helyi intelligencia, hol pedig a környékbeli birtokosok részvételével: „A bonyhai fiatalság felerészben az iskola, felerészben a casino javára 1895. június 15-én (a gróf Bethlen-féle régi kastély termeiben) tánccal egybekötött műkedvelői előadást rendez. A színműben szerepeltek: Scheitz Endre, Elekes Ida, Kerekes Sámuel, gr. Bethlen Ádám.”²³ Az sem lehet véletlen, hogy a faluban olvasókör alakult, de még kaszinót is terveztek.²⁴

1921–1946: NEGYEDSZÁZAD ÉS EGY CSALÁD ELTŰNÉSE

Az I. világháborút lezáró békeszerződésekkel Erdély, így Bonyha is Romániához került. És ugyan a változás bizonyos aspektusai nem azonnaliak, de véglegesek: a grófi család a faluban maradt, a telekkönyvben a bejegyzések még az impériumváltást követően is magyar nyelvűek, majd vegyesek, illetve a földreformbizottság is még használja a magyar nyelvet – de elindul egy olyan folyamat, amely negyedszázad alatt szinte végérvényesen zárja le a Bethlen család négyszáz éves bonyhai történetét, és nagyon élesen veti fel azt a kérdést, hogy a nagy történelmi események hogyan jelennek meg a mindennapi emberek életének a szintjén.²⁵ A grófi birtok gazdasági lendülete a két világháború között megtört. Az 1921-es földreform során a földjeiknek jelentős részét elvették, s noha a grófi család megőrizte gazdasági elsőbbségét, a rendelkezésre álló történelmi adatok és a falusiak emlékezete szerint

21 *Kis-Küküllő*, 1898. okt. 2., 8/40. 1.

22 Péterfy 138.

23 *Kis-Küküllő*, 1895. jún. 19., 5/23. 3.

24 *Kis-Küküllő*, 1895. febr. 10., 5/6. 2.

25 A Bethlen család arisztokrata család. De mint ahogy a királyoknak, nekik is van mindennapi életük (Kaschuba 223.): az impériumváltás ebben az értelemben nem csak a közszerepeiket, hanem a mindennapi életüket érintette. Ebben az értelemben használom itt a mindennapi kifejezést.

továbbra is a legfontosabb alkalmazó maradt, akinek a gazdaságában egyaránt dolgoztak magyarok és románok, a birtok gazdasági teljesítőképessége lecsökkent. Tudva azt, hogy a földreform idején jegyzékbe vett szinte 2400 holdas birtokból²⁶ alig 420 holdat hagytak meg Bethlen Ádám (ekkor már ő a tulajdonos, mivel apja 1912-ben meghalt) tulajdonában²⁷, a teljesítőképesség csökkenése teljes mértékben érthetővé válik. Az újabb kastélyt ebben az időszakban bontották le, és ebben az időszakban zárták be a szeszgyárat is.²⁸

A grófnak a falu központját elfoglaló birtokrészét felosztották, ide házak épültek, majd ezeket a házakat egy új utcával bekötötték a főútbá, hogy az ott lakóknak ne kelljen a két völgyön felfele futó utakból nyíló utcán kerülve közlekedniük.²⁹ A falu képe is átalakult tehát (és ez folytatódott majd a II. világháború után is). Földet kaptak a szegények és/vagy a románok, illetve a háborús veteránok. A román földbirtoka jobbára ebből az időből, illetve későbből, a reprivatizáció időszakából származik.

Az 1921-es földreform világosan mutatja, hogy a modern (nemzet)állam egyre inkább mint beavatkozó és a helyi birtokviszonyok, gazdasági kapcsolatok alakítója lép fel. Erdély vonatkozásában ez kiegészült még a földreformnak azzal a sajátos velejárójával, hogy ez nem egyszerűen egy társadalmi reform volt (sőt, úgy tűnik, hogy kevésbé volt társadalmi reform), hanem inkább a román nemzetállami és gazdasági keretek megteremtésének az eszköze, a nacionalista gazdaságpolitika része.³⁰

Az 1921-es földreformnak már önmagában sajátos jelleget kölcsönöz, hogy két külön törvény vonatkozott az újonnan Romániához csatolt részekre (1921. július 30-ai törvény) és az addig is Ó-Romániát képező

---

26 Az 1921-es földreform idején a jegyzőkönyvekbe a bonyhai grófi birtok 2369 kataszteri hold területtel került be.

27 ROLMMI Fond col. de evid. cad. 196. Román Országos Levéltár Maros Megyei Igazgatósága, Marosvásárhely – kataszteri gyűjtemény.

28 A Bethlen család birtokából egy telekrész és egy épület 1937-ben a szamosújvári szeszgyár nevére kerül. (Telekkönyv: a bonyhai Bethlen család birtokának telekkönyvi kivonata. Az Erdélyi Református Egyházkerület birtokában, Kolozsvár.)

29 Golea 104.

30 Bíró Sándor: *Kisebbségben és többségben. Románok és magyarok 1867–1940.* Csíkszereda, 2002, Pro-Print Könyvkiadó.

területekre (1921. július 17-ei törvény).³¹ Az Erdélyre vonatkozó törvény pedig nem egy olyan cikkelyt tartalmaz, amelyből kiolvasható a magyar birtokos réteg gazdasági ereje csökkentésének a szándéka, illetve tudjuk, hogy a végrehajtás során is a román etnikumú gazdálkodók birtokba helyezését tartották elsőrendű célnak.³² Ekkor vegyessen, románoknak, magyaroknak és cigányoknak negyvenhét darab négyszáz négyszögöles házhelyet osztottak ki, és 160 személynek adtak egy-három hold földet.³³

A gazdasági lendület megtörése ellenére úgy tűnik, a grófi család továbbra is fenn tudta tartani egyrészt úri életmódját, másrészt a faluban játszott integratív szerepét. Az időszakra vonatkozóan már az interjúkból nyert adatok is segítségül hívhatók, hisz több olyan bonyhai személlyel is sikerült interjút készítenem, aki gyerek- vagy ifjúkorában személyesen ismerte még a grófi családot. A beszámolók szerint gyakran megtörtént, hogy a falusi parasztfiúk vagy a mesteremberek gyerekei ott töltötték az időt a teniszpálya körül, szedték a labdát, beszaladtak a konyhára limonádéért stb.

Hogy volt? Jártunk be a grófékhoz, s akkor örökkétig hívtak minket, hogy le kell meszelni a pályát, le kell hengerelni, s délután két órakor ki kell húzni a spárgát, vagyis a hálót, fogtak neki játszani. Aztán ott voltunk, szedtük a labdát, még el-elsuppintottunk egy-egy labdát... Na menj, hozz egy labdát! S felszaladtam a kastélyba, tudtuk, hogy hol állnak a labdák, s egy dobozzal hoztunk le. (B. J.)

A grófi család ebben a korszakban sem zárkózott el teljesen a falusi környezettől, arra is volt példa, hogy a gróf fiúk a falusi bálokban megjelentek. Az autó után sielő gróf fiúk emléke is ebből az időből származik. Szintén erre az időszakra emlékezve idézték fel többen is, hogy a gróf karácsonykor minden gyereket megajándékozott, és mindenkihez a saját nyelvén szólt. Ezért állítható, hogy a gróf bizonyos értelemben felül állt a helyi tétekért vívott etnikai küzdelmeken, ezért

---

31 Az újonnan csatolt területekre vonatkozó törvény itt olvasható: http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htm_act_text?id=65850, az ó-romániai pedig itt: http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htm_act_text?id=65849. Utolsó letöltés: 2020. szeptember 14.

32 Bíró

33 ROLMMI

játszhatott maga a grófi család és a róluk forgalmazott emlékezet is integratív szerepet a falu életében.

A gróf utolsó szakácsa egy helybéli román ember volt,³⁴ a gróf és családja a háború után nála húzták meg magukat: *...igen, ez egy hűséges szolga volt. És annyira szerették a fiúk is, mert ugye a fiúkkal majdnem egyidős volt az a S. (B. A.) ...és akkor itt szállásolták el őket az öregnél. S az öreg elrejtette őket. A dolgaikat, mindenüket elrejtette az öreg. [...] Azt sem volt, amit megenniük, mindenüket elvették. A föld végében voltak a kórórakások, gödröt ásott, s oda dugta el őket. (G. O.)* A szakácsot aztán állítólag a Szekuritáté is sokat zaklatta, hogy adja elő a gróf elrejtett kincseit: *...elvitték Vásárhelyre, és nem tudom, hogy nem verték-e meg. És hazajött, de úgy sírt. Mi történt, kérdeztem. El kell mennem Hátszegre... ott volt a gróf sírja [...], azt mondták, hogy nála van az aranykötő a csibékkal. (G. O.)*³⁵

Szintén román volt a gróf utolsó adminisztrátora is. Nyolcvan év fölötti lányának szintén jó emlékei vannak a grófról. A faluban ugyanakkor azt mondják, hogy a három lányát az adminisztrátor a grófi vagyomból házasította ki, *hogyne lenne jó véleménye róluk*, teszik hozzá. Az idős néni viszont azt állítja, hogy a gróf a vagyonát a falu elhagyása után eladta, csak az üres kastély maradt hátra. Ez annak tudatában, hogy a II. világháborút követően a gróft kényszerlakhelyre száműzték, illetve ismerve a későbbi hatalom természetrajzát és a valamikori arisztokráciával és nagypolgársággal szembeni viszonyát, kevésbé valószínű.

A falusiak emlékei a II. világháború utáni időkről ellentmondásosak. A grófi családot 1946-ban kilakoltatták, 1949-ben kényszerlakhelyet jelöltek ki számukra, a kastély omladozó külső falait elkezdték elbontani, házakat építettek belőle.³⁶ A kastélyban a világháborúban orosz katonákat szállásoltak el. Később működött téeszirodaként, bentlaká-

---

34 C. I., 1903–1997, gyermektelenül hunyt el. Nőrokona közlése szerint 28 évig volt szakács a grófi udvarban. Utolsó találkozása a grófokkal 1996-ban történt.

35 A szakács a grófi családról viszonylag gazdag fényképalbumot őrzött, halála után ez egyik nőrokonára maradt. Ezekre a képeken a grófi élet még régi pompájában mutatkozik meg.

36 Vö. Bicsok Zoltán – Orbán Zsolt: *„Isten segédelmével udvaromat megépítettem...” Történelmi családok kastélyai Erdélyben*. Csíkszereda, 2011, Gutenberg Kiadó, 162.

sos iskolaként, községházaként. A helyben maradt könyvtár és iratanyag – ebbe most beleértve a kollektív gazdaságét is – megsemmisült. Talán túl radikális, de mégis ki lehet jelenteni: 1946-ban egy rövid, negyedszázados, de fordultatos, világháborúkkal, határmódosításokkal, hatalomváltásokkal, földreformokkal és társadalmi reformokkal, gazdasági válságokkal keretezett időszakot követően egy négy évszázados történet szakadt meg.

JELENLÉT, ELTŰNÉS – ÉS JELENLÉT

A bonyhai Bethlen család jelenlétének markáns jellege a faluban és a falu vonzáskörzetében vitathatatlan. Nemcsak bonyhaiak, hanem a környékbeliek, egészen fel Balavásárig is, dolgoztak nála. Nicolae Golea visszaemlékezése szerint a faluban csak nagyon kevesen nem dolgoztak a grófnak, de jóformán az egész falu függött tőle. Több bérese volt a faluból, magyarok és románok vegyesen, akiknek ellátást és termőföldet is biztosított. Mivel az erdő szinte teljesen a gróf tulajdonában volt, a fát kérőknek munkanapokkal kellett fizetniük a fáért, illetve akkor is, ha részes szénát szerettek volna kaszálni. A gróf a munkanapokat kaszálásra és kapálásra, például répakapálásra használta fel.³⁷ Interjúkból körvonalazható az is, hogy a 45 holdas szőlőjében is szükség volt munkákészre, és érdemes megjegyezni azt, hogy a falu 52 holdas szőlőbirtokából 45 hold az ő kezén volt.

Mint fentebb már említettem, a grófi családnak autója is volt, ami abban az időben meglehetősen ritkának számított a környéken: összesen három volt a Balavásártól Dicsőszentmártonig terjedő területen. A gróf az autóval is a község szolgálatában tudott állni, ha kellett: sürgős községi ügyek elintézésénél az autót sofőröstől a helyiek rendelkezésére bocsátotta.³⁸ Az akkor gyerek mai visszaemlékezők úgy idézik fel ezt a korszakot, mint amelyben a gróf jóságos atyaként igazgatta a falu és az emberek dolgát, ajándékot osztogatott karácsonykor stb.

---

37 Golea

38 Golea

Jó ember volt, a nép pártján állt. Újévkor összegyűjtötte az összes falubeli gyereket, a grófnő kijött, és mindenkinek adott [ne slobozea] egy-egy csomagot. [...] [És nem tett különbséget a románok, magyarok között?] Nem, nem, minden gyerek a faluból, megmondhatja minden velem egykorú, mentünk, hogy a gróf ajándékot [aiandec] adjon. Így mondta... Narancsot adott... de tudja, mit adott inkább? Fügét. (T. M.)

A grófi család eltávozása, a kastély melléképületeinek és a kerítésnek a lebontása mindezekkel együtt sem jelenti azt, hogy a család végérvényesen eltűnt volna a faluból. Említettem már: földjeiken házhelyeket osztottak, termőföldeket osztottak szét. Utcákat nyitottak, az elbontott falak anyagából házak épültek. A helybéli emlékezet őrzi ezt a tudást.

Bonyhának, ugye, a grófi udvar határozta meg a létét. Mert a gróftól kapta körülbelül olyan 50 család a mindennapi kenyerét. Na, most felosztották a grófi birtokot, s elosztották ezeknek, kiadták mint katonák, vagy nem tudom, milyen érdemből, vagy háborús vitézek, veteránok kapták ezeket a birtokokat. (B. A.)

Amint mondják, sok ház a központ és a vasút között ebből az építőanyagból épült: *Akkor ez az utca onnat épült. A téglákat onnét hordták el. Volt olyan, hogy ott szolgált a leány. Férjhez ment, nem volt, ahol lakjanak, s adtak bennvalót [házhelyet] neki, az állam vagy a község. S onnan építették a házakat. De mind onnét, mind onnét. Akkora nagy kőfal volt bekerítve körbe, úgy kalapálták, hordták. (B. R.)* Sok minden megvan a bonyhaiaknál a régi kastélyból, mondják többen is Bonyhán, de ezek a tárgyi emlékek valószínűleg már nem fognak előkerülni.

A ma is működő piac helyszíne valamikor grófi birtok volt. A piacozás gyakorlatát a grófi család gazdálkodása, állattartása nagymértékben meghatározta. A mai kupeczek bizonyos értelemben ennek a gyakorlatnak az örökösiként tekintenek magukra. A gróf a vasút építésében meghatározó szerepet játszott, mint ahogy vélhetően abban is, hogy a szárnyvonal első szakasza épp Bonyháig, a környék akkori központjáig nyílt meg. A kiemelkedő szintű lótenyésztés és a grófi ménes emlékét őrzi a kastély és a Kis-Küküllő között elterülő rétnek a neve: Lókert, ahol állítólag a gróf a lovait tartotta. A Lókert neve mind a helynév-

anyagban (Bernád, 1711), mind a levéltári forrásokban (Bonyha, 1713) felbukkan.³⁹ A valamikori kertészetük emlékét a Bulgárkert helynév őrzi, aminek a folyamatosságát a téesz idején működött intenzív és pénzügyileg is sikeres kertészet biztosította.⁴⁰

A politikai és a gazdasági változásokkal a grófi családnak először beszűkültek, aztán ellehetetlenültek a lehetőségei. Azt az integratív szerepet, amelyet a grófi birtok játszott, néhány évtizedig és részlegesen a – lényegében a grófi birtok földjein megalakult – téesz töltötte be. Szintén ilyen szerepet játszott a grófi birtokon épült fogyasztási szövetkezet, bolt, cukrászda és pékség. A 20. század második felének a – sokszor erőltetett és erőszakos – modernizációja a termelési struktúrákat és az elosztási láncokat egyaránt átalakította, így a valamikor a kirakodóvásárt kiszolgáló, utcafronton nyíló ajtók is funkciójukat veszítették.

A család tagjai az 1990-es években visszalátogattak a faluba. A fényképek tanúsága szerint valamikori szakácsukkal is találkoztak (vele addig is tartották a kapcsolatot, fényképeket küldtek). De a birtokok iránt különösképpen nem érdeklődtek, a visszakapott kastélyt, a földek és erdők visszakapott töredékét átadták az Erdélyi Református Egyházkerületnek. A kastély állagmegóvása megkezdődött (újrafedése megtörtént), illetve az egyházkerület képviselői beszámolójából tudni lehet, hogy határozott tervek körvonalazódnak a hasznosításával kapcsolatosan: a Református Nőszövetség átvette a kastélyt, az egyházkerület egyik vezetőjének beszámolója szerint a visszakapott földeket is ennek a szolgálatába állítják. A kastélyban és kertjében minden nyár elején kastélynapot tartanak.

---

39 Hajdú Mihály – Sebestyén Zsolt: Kisküküllő és Nagyküküllő megye. Szabó T. Attila kéziratos gyűjteményéből közlése. *Szabó T. Attila erdélyi történelmi helynévgyűjtése 4.* Budapest, 2003, Magyar Nyelvtudományi Társaság, 23.; MOL P1951 Magyar Országos Levéltár, Bethlen család levéltára (P 1951). Birtokigazgatási és gazdálkodási iratok, 43. irat.

40 Lásd Szabó 147–148.

ZÁRÓ GONDOLATOK

Azok, akik a szocializmusban nőttek fel, teljesen természetesnek tekintették a történelemtankönyvek azon állítását, miszerint a nemesek – a kizsákmányoló osztály – semmittevő életmódjuk mellett leginkább a parasztság nyúzásával voltak elfoglalva. Az állítás valóság tartalma vitathatatlan, azonban árnyalásra szorul: a parasztság és a parasztság és nemesség kapcsolatának története nem egy olyan fejezetet ismer, amely az együttműködést is megmutatja. Újfalvy Sándor alapján Egyed Ákos is beszámol ilyen esetekről,⁴¹ noha azt ő is megjegyzi, hogy ehhez hasonló tömeges esetek nem feltétlen voltak gyakoriak.⁴² Ha közelebb megyünk egyes esetekhez, ezeket a képeket mindenképp árnyalhatjuk: a faluban ritkábban azzal is találkoztam, hogy a grófi családról rossz véleményt fogalmaztak meg, de többségében inkább pozitív megnyilatkozásokat hallottam. És általában is úgy vélekednek, hogy a család falubeli jelenléte pozitívan értékelhető.

A közelebb lépés ugyanakkor abban is segít bennünket, hogy még inkább tudatosítsuk: ezek a helyszínek nem feltétlen a fehér foltnak vagy nem a civilizáció peremének, az időn kívüliségnek a diskurzusával⁴³ írhatók le – még akkor sem, ha esetenként ezt ők maguk vonatkoztatják magukra, mint tette azt a grófi család feje a vasúti szárnyvonal kiépítése idején. Aki a különféle tudományterületek módszertani eszközeit és forrásait használva közelebb lép ezekhez az esetekhez, az láthatja, hogy önálló, autonóm életet élő emberek képe bomlik ki a vizsgálat során. A helyi élet a jelentések összetett halmaza, amelynek része, de mégiscsak egy része a külvilághoz kapcsolódás. A bonyhai embereknek a Bethlen grófok nélkül is saját életük lenne, amely kapcsolódik ezekhez a külső világokhoz. A Bethlen család legfeljebb átszervezte ezeket a kapcsolatokat, jelenlétével hatott a falu életére ezeknek a kapcsolatoknak a szintjén is, de a belső élet szervezésének a tekintetében is.

A végső, nagy kérdés azonban továbbra is érvénnyel feltehető: a helyi világok mennyiben elszenvedői és mennyiben alakítói ezeknek a

---

41 Egyed 29.

42 Uo.

43 Vö. Fabian és Medick

történeteknek. Vagy másként fogalmazva: mindezekben a folyamatokban az egyes ember hogyan vesz részt, tud-e az egyes ember sorsának alakítója lenni. A fentebbiekben bemutatott példák talán azt mutatják, hogy ezek a helyi világok igenis részesei a saját történelmüknek, amely viszont része magának a nagy történelemnek. A Bethlen család jelenléte ezt az összekapcsoltságot nagyon szépen példázza, és nemcsak azt mutatja, hogy a történelem ezeken az első pillantásra térben és időben távoli helyeken is történik, hanem azt is, hogy a helyi emberek is alakítói lehetnek ennek a folyamatnak: az újjal kísérletező gróf, de a mesterember, a kereskedő, az állatokkal kupeckedő paraszt, mind az életét aktívan alakító szubjektumok irányába mutatnak.

Vannak azonban a történelemnek olyan pillanatai, amikor az egyén mozgástere beszűkül: a negyedszázad, amely végül a grófi család eltűnését eredményezte, egyre inkább beszűkítette ezeket a tereket. És ez megint új fénybe helyezi a hatalmi centrumok súlypontjai áthelyezésének, a hatalmi centrumok és a helyi világok közötti dinamikák alakulásának a kérdését. Kétségtelen, hogy az erőteljes nemzetiesítésben érdekelt román államnak ezekről a kérdésekről radikálisan új elképzelései voltak, és ehhez az erőforrások és saját legitimitása egy részét vagy jelentős részét mind az első, mind a második világháborút követően a régi osztályoktól történő erőszakos vagy kevésbé erőszakos elvonással, az osztályok képviselői pozíciójának megkérdőjelezésével, sokszor fizikai megsemmisítésükkel érte el.

Egy évszázad telt el az első világháborút lezáró békediktátumok óta: ezek a hatalmi változások, a helyi világ és külső világ kapcsolatainak az átalakulása, a helyi világ struktúráinak a megváltozása kitörölhetetlenül megtörtént. Azonban a Bethlen család négy évszázados jelenléte mégsem múlt el nyomtalanul: nemcsak a ma még mindig álló kastély emlékeztet rájuk, és még nem is csak a helyieknek az – egyébként a folyamatos változásnak kitett – emlékei, hanem a bonyhai történelemben játszott, a faluszerkezetben, a helynevekben, a társadalmi struktúrákban megnyilvánuló jelenlétük is.

Farkas Miklós

EMLÉKTÖREDÉKEK A SZÓRVÁNYBÓL II.

DIÁKTOBORZÁS

Amint már előzőleg is írtam¹, Segesváron az első magyar tannyelvű középiskolai osztály 1960 őszén indult, oly módon, hogy egy román gimnáziumban magyar tagozatot hoztak létre, de csak egyetlen magyar osztályt engedélyeztek. Ha korábban valaki az általános iskola után a gimnáziumban is anyanyelvén szeretett volna tanulni, akkor Székelykeresztúrra, Marosvásárhelyre, Székelyudvarhelyre, esetleg Nagyenyedre kellett mennie. Az, hogy az újonnan indított osztálynak ezekkel a nagy hagyományokkal rendelkező iskolákkal kellett felvennie a versenyt, nagy kihívást jelentett az akkori tanári kar számára. Előbb a segesvári, majd a környékbeli szülőket is meg kellett győzniük arról, hogy gyermekeiket itt is felkészíthetik az érettségi vizsgákra, de akár még a továbbtanulásra is. Ez egyáltalán nem volt könnyű feladat.

Segesváron kialakult egy erős kisiparos réteg, akik szigorúan ragaszkodtak magyarságukhoz, őket nem nagyon kellett győzködni, de persze köztük is voltak kivételek. Vidéken abban az időben fejeződött be a kollektivizálás; az ottani gyermekek számára ugyancsak a továbbtanulás maradt az egyedüli kitörési lehetőség.

Két kollégának is volt motorbiciklijje; ők szorgalmasan járták a környező falvakat, például Fehéregyházát, Héjjasfalvát, Nagykendet és Kiskendet, Balavásárt, Kelemenelkét, Gyulakutát és Erdőszentgyörgyöt. Eljutottak a Nyikó-mentére, a Nagyküküllő mellékét pedig felfelé és lefelé egyaránt bejárták. Medgyesen akkor még nem volt magyar tannyelvű középfokú oktatás, ezért onnan is nagyon sok ügyes tanuló jött Segesvárra. Nagyon jó képességű gyermekek érkeztek Alsórákosról, Apácáról, de Muzsnáról és Mátisfalváról is; közülük sokan kiváló

---

1 *A visszaemlékezés első része a Székelyföld 2020. májusi számában jelent meg.*

orvosok, mérnökök, tanárok lettek. A székelyföldi gyerekeknél az is számításba jött, hogy nálunk a bentlakásban (és persze a városban is) lehetőség nyílt a román nyelv elsajátítására.

Az 1960 után érkező kollégák (engem is beleértve) szintén bekapcsolódtak a toborzásba.

1972-ig (amikor megvásároltuk az első autónkat) motorbiciklin, autóbusszal, vonattal utaztunk, utána már egyszerűbb lett a toborzás. (Megjegyzem, ezt a jó szokást fiatalabb kollégáink – többségükben volt tanítványaink – napjainkban is folytatják, persze már modernebb eszközökkel.)

A toborzás menete a következő volt: felkerestük az adott helységben tanító valamelyik kollégát és/vagy a lekipásztort. Megérdeklődtük, hogy kik azok a VIII. osztályos gyerekek, akik folytatni szeretnék tanulmányukat. Ezután az illető társaságában felkerestük a családot és elbeszélgettünk a gyerekekkel és a szülőkkel, elmondtuk, hogy milyen feltételek között tanulhat Segesváron. Mindig azt hangsúlyoztuk, *mennyire fontos, hogy anyanyelvén tanuljon a gyermek. Utólag is köszönetet mondok a vidéki kollégáknak és lekipásztoroknak az önzetlen támogatásért.*

Az első években az is nagy gond volt, hogy a falvakon elég sok helyen nem volt szaktanár. Megegett például az, hogy az egyik falusi iskolában olyan érettségizett lány tanította a matematikát, aki humán tagozaton végezte a gimnáziumot, majd valamelyik nyelvszakra felvételizett, de nem jutott be az egyetemre.

Jómagam a tanév elején mindig íratam egy felmérőt, hogy kiderüljenek a meglévő hiányosságok, amelyeket aztán menet közben kellett bepótolni. Kedves történet, hogy az egyik gyermek édesanyja, aki a piacon szokott árulni, megszólította a feleségemet (jól ismerte, mert két lánya már nálunk végzett), és azt mondta neki: *na, jól felsült a fiam a tudományával.* Az történt ugyanis, hogy a szóban forgó gyermek nálunk a felmérés során hármast kapott, holott otthon tízese volt. Nagyon jó képességű fiú volt, de az általános iskolában egy érettségizett lány tanította neki a matematikát. Egyébként kiváló informatikus lett belőle az egyetem elvégzése után.

A tanulmányok négy éve alatt szoros kapcsolatot tartottunk a szülőkkel. Jó szokás volt, hogy minden télen szülői bált szerveztünk, amelyre eljöttek a helyi és vidéki szülők, alaposan felpakolva elemőzsiával és itókával, és természetesen a tanárok is hiánytalanul jelen voltak. Éppen egy ilyen szülő-tanár találkozóra került sor Segesvár egyik kultúrtermében, ahová eljött egy K. faluból származó, rendkívül dolgos és becsületes cigánycsalád, férj (öt nevezzük B.-nek) és feleség. A szülők minden alkalommal kitettek magukért: a legjobb borukat és pálinkájukat hozták el, s mivel tél volt, kijutott a disznóköltségből is. Történetesen B.-éknek volt a legjobb bora és szilvapálinkája, így a tanárok az ő társaságukban töltötték az idő nagy részét. Kérdésünkre, hogy honnan van ez a finom bor és pálinka, B. önérzetesen válaszolt: *ha eljövünk egy ilyen találkozóra, akkor a tanár urakat csak valódi, jó itallal kínálhatom meg, ezért elmentem a református tiszteletes úrhoz és megkértem, hogy a legjobbiból adjon.* Kitűnő hangulat volt, mindenki nagyon jól érezte magát, folyt a nótázás és anekdotázás. B. többször is elmondta, hogy a vonatnak is két osztálya van, míg neki csak egy, viszont a fia már mindenképpen érettségizni fog. Hozzá kell még tennünk, hogy annak idején csak nagyon szigorú felvételi vizsgát követően lehetett bekerülni a kilencedik osztályba, és úgy adódott, hogy éppen B.-ék fia volt az első kieső tanuló. Sajnos a bejutottak közül egyik gyerek tragikus balesetben elhunyt, és a fiú végül mégis bekerülhetett – az ő helyére.

Már hajnalodott, de a társaság nem akart hazamenni, amikor B. felesége megkért, győzzem meg valahogy a férjét, induljanak haza, mert nemsokára indul az autóbusz K.-ba. „Kezelésbe is vettem” B.-t: megkérdeztem, hogy a fogason hol van a télikabátja, mire B. rámutatott az egyikre, s azt fel is adtam rá, habár furcsállottam, hogy majdnem bokáig ér neki. Mikor szedelőzködni kezdtek a többiek is, mindenki megtalálta a kabátját, csak én nem. Maradt egy kabát a fogason, de az még combközépig sem ért nekem, az ujjai pedig valahol a könyökömnél végződtek. Ekkor jöttem rá, hogy fatális tévedés történt: a saját kabátomat adtam fel B.-re. Nem volt mit tennem, rohantam le a buszállomásra, hátha még utolérem őket. Amint ilyenkor történni szokott, a hajnali pirkadatban legalább hárman köszöntek rám, s

meresztették szemüket a kabát láttán. Szerencsémre még ott találtam B.-eket, s amikor előadtam a történetet, B. zokogásban tört ki, hogy ő becsületszavára nem lopta el a kabátot, és csak akkor nyugodott meg, amikor többször megismételtem, hogy saját kezűleg adtam fel rá. Amikor megtörtént a kabátcsere, B. elmondta, hogy az egyik zsebében volt a buletinje (személyazonossági igazolványa) és 10 lej. Mindkettő szerencsésen előkerült, békésen búcsúztunk el egymástól. A dolognak végül egyetlen következménye lett: a kollégáim évekig azzal cukkoltak, a sok italozás miatt nem vettem észre, hogy a saját kabátomat adtam fel B.-re.

OKOSKODÓ TANFELÜGYELŐ

Második tanévetem kezdtem, amikor bejelentették, hogy nagy brigád érkezik a tartományi székhelyről az iskolába, azzal a céllal, hogy egy alapos, minden területre kiterjedő ellenőrzést végezzen nálunk. A brigádot egy pártfunkcionárius vezette, az ő feladata volt a politikai ellenőrzés (a tanárok és diákok politikai felkészültségének felmérése, a pártdokumentumok ismerete, stb.), a szaktanfelügyelők pedig a tanárok és diákok iskolai tevékenységét vizsgálták. Az ilyen brigádok több napot is eltölthettek egy-egy tanintézetben. Az iskola magyar tagozatának tevékenységét egy igazi „polihisztor” ellenőrizte, amire abból következtettünk, hogy ő látogatta a magyar-, matematika-, történelem- és zeneórákat is (úgy gondoltuk, ezekhez – ha már ellenőrizi őket – bizonyára értenie is kell valamit).

A tanfelügyelő az én matematikaóráimra is bejött, ki is értékelt azokat, és egyúttal jelezte, hogy a kilencedik osztályban, az egyik mértanórán tárgyi tévedés történt. A dologból heves vita kerekedett. A tanfelügyelőnek nyilván nem volt igaza, én ezt elég hosszasan próbáltam elmagyarázni neki, de minden érv és rajz hiábavalónak bizonyult: ő tántoríthatatlan maradt.

A többnapos ellenőrzést egy nagy értékelőgyűlés követte, amelyen részt vettek az ellenőrző brigád tagjai, az iskola vezetősége és összes tanára, valamint ott volt a helyi pártbizottság kiküldöttje is. Amint kiderült, az ellenőrzés végül pozitív eredménnyel zárult, az iskola jó minősítést kapott. A gyűlés során azonban a mi polihisztor tanfelügye-

lőnk is szót kért és a sok dicséret után előállt az ominózus tárgyi hibával. Tudtam, hogy nem nagyon lehet kötekedni az ilyen hatalmaságokkal, különösen ilyen nagy nyilvánosság előtt, de szakmai kérdésekben nem ismertem megalkuvást. Kimentem a táblához és a rajzon bebizonyítottam a tanfelügyelő nyilvánvaló tévedését, hozzátéve, hogy az ehhez szükséges tudással már egy hatodik osztályos is rendelkezik. Az utóbbi kijelentés nem kis meglepetést okozott. Nyilván mindenki belátta, hogy igazam van, ekkora merészséget azonban senki sem feltételezett volna rólam. Csodák csodája, a bizottság tagjai végül úgy átsiklottak az egész ügyön, mintha egy szó sem hangzott volna el. Az ügy epilógusa azonban még csak ezután következett. A gyűlés végén a „polihisztor” tanfelügyelő odajött hozzám, és egy kis szomorúsággal a hangjában, egyáltalán nem számonkérően azt mondta: nem kellett volna úgy leégetnem az egész társaság előtt. Meglepődve válaszoltam: én azt hittem, pont ennek a fordítottja történt, és ő akart leégetni engem. Kifejtette, csak arról van szó, hogy minden ellenőrzés végén feltétlenül be kell írnia a jegyzőkönyvbe néhány kritikai megjegyzést, még akkor is, ha a legjobban mennek a dolgok. Azt gondolta, mivel én vagyok a legfiatalabb, ezeket rólam írja meg. Eszébe nem jutott, hogy ilyen merészen kiállok majd az igazam mellett. Végül harag nélkül váltunk el egymástól.

„ÉLETVESZÉLYES” OSZTÁLYFŐNÖKI ÓRA

Minden este átnéztem a másnapi teendőket, milyen óráim vannak, és megjelöltem a feladatokat, amelyeket meg fogunk oldani. Miután végeztem, feleségem mindig megkérdezte: felkészültél? Tudom egy ötösre, válaszoltam, nyugodtan mehetek holnap az iskolába. (Ezt természetesen viccnek szántam.)

Az 1980-as évek elején történt, hogy egy másnapi osztályfőnöki órára, amelyet 13 órától kellett tartanom, előkészítettem egy irodalmi Nobel-díjasról szóló anyagot. Gondosan betettem a táskámba a könyvét is, hogy majd az órán részleteket olvassunk fel belőle. Másnap délelőtt a 9 órai szünetben megkeresett a magyar nemzetiségű aligazgató. Egészen belesápadva közölte: bejelentkezett az iskolába X. elvtárs a Tanügyminisztériumból, aki két óra múlva, vagyis 11 körül fog érkezni,

és feltétlenül részt akar venni a magyar tagozatos osztályok néhány óráján. X. elvtársról tudni kell, hogy jól beszélt magyarul, de ezzel együtt a magyar iskolák egyik réme volt. Ahol ő megjelent, ott kő kövön nem maradt.

Biztos voltam benne, hogy kipécézi az osztályfőnöki órát.

Történetesen otthon nem néztem meg, hogy milyen tevékenység szerepel a munkatervemben ezen az órán; megkértem hát az aligazgatót, nézze meg ő a dossziémban. Egy kis íróniával a hangjában jelentette: politikai információ. No, Farkas, gondoltam, most kösd fel a gatyádat!

Óriási szerencsémre 10-től matematikaórám volt az osztályomban (egy kilencedikes osztály volt). Átküldtem a könyvtárba egyik tanulót, hogy hozza el az Előre napilap utolsó 5 számát. Ezekből 6 tanulónak kijelöltem, hogy milyen cikkeket másoljanak ki, s én is művelődtem egy kicsit arról, hogy milyen „országos jelentőségű” dolgokat művelt a „Kárpátok Génusza” (Nicolae Ceaușescu elvtárs) az utóbbi időkben.

Ahogy gondoltam, X. elvtárs valóban megtisztelt jelenlétével: 13 órakor az aligazgató kíséretében bevonult a terembe, ahol az osztályfőnöki órát tartanom kellett. Becsengetés után kezdetét vette az ellenőrzés. Azzal indítottam, hogy felvázoltam az ország belpolitikai történéseit, persze kihangsúlyozva Nicolae Ceaușescu elvtárs meghatározó szerepét, majd néhány szót szoltam a külpolitikai eseményekről is. Ezután következtek a tanulók. Úgy ment minden, mint a karikacsapás. Az óra végén röviden összefoglaltam a hallottakat, s megkérdeztem, van-e valakinek kérdése. Nem kis meglepetésemre az egyik tanuló feltette a következő kérdést: a reggel hallotta a rádióban, hogy Líbiában történt valamilyen esemény; nem tudom-e, miről van szó? Történetesen tudtam és elmagyaráztam neki. Ezzel ki is csengettek. X. elvtárs (szokásától eltérően) elragadtatással értékelte az órát; mint mondta, még nem látott ilyen alapos felkészülést (a fene egye meg, gondoltam, ráment egy matematikaórám), s kiemelte, hogy teljesen napirenden vagyok a politikai kérdésekben, legyenek azok hazaiak vagy külföldiek. Ezt a jegyzőkönyvben is rögzítették. A dolog végkifejletéhez még hozzátartozik, hogy amikor X. elvtárs elment, az aligazgató nagy mosolygások közepette a következőt kérdezte tőlem: ezt a líbiai

eseményt véletlenül nem a *Szabad Európa Rádióban* hallottam ma reggel? Mint hozzátette, ő is tud a dologról, és ő is onnan értesült róla. Valóban ott hallottam, válaszoltam neki, de egyáltalán nem véletlenül. És igen valószínűnek tartom, hogy ugyancsak ott hallhatta a tanuló is, aki a Líbiára vonatkozó kérdést feltette nekem.

VIZSGÁZNAK AZ ELVTÁRSÁK

A Kárpátok Géniusza, Nicolae Ceaușescu egy alkalommal eldöntötte, hogy minden vezető állásban levő pártfunkcionáriusnak legalább érettségi vizsgával kell rendelkeznie. Valószínűleg arra gondolhatott, hogyha a felesége három elemivel akadémikus lett, akkor illendő lenne a többieknek is valami „tudományos munkát” felmutatniuk. Ki is adta az iskoláknak az utasítást, hogy vasárnaponként tartsanak felkészítőket, majd félévenként írásbeli vizsgákat a IX–XII. osztályok anyagából az ilyen pártkádereknek. Így hárult a pedagógusokra egy újabb feladat végrehajtása, persze ingyen, és így jutottak oda az elvtársak, hogy vasárnapi iskolába kellett járniuk.

Engem is megbíztak, hogy egyik kolléganőmmel együtt írassuk meg a XI. osztályban a matematika-dolgozatot. Az eljárás a következő volt: egy kollégát megkértek, állítson össze öt tételt, és azokat a megoldásokkal együtt vigye be a pártirodába, ahol majd kiválasztják közülük az írásbeli vizsga tételét. A terv persze az volt, a megoldást is odaadják majd a vizsgázóknak, nehogy meglepetés érjen majd valakit.

Egy szép februári vasárnap reggel felbontottuk a kijelölt tételt, s a legnagyobb meglepetésemre súlyos hibát fedeztem fel a feladatban. Kolléganőm tiltakozása ellenére úgy döntöttem, hogy az öt tétel közül egy másikat választok ki, s azt fel is írtam a táblára. Nyilvánvaló, hogy a vizsgázók közül senki sem vette észre a változtatást, s a kezükben levő megoldást írták le nekünk. Három nap múlva kellett átadnunk a kijavított dolgozatokat, s az igazgató rémülten nyugtázta, hogy minden dolgozat hármás érdemjegyet kapott, amit csak én írtam alá, a kolléganőm nem. Ki is tört a botrány: azonnal kellett jelentkezmem az első titkárnál, aki üvöltve kérte számon, hogyan merészeltem kicserélni a tételt. Azzal védekeztem, hogy nem adhattam hibás tételt, mire az első titkár azt kifogásolta, miért nem kérdeztük meg őket, mi legyen

a teendő. Erre is volt válaszom: vasárnap nem lehetett senkit sem elérni a pártirodában. A nagyfőnök válogatott fenyegetésekkel bocsátott el, és persze én sem voltam olyan nagy hős, hogy ne tartottam volna a következményektől.

Az igazgató és én is nagyon csodálkoztunk, de az ügyből végül nem lett semmi, azt leszámítva, hogy ezt követően nem lehettem benne a vizsgáztató bizottságban, ami inkább jutalom volt, mint büntetés. Az elvtársak természetesen kaptak még egy lehetőséget, és a pótvizsgán bizonyították, hogy sokat fejlődtek. Ezúttal mindenki átmenő jegyet kapott közülük.

Egy másik alkalommal felügyelő tanárként vettem részt az idegen nyelvek írásbeli vizsgáján a XI. osztályosoknál. Miután a szaktanárok felírták a francia és német nyelvű tételeket, észrevettem, hogy az egyik elvtárs már több mint félórja izzadva másolja a táblára írt szöveget. Megkérdeztem tőle, van-e valami gond a tétel körül. Az illető rémült arccal tekintett rám. Arra a kérdésre, hogy melyik nyelvből vizsgázik, azt válaszolta: németből. Természetesen a francia szöveget másolta le a tábláról. Jellemző az említett vizsgák komolyságára, hogy miután korábban már legalább négy dolgozatot írt, amelyekre nyilvánvalóan átmenő jegyet kellett kapnia, még mindig nem tudta megkülönböztetni a két nyelvet egymástól.

SIKERES INTÉZKEDÉS

A hatvanas években a tudományszerűsítő előadások városon és falun egyaránt nagyon divatosak voltak. Természetesen erre a munkára is a pedagógusokat fogták be, és pártfeladatként ki kellett menniük a legeldugottabb falvakba is, hogy „műveljék” a népet. Így került sor rám is. Sajnos éppen decemberben, mínusz 25 fokban kellett ellátogatnom a vegyes lakosságú *Miklóstelkére (román neve Cloașterf)*, ahol az akkor még szép számban ott élő szászok mellett néhány magyar is lakott. Mivel akkor majdnem mindenkit az úrhajózás foglalkoztatott, ezt választottam az előadás témájául is.

A falu három kilométerre feküdt a Segesvár-Brassó útvonaltól. Mivel autóbuszjárat nem volt, ezt a távolságot csak gyalog lehetett megtenni. Délután négy óra tájban, teljesen átfagyva értem oda, pedig

a hidegre való tekintettel télikabátban és bakancsban tettem meg az utat. A helyi párttitkár kellő tisztelettel fogadott, azonban közölte, hogy este nyolc óra előtt szó sem lehet az előadásról (tudniillik a falu népe ekkor végzett a fejéssel). Így lemondhattam arról a tervemről, hogy délután megtartom az előadást, este pedig már a saját ágyamban alszom.

Este nyolc órakor szép számmal jelentek meg a helybeli lakosok a jól befűtött kultúrotthonban. Nemcsak az előadást hallgatták nagy érdeklődéssel és figyelemmel, hanem még kérdéseket is tettek fel a végén. Miután végeztünk, én is megkérdeztem tőlük, van-e valami problémájuk, aminek a megoldásában esetleg segíthetnék nekik. Elő is terjesztették a legnagyobb gondjukat, amit egyébként a magam bőrén is megtapasztaltam: az autóbuszjárat nem jön ki a faluba, így nagyon körülményes bejutni a városba (különösen télen), hogy ügyes-bajos dolgaikat elintézhessék. Már minden fórumnál próbálkoztak, mondták: számtalan kérvényt adtak be, de eddig egy sem hozott számukra sikert. Bár azt gondoltam, majdnem semmit sem tehetek az ügy megoldása érdekében, azért megígértem, hogy megpróbálok intézni valamit.

Mindezek után bejelentettem, hogy akkor haza is mennék, amire a párttitkár „megnyugtatót”, hogy meg ne próbáljam, mert az úton megesznek a farkasok. Erre a biztatásra nem volt mit tennem, némi szilvóriummal lelket öntöttem magamba, elfogyasztottam a bőséges vacsorát, majd nyugovóra tértem a számomra előkészített tisztaszobában, ahol tudvalevően télen egyáltalán nem fűtenek, s ahol az én tiszteletemre most alaposan bedurrantottak a vaskályhába. A baj csak az volt, hogy miután leégett a tűz, a teljesen kihűlt falak ontották magukból a hideget, és annak ellenére, hogy a dunyha alá is teljes öltözetben feküdtem be (még a télikabát is rajtam volt), reggel kékre-zöldre fagyva ébredtem fel. Alig tudtam kívánni, hogy pirkadni kezdjen. Mondanom sem kell, igen nagy sebességgel távoztam a faluból.

Töredelmesen be kell vallanom, hogy az autóbuszjárat ügyében gyakorlatilag alig tettem valamit. Puhatólózni éppenséggel puhatólóztam az illetékes helyeken, de semmi remény nem látszott a megoldásra.

Találkoztam viszont egy hónap múlva a falubeli kollégával, aki a nyakamba borult, s majdnem könnyek között hálálkodott, hogy megoldottam a problémájukat. Az történt ugyanis, hogy vagy két nappal a találkozásunk előtt valamilyen indíttatásból mégis beindítottak egy autóbuszjáratot, ami érintette a falut, így nekem csak annyi dolgom maradt, hogy szerényen megjegyezzem: az ígéreteket márpedig be kell tartani.

FOCIMECCS (EGY KIS POLITIKAI FELHANGGAL)

A hetvenes évek elején gyakran volt áremelés, ami főleg az élelmiszereket érintette, ezt pedig valahogy meg kellett magyarázni a lakosságnak. Egyáltalán nem volt könnyű dolog, ezért ezt is a pedagógusokra hárították. Egy szép napon velem is közölték, hogy vasárnap ki kell mennem az *Apold* nevű községbe, és ott meg kell értetnem az emberekkel, hogy miért drágult meg a vaj 20%-kal.

Nem sokkal azelőtt történt, hogy egy hasonló esetben a pártaktivista feltette a kérdést egy gyári munkásnak, hogy milyen érzésekkel fogadta az élelmiszereket érintő árkiigazításokat (ugyanis egyes árucikkek megdrágultak, másoknak azonban leszállították az árát). A munkás válasza valami ilyesmi volt: milyen érzések tölthetik el az embert, amikor csak a négyféle olajbogyó árát szállítják le? Az illetőt kezelésbe vették, aminek következtében hamarosan megváltoztak az érzései az árkiigazításokkal kapcsolatban.

A számomra kijelölt napon délelőtt 10 órakor azzal az elképzeléssel pattantam biciklire, hogy 11-kor megtartom az előadást. Félóra múlva meg is érkeztem a községbe, és nagy nehézségek árán előkerítették a párttitkárt, aki „megnyugtatót”, hogy ebben az órában szó sem lehet előadásról, mert minden épkézláb ember a templomban van. Egyetlen megoldást lát: a délutáni focimeccs szünetében elmondhatom, amit akarok. Más időpontra senkit nem tud mozgósítani. Nem volt mit tennem, bevonultam a titkár elvtárs szobájába, s ott délután három óráig egy jót aludtam az asztalon. Ebédre szó sem esett. A focimeccs négy órakor kezdődött; a rajoni bajnokságban *Apold* község fogadta *Szederjes* község labdarúgó-csapatát.

Fél négykor meg is érkeztem a pályára, ahol a helyi tanárkollégám azzal a nagy kéréssel fordult hozzám, hogy vezessem le a meccset, mivel a vendégcsapat már megérkezett, azonban nemrég közölték vele telefonon, hogy a kijelölt bíró megbetegedett, és nem áll módjukban mást küldeni helyette. Nagyon szerettem a focit, egy kicsit értettem is hozzá, a diákjaimmal sokat játszottam, sőt volt egy színvonalas lánstenisz-csapatunk is. Arra az ígéretre, hogy a meccs után flekkenezés lesz, és hogy az ellenfél csapata a biciklimmel együtt hazaszállít, elfogadtam a felkérést. Mindössze annyit kötöttem ki, hogy ne legyen bíróverés (akkoriban ez elég gyakori volt), és hogy a szünetben megtarthassam az előadást. Ezt nem mertem elhanyagolni, különösen mivel a párttitkárnak is aláírásával kellett igazolnia, hogy valóban sor került rá.

Már elmúlt négy óra, de a meccs mindaddig nem kezdődhetett meg, míg a helyi ortodox lelkész meg nem érkezett. Azt hittem, hogy áldását kell adnia a labdarúgókra, de kiderült, hogy a fiatal pap a csapat jobbszélsője, és nem is akármilyen. Amíg vártunk rá, engem különböző focis történetekkel szórakoztattak. Nemrég történt, mesélték, hogy meccs közben a nagyothalló bíróhoz (akit személyesen ismertem) odarohant az egyik játékos, és nagy felháborodással jelentette: bíró elvtárs, az ellenfél egyik játékosja elküldött az anyám ...ba. A bíró csak annyit értett, hogy elküldték valahova, s azt mondta a játékosnak: a meccs alatt nem mész sehova; majd ha befejeztük, mehetsz.

Végre megérkezett a lelkész, s megkezdődött a mérkőzés. Hamar kiderült, hogy az ellenfél sokkal jobb játékerőt képvisel, mint a hazaiak – csapatukban kiválóan játszott három tanítványom –, ráadásul a helyiek még durváskodtak is. Ahogy az egyik szederjesi játékos találóan megjegyezte: úgy rúgtak, mint a csikós kanca. Így nagyon nehéz volt objektíven bírászkodni, de azért igyekeztem pártatlan lenni, és szigorúan megtoroltam minden durva belemenést. A baj akkor kezdődött, amikor 2:0 szederjesi vezetésénél megadtam a szederjesieknek egy jogos tizenegyest, amit ők értékesítettek is. A nézők fenyegetően közeledtek a pálya széléről, de a kolléga és a pap lecsillapították a kedélyeket, és így folytatni lehetett a mérkőzést. Végül a szederjesiek 5:3-ra győztek, s mivel mindenki meggyőződhetett arról, hogy jobban

fociznak, mint a helyiek, a focimeccs békésen ért véget. A szünetben eldadogtam néhány szót az áremelésről a pálya melletti dombon ülő szurkolóknak (nem kaptam volna dicséretet érte az elvtársaktól), de ezzel nem volt akkora sikerem, mint a meccs levezetésével. Az is igaz, hogy a bíraskodásomnak legalább volt értelme: miután megírtattak velem egy bírói jelentést, Segesváron végül hitelesítették a mérkőzés eredményét.

A béke allegóriája
(1961, olaj, vászon, 136 x 159 cm)

Gazda József
NAGY ALBERT
– *Visszatekintő* –

Fél évszázad telt el azóta, hogy Nagy Albert, az ember átköltözött az örökkévalóságba.

Még akkor, amikor itt élt közöttünk Kolozsváron a Dohány utcában, öccse – hadd nevezzem így: Ernő bácsi – otthonában, mert neki saját otthonra sohasem tellett, szerényen és alig észrevéve rejtőzködött ott, s dolgozott, végezte alkotómunkáját, miközben a kor a szó szoros értelmében kiközösítette a művészet élő életéből, tudtuk, éreztük, hogy a legnagyobbak egyike. Pedig nem volt avantgarde, mint Mattis-Teutsch János, aki Brassóban, az ország egy másik szögletében, ugyanúgy kiközösítve szenvedte meg teremtőkéességét. S ha az akkori jelen olyannyira semmibe is vette, ő nem adta fel, s festett, festett, dolgozott szüntelenül. Ha vászonra sem telt, akkor rajzolt, vagy a sár művészetével, szobrok, domborművek készítésével kötötte le magát. S hogy miért nem illett – vagy inkább nem fért – bele a kor skatulyájába annak ellenére, hogy nem követte a nyugatiak formalistának bélyegzett irányzatait, lehetne rejtély is. De csak addig, amíg nem kezdünk töprengeni a művészetén. Ő nem a realista emberábrázolást tagadta meg – mert realista volt a szó igaz értelmében –, s művészetének legfőbb tárgya a rendszer hőséne kikiáltott – vagy inkább hazudott – hétköznapi ember volt, utcaseprőket, favágókat, építő, falat emelő kőműveseket festett, üvegezőt, aki a hátán deszkából tákolt lábában viszi az ablaküveget, padláson teregető vagy ablakot takarító asszonyt festett... Asztalost, gyereket fésülő édesanyát... csupa-csupa életjelene- teket, vagy mondjuk az akkori, magát népi demokratikus rendszernek mondó társadalom szokványnyelvén: „dolgozókat”.

S formavilága is egyszerű. Természethű. Óvakodik még a torzítások- tól is – csak kis mértékben, a kiemelésért vagy az erőteljesebb kifejezésért enged meg magának enyhe nyomatékosításokat. Emberi vagy ritkábban állati figurái – mert figurális művész – szabályosan megszerkesztettek, felépítettek. A fej fej, az arc arc – arányaiban is, a

ráncok ott vannak, ahol azoknak lenniük kell –, a kar kar, a kéz kéz, mely kézfejből és ujjakból áll, az úton haladó ember lábai lábak, amelyek a lépés törvénye szerint nyílnak, alkotnak adott pillanatban háromszöget, mely az épp mozduló láb térdénél, térdeinél négy- vagy ötszögeseedik. Ha mégis jellemzőt, vagy csak rá jellemzőt keresünk ábrázolásmódjában, az a kifejezésre való koncentráció, annak a kiemelése, ami a művész számára az adott műben fontos.

S hogy mégsem kellett, mégis rávarrták a „formalista” jelzót? Megérezte, megérezhette a kor, hogy ő nem leckét mond fel, munkáiba belevisz valami pluszt. A művészet pluszát! Úgy festi a valót, hogy fölé is emelkedik annak. Figurái többek, mint egy-egy munka vagy cselekvés megjelenítői, bennük van az egyetemes mindenség súlya. És ebből a pluszból, vagy ezekből a pluszokból adódik a képek többlettartalma. Ha dicsér, úgy dicsér, hogy a teremtő erőt dicséri, dicsóíti. Azt dicsóíti a fonó asszonyban, a zúzmarás vagy virágzó fák ágaiban, s a fény szükségességét – ami nélkül nincs élet – fejezi ki az ablaktisztító asszonyban. A *tavas* sem egy évszaknak, hanem a lét megújulása törvényének a bemutatása a rügyező fákban, a környező léttérben és a három fiatal lányban. A *zuhanyozók*ban a megtisztulás vágya szólal meg. Vagy a *Tél* a havas fákkal és a két fekete varjújával azt mondja, hogy a természet csendjében is él az élet.

Az életmű egyik csúcsműve nemcsak megjeleníti a hét, függőleges testhelyzetben, csőrüket az ég, az esőcseppek felé tartó fehér ludat, hanem valóságosan kiált velük a bezártság, a világtól való elrekesztettség ellen, s a „más”, a legyen másképp szomjúságát, a megújulás vágyát is kifejezi. S ez már több, mint pusztán leírás vagy megjelenítés, ez már átcsap a „jelen” megjelenítésébe is. A lét, az akkori és mindenkorai lét értelmének a keresésébe-kutatásába. Mindenben, még a szinte hiú ágaskodó kakasban is ott van a lét körforgása, ott van a teremtés vagy a teremtő erő megjelenítése, és ott – ezt is érezzük – az egyetemesség! S még a teljesen áttételes képek, mint amilyen pl. a *Jákób harca* vagy az *Apokalipszis*, azok is úgy áttételesek, hogy bennük van a reális megjelenítő erő!

Az édesanyja térdén ülő, szilvaízes kenyérszeletet majszoló kisgyereket mutató kép az *Ósi reflex* címet kapta, ami már eleve nem

ábrázolásra, hanem a művész létfilozófiájára utal. Maga a táplálkozás – vagy a meghitt belsőből nyíló ablakon át látható bikának a világra való belebögése – ennek a reflexnek a jelentkezése! Tehát csupa-csupa realizmus a realizmus vallott és kinyilvánítottan megkövetelt korában, de olyan realizmus, amely igaz, amely a Lét Értelmének a valós megjelenítése, s nem valamiféle odabólintás az elvártra vagy megköveteltre. Sőt, annál tovább: a kor arcát valón megfestő, annak igazságát is kimondó művészet! *Falusi Diogenésze* egy egyszerű parasztruhás férfi lámpáját magasba tartó figurájával mondja el a kor kimondani tiltott igazságát, a falu letiprását, a falusi nép kifosztását! Hőse az igazságot keresi egy oly korban, amikor az az igazság nincs! Az az igazság átköltözött a vágyak világába! Amiként – másik mitologikus figurája – *Ariadné* a maga fonalaiba van belegabalyodva, és bezárult körülötte a világ; s még a kétségbeesettség is benne a mozdulataiban.

Itt, ebben a művészetben minden több mint önmaga. A hétköznapi-ság nem hétköznapiság, a dolgok és a figurák kilépnek önmagukból, s belerezegnek a mindenségbe.

Életútja küzdelmes és nehéz út volt. Miután a Magyarország testéről leszakított szülőföldjéről 1921-ben Budapestre megy, ott éri a művészet vonzereje, s előbb magániskolába iratkozik, majd a Szépművészeti Főiskolán Rudnay Gyula tanítványaként szerez diplomát. Hogy aztán megpróbálja a lehetetlent: Olaszországba, Firenzébe, onnan Rómába megy, s hogy a nyomor, az otthon hiánya el nem viszi, részben akarateréjének, részben tehetsége kisugárzásának köszönheti. Miután alkalmi munkákból tartotta egy ideig fenn magát, néhány rajza megjelenik a sajtóban, úgymond felfedezik, s egyéni kiállításának hatására mecénása kerül – hadd említsük meg az utókor háláját is kifejezendő a nevét – dr. Paolillo személyében, s amikor 1931 őszen súlyos betegen közel tíz hónapra kórházba kerül, fél tüdején mellkasoperációt kell végrehajtani, hogy az életét megmentsék, mecénása vállalja költségeit. Utána még öt évet él kint, s 1934-es újabb római kiállításával jelentős sikert is arat, egyik lap az „év kiállításának” minősíti azt. 1937-ben hazatér, előbb Budapestre költözik, mígnem 1941-ben öccse hívására visszajön Erdélybe, Kolozsvárra.

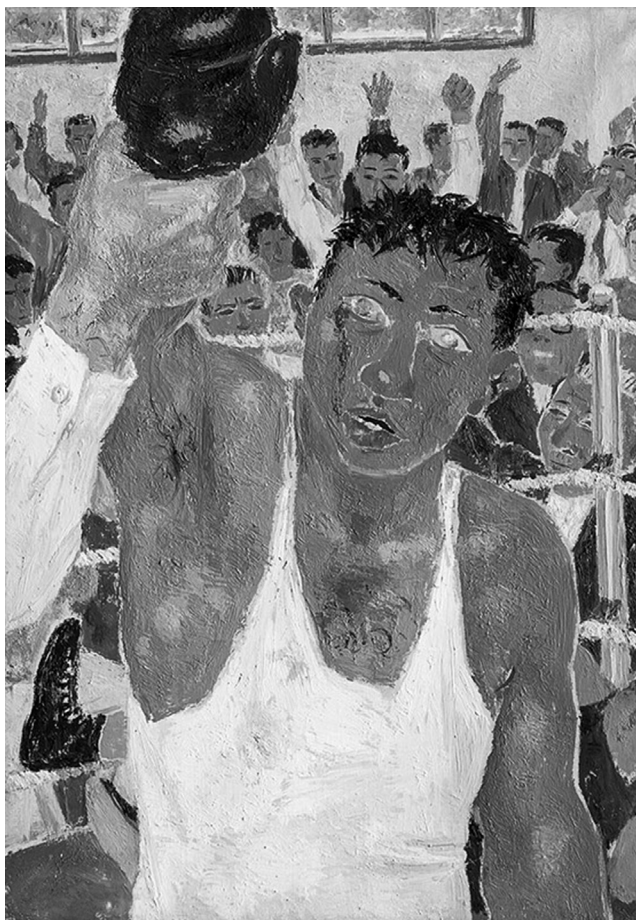
Ha nevet adnánk stílusának, lehetne az szimbolikus, esetleg filozofikus realizmus. Jelentést kaphat – és kell is kapnia nála – bárminek. Egy faágnak, egy, az útszélén álló falusi háznak, házsornak vagy egy kerítés előtt elhaladó férfinak, asszonynak, egy csonkán omladozó falnak, jól elhelyezett madárnak vagy figurái mozdulatainak. A téli vagy tavaszi kép nála nem csak „leírja” a telet vagy a tavaszt, lehet a lét tele, tavasza, a bezártság, beszorítottság vagy a kinyílás, kibontakozás kifejezője is. A dolgozó ember kifejezheti a munka szépségét, az értelemmel és érzellemmel, odaadással végzett munka értelmét is. Egy fiatal csemete vagy akár egy parányi újszülött beépítése a képbe az élet megújulását jelentheti. Kompozíciói nyitottak, figurái elvágódhatnak, utalva ezzel arra, hogy a világnak csak egy szeletét látjuk, folytatódik az tovább. Tisztelője, sőt: csodálója a világ anyagi sokszínűségének, gyönyörködve jelenít meg mindent: egy gerendát, egy téglafalat, négy-öt zöld levelet egy benyúló faágon, mindig leszorított színekkel, halkán, csendesen, visszafogottan. És igen nagy szerepet kap nála a nemzeti jelleg hangsúlyozása is. Figurái arca, öltözékük – mellény, kabát, kalap – bajusz vagy hajviselet, mozdulataik s képei kelléktára (vissza-visszatérő szarvas, galambdúc, az épületek, kerítések, ablakszerkezetek jellege) népére jellemzőek. Kifejezőeszköze a test is, mely lehet meztelen, de nem valamiféle erotikáért, hanem az azzal való kifejezésért (*A béke allegóriája, Cantata II.*).

A Rudnay mestertől tanult vérbő festésmód nála szikárabbá válik, a reneszánsz és az olasz Novecento finom, leszorítottságaiban is sokatmondó harmóniáival töltődik fel, válik egyéni arculatúvá.

Jakobovits Miklós írta 1982-ben a Nagy Albertről akkor megjelent könyvre „rátekintő” szövegében: „Egyszerűségében ő a legösszetettebb, legsokoldalúbb, legegondolkodtatóbb alkotója Erdélynek az utóbbi ötven-hatvan esztendőben.”

Amikor 1963-ban képei Bukarestbe is eljutnak, megtörik a jég, szinte osztatlan sikert arat. Ennek leszüremlése a következő év elején kapott állami kitüntetés is. De hadd fűzzük rögtön hozzá: a siker – néhány ezután keletkezett mű tanúsága szerint – inkább lazítja művészetének szigorúságát.

Az ő igazi értéke: úgy feszítenek szét képi gondolatai egy hagyományosan megszokott kifejezési formát, úgy lépnek ki annak zárt rendjéből, hogy a megalkotott képi látvány mindig több önmagánál, súlyos és nagy igazságokat szólaltat meg. Halkan, csendesen. Befelé szorulón és kifelé sugárzón.

A győztes
(1963, olaj, vászon, 93 x 53 cm)

AJÁNLÓ A SZÉKELY KÖNYVTÁR SOROZAT 91–95. KÖTETEIRŐL

*BETHLEN GÁBOR LEVELEIBŐL*¹

Ezelőtt több mint negyven évvel a Teleki–Bolyai Könyvtárban az ún. székelykeresztúri iratok között felfedeztem egy levéltöredéket, melynek írásán látszott, hogy a 17. században íródhatott. Már akkor gyanítottam, hogy a felbukkant „talált tárgy” (iromány) Bethlen Gábor vagy valamelyik Rákóczi kancelláriájáról került ki. Szép, gyakorlott kézvonásokat tükrözött, tehát írója hivatásszerűen foglalkozott írással.

Sejtéseimben nem is csalódtam, a kolozsvári levéltárosok, történészek, egykori tanárain segítségével – hiszen még kezdő voltam a mesterségben, jártasságom szinte semmi a paleográfiai órákon kívül – megfejtettük a levelet, amely ismeretlen volt a Bethlen-irodalom és -kutatás előtt.

A felderítéshez, azonosításhoz olvasni kezdtem Bethlen Gábor leveleit, melyek ott sorakoztak – nyomtatásban természetesen – a Teleki Téka polcain, melyeket még a 19. század derekától a pozitivisták történetkutatás (Szilágyi Sándor, Szabó Károly, Szilády Áron, Fraknói Vilmos, Koncz József és társaik érdeme elsősorban) kötetekben adott ki, folyóiratok hasábjain tett közzé. Ennek alapján a Bethlen által szignált levelek, utasítások, rendeletek, minuták (feljegyzések) száma több ezerre tehető. És még ma is lappanganak Magyarország, Szlovákia, Törökország, Csehország, Ausztria és Románia levéltáraiban – hogy csak a magyar és latin nyelvűeket említsem – felfedezésre váró levelek. Az összegyűjtésük, másolásuk, első kiadásuk pillanatában a nemzeti-nemesi családi levéltárakban vagy közgyűjteményekben (Magyar Nemzeti Múzeum, Magyar Országos Levéltár, Erdélyi Múzeum, Egyetemi Könyvtár, Budapest, Kolozsvár stb.) voltak. A régi kutatók modern sokszorosító eszközök hiányában heteket töltöttek egy-egy levéltárban, hogy betűhíven lemásolják, majd átírják és megfejtik a leveleket. Ha ezeket nem közölték volna, talán meg sem

---

1 Csíkszereda, 2021, Hargita Kiadóhivatal. (Székely Könyvtár 91.)

születnek az Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár (főszerkesztő: Szabó T. Attila) hatalmas korpuszai.

Az itt közölt 112 iromány nem mindegyike kimondottan misszilis (elküldött) levél, akad köztük ugyanis napiparancs, követeknek átadott bizalmas (titkos) utasítás is. De mind-mind Bethlen Gábor nagyívű ország- és hadvezetői koncepcióját, a diplomácia fortélyaiival ismerős államférfit idézik. Minden sor, a szavak, a mondatok Bethlen keze nyomát viselik valóságosan és áttételesen.

A nagy államférfi emberi vonásai is átderengenek a leveleken. Stílusa egyéni – természetesen a korszak emelte nyelvi korlátokat is figyelembe véve –, ma is élvezhető. Jó százötven évvel a nyelvújítás előtt születtek ezek a levelek, ezért számos kifejezés, elsősorban jogi, katonai, politikai szófordulat még csak latinul él az írástudók szókészletében. Nyelve régies, de már meghaladta a protestáns vizsolyi biblia Károli Gáspár-féle szintjét, annak ellenére, hogy fejedelmünk saját vallomása szerint negyvenkétszer olvasta végig a Bibliát. Természetesen ez marad a legfontosabb művelt magyar nyelvi forrás a kortársak számára. Stílusa, ha kell, közvetlen, már-már a nyersséget súrolja, olykor nem áttáll mélyebben is belemerülni a harag diktálta fenyegetésbe, máskor csavaros, áttételes, szimbolikus, olykor humoros, vagy gyöngéd, esetenként bibliásan áhítatos. Számonkérő, számontartó, a jó gazda biztonságával intézi gazdasági ügyeit, vásároltat be. A török előtti megalázkodása látszólagos, virágos nyelve háritást-védekezést jelent. Elvégre sokszor a fejével játszik, de nem játékszere a szultánnak, mint a szomszédos vajdák gyorsan váltakozó sora. Tudatában van fejedelmi méltóságának.

Ami a levelek közlési módját illeti: a teljes terjedelem megőrzésére törekedtünk, ám vannak olyan tételek, melyeket az egyszerűség és az olvashatósság kedvéért feláldoztunk, azaz megváltunk, csak hosszabb részletet emeltünk át újraközlésre. Véleményünk szerint ezzel nem sérült az írás eredeti célja, iránya, közérthetősége. A mai helyesírás szerint írtuk át őket, ugyanis ez a közlésmód az elfogadott, amikor nem kimondottan szakközönség számára tesszük hozzáférhetővé a régebbi, 16–19. században keletkezett szövegeket.

Az alapkiadást a saját, 1980-as válogatásunk képezte (Bethlen Gábor: *Levelek*. Bukarest), mely a Kriterion Könyvkiadónál az ismert Téka sorozatban jelent meg. Az akkori kiadás történetéhez tudni kell, hogy kapóra jött Bethlen Gábor születésének és halálának 1979-es évfordulója. A román kultúrpolitika e megszorításokkal és elhallgatásokkal teljes időszakában a nagy fejedelemre való emlékezést Demény Lajos és Domokos Géza közbenjárására engedélyezte. Illett emlékeztetni a „három román ország” egységstörekvéseire, amit a kultúrpolitikai emlékezet elvárt a mindenkori történészektől. Tekintve, hogy ez volt az egyetlen, Bethlen Gábor írásaiból összeállított hazai válogatás a tanulmányok és könyvek mellett, viszonylag könnyen zöld utat kapott. Akkori lektorai közül sajnos ma már senki sem él: Dani János és Kiss András levéltárosok, dr. Mikó Imre, a Kriterion főszerkesztője, dr. Imreh István, kedves tanárom, aki arra biztatott, hogy bátran publikáljak abban az időben, amikor a romániai magyar történészeket a tíz újján megszámolhatta az ember, s amikor az egyetem történelem karára alig jelentkeztek magyar fiatalok. A könyv akkori szerkesztője Salamon Anikó volt, akivel sokszor beszélünk át a nyelvi és szerkesztési problémákat. Végül a hároméves előkészítő munka során 61 levelet válogattam ki. Jelen kötetünk tehát lényegesen bővített, ugyanis 112 levelet adunk közre e kötetben, ami – akárhogyan is számoljuk – szinte kétszerese az első kiadásnak.

Azt is elárulhatom, hogy akkoriban vigyázni kellett az arányokra: legyen a válogatásban elegendő havasalföldi és moldvai vonatkozás, viszont ne tengjenek túl a magyar (erdélyi) és főleg a magyarországi vagy ma már nem Magyarországhoz tartozó területek történeti vonatkozásai. Az efféle cenzurális megkötéseket ma már nyugodtan mellőzni lehet, és kibontakozhat a bethleni életmű sokkal szélesebb és realisabb vetülete, ugyanis a 17. század embere nem látszott túlságosan törődni az elvárt politikai korrektséggel vagy a 20. században kialakított földrajzi határokkal.

Mellékleteink: a levelekhez írott jegyzetek, a mutatók, az életrajzi összefoglaló reményeink szerint nagyban segítik majd az érdeklődő olvasót. A mutatókban olvasható számok a levelek sorszámára utalnak. (*Sebestyén Mihály*)

A SZÉKELYEK (RÓLUNK ÍRTÁK)²

1857. március 8-i levelében írja Arany János Tompa Mihálynak: „Szász Károlyt, amint hallom, a kunszentmiklósiak papnak választák. Csak lesz esze, és eljön abból az istenverte Székelyországból.”

Szóval „abból az istenverte Székelyországból”. S mondja ezt az Arany János, aki nemhogy Székelyföldön, de a történelmi Erdélyben (a Királyhágótól keletre) se járt soha. Akinek tehát nem sok fogalma lehetett se „Székelyországról” úgy általában, se konkrétan Kézdivásárhelyről, ahol a költő Szász Károly 1854-től református lelkészként szolgált. Arany Jánosnak – mint látjuk – mindezek ellenére is megvolt a magas véleménye az „istenverte Székelyországról”!

2020 őszén jelent meg a Székely Könyvtár sorozat 90. kötete, lassan tehát a végéhez közeledik a 100 kötetesre tervezett sorozat. Nagyon ideje volt már egy olyan antológiának, amelyben nem székely származású szerzők vallanak arról, hogyan látnak minket. No de ki szerepeljen egy ilyen kötetben?

Amikor nekiláttam a szövegek válogatásának, egyértelmű volt számomra, hogy a XIX. századdal, a kelet-európai nacionalizmusok születésével kell kezdenem az antológiát. (Hadd tegyem hozzá gyorsan, keserű fintorral, hogy abban az időben a „nemzeti ébredés” még haladó eszmének számított!) Ezért kezdődik a könyv a Paget János néven később magyarrá lett John Paget reformkori útleírásával, akit épp a reformkor egyik hőse, a székelyek bálványa, Wesselényi Miklós kálauzol végig Székelyföldön. Nagyon fontos volt továbbá – legalábbis számomra –, hogy az 1849-es szabadságharc is megjelenjék a könyvben – például Petőfi legutolsó levelében. Most csak végigrohantak Bessel a Székelyföldön, de együtt majd alaposan megismerik – ígéri a feleségének. „Szopik-e még a fiam? válasszátok el minél előbb, s tanítsd beszélni, hogy megleljen...” Isten bocsássa meg a gyengességemet, de nem tudom könnyek nélkül olvasni ezt a levelet. Két nap múlva Petőfi holtan fekszik a csatatéren...

És így tovább... szóba kerül az antológiában a kiegyezés utáni Székelyföld (Tolnai Lajos, Mikszáth); szó lesz az 1916-os román betörésről (Babits); olvashatunk vagonlakó székelyről (Móricz), látni fogjuk a két világháború közötti első román világot (Németh László, Mihail Sebastian – mennyire jellemző, hogy a Gyilkos-tónál nyaraló Mihail Sebastian csak akkor említi a „nemzetiségeket”, amikor egy magyar akcentussal beszélő fickó kirabolja!); olvashatunk majd Észak-Erdély visszacsatolásáról (Cs. Szabó László), a székelyek szovjet típusú autonómiájáról (Stefano Bottoni), illetve az 1991-es hírhedt „Harkov jelentés” utáni interetnikus kapcsolatokról is (Alexandru Vlad) – befejezván a könyvet Száraz Miklós György székely balladákról írt kisesszéjével.

Készséggel elismerem, hogy bővebb is lehetett volna ez a válogatás, hiszen sok fontos (akár kortársi) esemény volt még a történelmünkben (példaként említhetném, mondjuk, a 2004. december 5-i gyalázatos népszavazást). Ez az antológia viszont csak afféle ízelítő kívánt lenni – remélem is nagyon, hogy sok ehhez hasonló (vagy egészen más szempontokat követő) kötet fog még megjelenni rólunk, akár a közeljövőben.

És hogy milyennek látják ezt a „halálhoz szokott népet” (ahogy Németh László nevez bennünket) az itt olvasható, nem székely származású szerzők? Természetesen nem fogom lelőni a poént, inkább idézem egyik „benszülöttet”, aki így „biztatja” az 1870-es évek közepén Marosvásárhelyre költöző Tolnai Lajost: „mi itt török, német, román és magyar kordában valahogy igen különös szövetté verődtünk. Minket százados történelmünk arra utalt, hogy gonoszul ébren legyünk. Ma a törököt csaljuk meg, holnap a román hospodályt szedjük rá, majd meg a szásznak járunk túl az eszén. Ez a borzasztó köntörfalazás rettenetes emberekké tett bennünket. És mégis fog majd közöttünk találni rendkívüli jellemeket is, kik a római karakter legdicsebbjei mellé tehetők. Csak figyeljen. Ez a föld a Bethlen Gáborokat is megtermi, a Cincinnatusokat is a Coriolanok mellett.”

Végezetül itt szeretném megköszönni Marius Cosmeanunak, Francisko Kocsisnak, Mirk Szidónia-Katának, Molnár Vilmosnak és Daniel Vighinek a segítségét. És köszönöm Rakovszky Zsuzsának, Gajda

Péternek, Gelu Păteanu örökösének, Rareș Păteanunak, Vallasek Júliának, Szenkovics Enikőnek és Lázár Csillának, hogy hozzájárultak a fordítások közléséhez. (*Lövétei Lázár László*)

*SZABÓ GYULA: GÓLYA SZÁLLT A CSÜRRE*³

„Álom, te nagyatyám voltál: atyát / Nemzettél nekem, s alkottál anyát” – mondja Shakespeare *Cymbeline* című színművének egyik szereplője (Posthumus Leonatus), miután álmában megjelentek előtte meghalt szülei. „Szülőföld – immár szülők nélkül” – sóhajtja az árván maradt Szabó Gyula *Gólya szállt a csürre* című dokumentum-regényének első mondatában, ő viszont már nem bízta a véletlenre (az álomra) a dolgot, amikor régi emberek jelleme után kutat, hanem családi leveleket, porosodó iratokat keres elő kolozsvári írószobája fiókjából, illetve a homoródalmási szülői ház padlásáról.

Aki ismeri valamelyest a Szabó Gyula-életművet, az tudja, hogy már a fiatal író is a móríci/solohovi realizmus tapasztalatait fölhasználva írta meg az 1950-es évek végén bestsellerré lett nagyregényét, a *Gondos atyafiságot*, vagy az olyan későbbi remekműveket, mint amilyen például a *Mátyuska macskája* című novella. Tehát ha kacérkodott is néha „kitalált” történetekkel, mindig volt benne „valami vaskosan reális”, s mindezek ellenére íme, mit mond a *Gólya szállt a csürre* 90. oldalán: „Apám és anyám leveleiből próbálom, ha kissé kapkodva is, hogy nehogy valami elenyésszen, összeírni magamnak ezeket az emlékidőket, épp ezért igyekszem kerülni mindent, ami *irodalom*” (kiemelés tőlem – LLL). Mit akar jelenteni ebben az idézetben az „irodalom”? Mi ez, ha nem a legradikálisabb szakítás mindazzal, ami fikciós irodalom? Ezért gondolom azt, hogy a *Gólya szállt a csürre* valóságos fordulópont, afféle éles cezúra Szabó Gyula életművében. Ezzel a dokumentum-regénnyel olyan etikai és esztétikai kódexet teremtett saját maga számára, amitől aztán élete végig nem tudott (de sejtésem szerint: nem is akart) szabadulni, és aminek olyan „következményei” lettek, mint az ötkötetes, műfajteremtő *A sátán labdája* című „történelmi

---

3 Csíkszereda, 2021, Hargita Kiadóhivatal. (Székely Könyvtár 93.)

tudósítás”, illetve a négykötetes, szintén több ezer oldalra rúgó *Képek a kutyaszorítóból* című „műhelytitkok szabadon”.

És hogy mikorra datálható Szabó Gyula „damaszkuszi fordulata”? 1973-ban írja a dokumentum-regényt, de meggyőződése, hogy már 20 évvel korábban, 1953 májusában is bekövetkezhetett volna nála a „megvilágosodás”, amikor édesapja a következőket kéri egyik levelében: „...én arra kérlek, az írásaidban, ha még írni akarsz, írd a valóságnak megfelelően, mert nem szeretném, ha itthon valaki a szemem közé vágná, hogy pénzért meghamisítod a történelmet”. Elnézést kérek az olvasótól az elhasznált jelzőért, de tényleg „gyönyörű” ember ez a szigorú, az elveiből jottányit sem engedő, két világégés frontjait megjárt, könyveket olvasó „középparaszt”. Ahogy „gyönyörű” ember az élesztő, cukor, hús, ital, posztó s más ilyen fontos kis „semmiségek” miatt aggódó, férjét/fiát békéltető-csitítgató édesanya is: „Édes fiam, ezt a sok komoly írást ne vedd olyan komolyan, mert én tudom a legjobban, hogy apád túl szigorú és most, hogy beteg, sokat gondolkozik és mindent borúsán lát, csókollak, anyád, a viszontlátásig.”

„1973. május-június” – olvassuk a dokumentum-regény végén a dátumot. Mindössze két hónap tehát. De ha nem lenne datálás, akkor is kiéreznénk a könyvből az ihletettséget, azt a lázas sietséget, ahogy Szabó Gyula mindent tudni akar szülőkről-ősökről-szülfőldről. Nagyon fontos könyv, feltétlenül ott a helye a Székely Könyvtár sorozatban. (*Lövetei Lázár László*)

TOMPA GÁBOR VÁLOGATOTT VERSEI ELÉ⁴

(DONGA)

Ül az udvaron, a kút mellett, szeret
itt üldögélni a jó melegben, előtte egy
hatalmas, cserefából készült kád, még
a délelőtt hozták fel a pincéből, bámul
ebbe a kádba, vagy kétszáz liternyi

4 Csíkszereda, 2021, Hargita Kiadóhivatal. (Székely Könyvtár 94.)

víz is elférne benne, gondolja, hogyha megtöltené a kútból a búvárpompával, megvan százesztendős, még a nagyapjáé volt, káposztát tettek el benne télen, nyáron meg itt állt, a kút mellett, tele vízzel, hogy szívják meg magukat a dongák, hogy ne folyjon közöttük, ne eressen, most pedig itt van üresen, nem akarja megtölteni már, csak bámul bele, az aljába, mintha az időbe nézne, onnan pedig az élete néz vissza rá, ahogy ül háttal a fénynek, és testét kimelegítik a napsugarak, lebeg, azt érzi, terjed benne ez a jóérzés, melegség, a kád alján sötét van, de elég jól kivehetők így is az egykori finom érzetek, jobbra-balra futó vonalak, csíkok, kiugró peremek a fenékdeszkák összeillesztésénél, soha nem futott ki közülük, belőlük a tartalom, nézi most békésen üldögélve ezt a sötétet, mialatt, ahogy mozdul, megmoccan, moco-rog, sziváro-g, múlik el, hagyja el, ami vele volt, az övé volt, már csak egyre fogy, elvész, egyenletesen, némán, iránymentes áramlással eltűnik belőle, kifogy a világ.

(Fekete Vince)

ZÁGONI ATTILA: VÁLOGATOTT PARÓDIÁK ÉS HUMORESZKEK⁵

Ha nevetni többnyire tudunk is, a profi nevetetés tehetsége keveseknek adatik meg. A magyar irodalomban sincs ez másként: Karinthy joggal isteníjük, és mind a mai napig nemzedékek kedvenc olvasmánya az *Így írtok ti*. Ha a romániai magyar irodalomban nézünk körül, azt

kell látnunk, hogy az utóbbi fél évszázadban viszonylag kevés humorista élt és alkotott tájainkon: Bajor Andor, Sinkó Zoltán... és Zágoni Attila. Sajnos, mindhárman korán mentek el, Zágoni Attila 44 éves volt 1989-ben, az eufemisztikusan romániai forradalomnak nevezett nagy változás évében.

Úgy gondolnánk, hogy nevetni minden időben lehet, és kell is, Arisztotelész után Bergsonig (klasszikus művére, *A nevetésre utalok*) így látták ezt a gondolkodók. *Az ember nevető állat* megállapításban benne van, hogy a nevetés emberi lényeg, tudósabban antropológiai meghatározottságunk. Bergson még azt is mondja, hogy a komikum valahogyan mindenben benne van, amolyan immanens lényeg, de felszínre hozni nagyon nehéz. Ehhez a szellem erőfeszítése kell, amely képes az ellentmondások észlelésére. Ugyanakkor a komikum a tudatalannal is kapcsolatban van, felszínre hoz valamit, amiről nem is tudunk, mondjuk éppen *a tükör görbületét*. De a legfontosabb itt a mi szempontunkból az, hogy a komikumnak létezik egy bizonyos társadalmi jelentése. És ezen túl, Bergson poétikus megfogalmazásában: „A nevetés is csak úgy születik, mint ez a hab. Múló lázongásokat jelez a társadalmi élet felszínén. Mindjárt meg is rajzolja e rezdülések mozgékony vonalát. Maga is sóval telített. Pezseg, akár a hab. Csupa derű.” A komikum ilyen értelemben veszélyes, felszínre hozatala pedig akár büntetendő cselekmény is lehet. Min lehetett nevetni a romániai társadalom sötét évtizedeiben, a hetvenes évek végétől a még súlyosabb nyolcvanasokon át? Amelyekben már nemcsak a közöny és a szomorúság, a túlélési kényszer fojtogatta az embereket, hanem egyre több volt a tragikusból is. Amikor az rkp földi hatalmasai kulturális genocídium tervének vetették alá a romániai magyarságot? Akkoriban már a hivatalosított nevetés orgánumai sem voltak meg, azok a végtelenül bornírt faliújságok, amelyeken a szocialista építés visszáságait figurázták ki a botcsinálta humoristák. Bajor Andor jóvoltából megszületett viszont 1956-ban az *Ütünk*, az *Utunk* irodalmi lap szatirikus melléklete, amely szilveszteri számként szinte egyedül szolgáltatta a nevetés munícióját a különböző szatirikus irodalmi műfajokban, egészen 1984-ig, amikor – mint a romániai magyar irodalom számos egyéb ágára – erre is lecsapott a pártcenzúra és megszüntette.

A szatirikus szemléletmód ugyanis mintegy látja és láttatja az ellentmondást a jelenségben – most itt egy igen alkalmas kifejezésünkkel a *visszásságot*, és hát a létezett szocializmus akkori társadalmában szinte minden csak visszásság volt. Irodalmi paródiáinak jelentős részét Zágoni Attila is az *Ütünk* hasábjain közölte.

Tehát sikerült, ha nem is mindig nevettetnie, de legalábbis mosolyra fakasztania, pisolyogtatnia, derút terítenie a komor arcokra. És ez nagyon komoly adomány, hiszen emberi mivoltunkra vezet vissza. Zágoni Attila ilyen nevetető volt egy komor korszakban, ezt nem lehet eléggé értékelni és megbecsülni.

Mivel két könyvének is a szerkesztője voltam (A *sóderhivatal*, Kriterion Könyvkiadó, 1981, valamint *Sánta Pegazus*, Kriterion, 1985), igen közelről ismerhettem már akkor szatíráit, humoreszkjeit és irodalmi-műfaji paródiáit, előbb nyilván az *Ütünk* hasábjairól. Mivel a jelen kötetnek a súlypontos részét a paródiák alkotják, legyen szó előbb ezekről. Az irodalmi paródia ritka műfaj, és sajátos emfatikus tehetséget igényel amellet, hogy az irodalomnak és az irodalmi műfajoknak a tartalmi és formai kérdéseit is professzionális szinten kell értenie és tudnia annak, aki ebben a sajtósági műfajban kíván alkotni. Ihletett visszaemlékezésében Cseke Péter így tekint vissza a paródiáiról sajátos beállására: „ő a bemutatókra is úgy utazott el, hogy táskájából sosem hiányoztak a parodizálásra – sajátos irodalmi arcképcsarnokának a gyarapítására – kiszemelt írók művei. Heteken át jegyzetelte a szerző egyéniségére utaló jegyeket, hogy aztán füzetnyi följegyzéséből megszülessék a pár gépelt oldalnyi tömény szövegpárlat. Sosem csak egy-egy művet vett célba, mindenekelőtt magához az író egyéniségéhez igyekezett közel férkőzni. Többnyire sikerrel. Nem kifigurázni akart, netán elidegeníteni; ellenkezőleg: megszerettetni az olvasókkal irodalmunk félreérthetetlen hangú alkotóit.” Mint ilyen, a romániai magyar irodalom kritikusanak is bizonyult – vonta le a következtetést Cseke Péter (*Zágoni kötéltánc*). Nem kívánok itt az irodalmi paródiának mint műfajnak a sajátos problematikájába belemenni. A már említett emfatikus (lelki) képesség mellett nyilván nagyon pontos figyelem, megfigyelés, rögzítés és alkotó reprodukív képesség szükséges ehhez (görbe replika), igazán magasrendű pszichikai képességek és készsé-

gek. Továbbá az olvasott műnek és a szerzőnek nemcsak a stíláriis és gondolati, hanem személyiségi aspektusait is mélységükben kell megragadni és újrateremteni. Erőteljes kötöttségben kell tehát kibontakoztatni egy gyakorlatilag autonóm műalkotást. Mindent összevéve az utánczott és újralkotott szerző és műve egy sikeresen felöltött számár-bőr végterméke, amelynek nyomán úgy találkozcunk az eredetivel, hogy nincs már meg az eredeti irodalmi kánonoknak megfelelő „komoly” verete és emelkedettsége, hanem egy mulattató produkciót kapunk arról, ami az eredeti mű kedélyi szerkezete. Kibontott mélypszichológija, amelyben még minden a születés előtti állapotban kavarg, bizonyos értelemben kaotikus. A görög *parodeo* eredeti értelme a gúnyosság, eltorzítottság volt – a modern irodalom szempontjából ehhez annyit kell hozzátenni, hogy az eltorzíthatóság elemei immanensek az eredetiben, és ezt kell felszínre hozni a pszichológiai mélyből (amint Bergson olyan éleslátóan utalt erre). Zágoni Attilát nyilván az is segíthette, hogy a romániai magyar irodalom akkori alkotóit, személyiségeit közelről ismerte. Ebből a szempontból leginkább a Panek-paródiára érdemes hivatkozni (*Szószátyár tekintet*). Itt ugyanis egyrészt azzal találkozcunk, ahogyan Panek reálisan viselkedett a nőkkel (sarokba szorítottan, ugyanakkor villogó replikákra készülve, tigris-tekinettel), másrészt azzal, ahogyan ezt Panek novelláiban és regényében megírta. Máshol a végsőkig lekoptatott híres toposz és egy jelentés nélküli, rémes bükkfanyelv segítségével jellemzi (teli)találóan „áldozatát”. „Most, megváltozott tereptárgyak között is vallom, amit a Betonrengeteg egyik Ábele aposztrofált a minap: azért vagyunk a világon, hogy a Monoston⁶ otthon legyünk benne. Noha magam sem kételkedem abban, hogy honiságunk talajba gyökereztetése cementjárdáinon nem könnyű, úgy vélem, akkor is fújtatnunk kell és ütünk a vasat, ha a tömbházi humusz csak virágcserepekben vagy a tévé képernyőjén terem.” „Percig sem feledhetem, hogy ittenségünk és mostanságunk forgácsai kérdőjellé kunkorodnak az én tintás esztergapadom alatt.” (Balogh Edgár: *Apropó, lopótök*) Akik ismerték és olvasták, tényleg

6 A nem kolozsváriak számára kell megjegyeznünk, hogy ez a városnak ama szürke betonöszungele, amelyet a nyolcvanas években létesített a Ceauşescu-féle iparfejlesztési és településpolitika. A 120 000 emberre tervezett lakótelepet jórészt az egykori nehézcéggár munkásai számára létesítették.

tudják, hogy ebből a görbe tükörből valóban Balogh Edgár néz ki. Van, ahol egy egész elhíresült metaforarendszert vesz célba a szerző: „De feldühödnek egyszer majd a kályhák, / és lesz tavasz, léssen meleg, kánikula, / adatik majd sáté, a sátéhoz barom, / szarva közt pereg (vagy vekni, ha akarom!), / a jószág alatt lesz hídlás, / azon pedig ganyé és mellette alom, / ám én akkor is a ceruzám hegyezem, / és a bajszom alatt újfent havazom...” (Farkas Árpád: *Télvíz idején*) Eszünkbe jut ilyenkor a híres eredeti: „Föllázadnak egyszer a kályhák. / Eljön Celsius herceg, el! / Túlfűtött álmok ravatalánál / majd csöndes pásztortűz énekel. / S kihull az üreges szájból másfél / millió egyenes szálfenyő, / hatalmas zölddel lobban az égig, / és másfajta álmok is bukna elő.” (A *kályhák lázadása*) Vajon tudná valaki, hogy miért éppen másfél millió szálfenyőről van szó? (Azért teszem meg ezt az „átkötést” paródia és eredeti között, mert ki tudja, hátha, Zágoni Attila paródiái nyomán valakinek még megjön a kedve az eredeti szerzőket is olvasni, akár delektálódási, akár dokumentálódási kedvvel?) Bizonyos értelemben a pontosság is jellemzi ezeket a paródiákat: tiszták a látletelek az európai utas Kántor Lajosról, vagy a kozmikus lobogásban az emberért égő Lászlóffy Aladárról, a szocreál vívmánycsasztuskákba oltott Létay Lajos-féle felező nyolcasokról. De azt is megtudhatjuk, hogy meddig mehetett el a valóság és emberlét feltárásában a klasszikus vívmányriport (Marosi Barna: *Bányászgomblyukban öntözőrózsa*), meg aztán hogy ebből miként mozdult el Sütő András a klasszikus emlékező próza felé (*Táncos léptű zsákban futás*).

A humoros irodalmi műfajok, szempontjából igen fontos nyelvhasználati kérdésekről is érdemes röviden szólnunk: Zágoni Attila idiómája felismerhetően egy székely-magyar, erdélyi átlagnyelvezet. Ezt a kifejezésnek abban az értelmében mondom, hogy nincs semmiféle felesleges irodalmiaskodás benne, Zágoni arra alapoz, amit a mindennapi olvasó is ért és tud, tehát a mindennapi nyelvhasználatban igazolódott nyelvre. A tiszta, lecsiszolódott köznapi nyelvezetnek van bizonyos értési és használati biztonsága, ami az író számára az üzenet célba juttatásának a biztonságát jelenti, a szó jó (nem Balogh Edgár-i) értelmében vett közérthetőséget. Ezen belül és erre alapozva él aztán Zágoni Attila a maga nyelvi találmányaival (fagykuttyák, vagonterhelő),

vagy vonja be nyelvi elemei közé a végsőig lekopott, semmitmondó szólásokat, mondásokat.

(Ennek a rövid bevezetőnek a terjedelmében nyilván nem tudunk részletesen kitérni a humoreszkek irodalmi értékelésére. Van ezek között is klasszikus értékű darab, A *bigonya*, egy minden szempontból értékes, mesébe oltott nyelvi-szemantikai játék egy töltelékészó karrierlehetőségeiről.)

Akarva-akaratlanul, Zágoni Attila az újabb romániai magyar irodalom egyik hiányzó fejezetét is megírta. Önmagában is impozáns a célba vett szerzők száma, egy híján hetven. Gyakorlatilag fellép mindenki, aki a hetvenes-nyolcvanas években Erdélyben élt és alkotott. (Vajon miért nem „kapta el” Páskándi Gézá is?) Ezek között nyilván van olyan szerző, akiről a mai olvasó nem is hallott (jóllehet valamikor az erdélyi irodalom egyik nagy nemzedékéhez tartozott – például Kiss Jenő), másokról, akik ma már hivatkozásként sincsenek jelen semmiféle irodalmi orgánumban, még kevésbé tudhat. Milyen efemer dolog volt ez a mi irodalmunk is: idézett szerzői közül 31-en ma már nincsenek e világon, 17-en kitelepedtek Magyarországra, és itt maradtak 21-en. És sajnos Zágoni Attila sincs közöttünk, akiről pedig joggal feltételezhetjük, hogy az 1989 óta fellépett két irodalmi nemzedék műfaji paródiáit is megírta volna.

A szomorú korszakban oly fontos nevetetőnek nincs utódja, és ez is felhívja a figyelmet értékes munkásságának fontosságára, Bajorhoz és Sinkóhoz hasonlóan olyasmit világított meg, ami csak a humoros műfajok eszközeivel lehetséges. Fényesítette a közönyösödő szellemet és hessegette a szív szomorúságát, és ezzel terelgetett vissza jobbik önmagunk felé. (*Egyed Péter*)

Fekete J. József

PERIFÉRIÁRÓL BETEKINTŐ

VILLÁNYI LÁSZLÓ KÉK PULÓVERJEI

Villányi László: *Mindenek előtt*¹

Közel húsz verskötetet jelentetett meg eddig Villányi László, különösen az ezredfordulótól volt szorgalmas, szinte minden évben kiadott egy gyűjteményt, emellett három évtizeden át a győri *Műhely* folyóirat remek számait szerkesztette. Bizonyára a lapszerkesztésben szerzett tapasztalata is kihatással lehetett arra, hogy verskötetei is zömmel tematikusak, költeményeinek motívumköre egyre szűkülő, szemlélete egyre inkább introspektív. Mostani kötete tartalmi jellegénél és formai kísérletező kedvénél fogva fölfűzhető a többiek közé, de hangulatában, szellemiségében három fontos előzménye van.

Villányi költészetében állandóak a motívumok, gyakran ismétlődnek, ami egy önéletrajzilag behatárolt élményvilág esetében természetes, a költő azt foglalja versbe, ami megtörtént vele, amire esetleg vágyódik, ami a jelenben megérinti, megidézi emlékeit, fölkorlácsolja érzelmeit, vagy éppen csöndes kontemplációra utasítja. Azt is mondhatnánk, utóbbi köteteiben sorra ugyanazokról a dolgokról ír, viszont mindig egy kicsit másként. Az *Egyszer csak* (2016) című kötetben narratív történésháló csomóiként bukkannak föl az édesanya, az édesapa, a folyó, a vízi és a víz melletti világ, a bicikli, a nők, a szerelem, a csontkinövés, a múlt kulcsai, mint a bensőséges megszólalást generáló motívumok sora, a versek hangütése voltaképpen változatlan, a poétikai forma sajátos, egyedi. Az egyediséget támasztja alá, hogy egyetlen Villányi-kötet sem „összegereblyézett versek” gyűjteménye, hanem átgondolt rendszerbe állnak bennük a költemények. A versek címei itt egyetlen szóból állnak, ami úgyszintén nem lehet véletlen, miként az sem, hogy csupán az első ciklus áll háromsorosokból, a későbbiek elvetik a lehetőséget, hogy a szöveget már rápillantásra versként éljük

---

1 Budapest, 2020, Kalligram.

meg, de akárhány sorból is álljanak, mindig csak egyetlen mondat terjedelműek. A kötetben fontos szerepet játszik a könyv mottója: „Öleld át sorsod, panasztalanul!”. Nyomatékos útmutatás: a sors panasztalan elfogadása az emberi szellem magas művészete, egy világnézet alapja, a karma férfias elfogadása, az ok-okozati összefüggések lényegének fölismerése, vagy anélküli tiszteletben tartása.

A témánkkal kapcsolatosan fontos gyűjtemény az *Egyszer csak* (2016), a hatvanéves költő verseinek kötete. Erre a hat évtizedre többször is utalnak a szövegek, amelyekben a beszélő az egyes szám első, második vagy/és leginkább harmadik személyében szólal meg, amivel átjárhatóbbá teszi az addig eltelt hat évtizedet, élők és holtak, valamint múlt és jövő közt teremt virtuális kapcsolatot. A jelenben olykor boldogan, bár leginkább fájdalmas hiánnyal kísért a múlt. Az önéletrajzi motívumok csomósodási pontjai átkötést teremtenek a versek között, „a kavicsok közt elporladt ígéretetek, jövő időbe / vezető keréknyom” élethelyzetét teremtve meg, miközben egyes motívumok az előző kötetekből is, mintegy kulcsszavakként átcsúsznak ide, vagy akár a gyakran emlegetett kulcsok, amelyek hol a homokban vesznek el, hol csak a hiányuk mutatkozik, pedig olykor roppant fontos lenne általuk rányitni az ajtót a múltra, a jövőre, az átélt, vagy vágyott szerelemre, mint ahogy azt Villányi versei teszik.

Villányi László ajánlással ellátott verseiben (*Folyótól folyóig*, 2014) maga a szerző tárgyiasul a szövegekben, akárcsak egy levélben, a dedikáció pedig inkább címzés, voltaképpen (önfel)ajánlás, és semmiképpen sem tisztelgés, nem hommage, hanem a címzett műve és a versben megszólaló „közös” élményének jelzése. E három kötet poétikai módszertana bukkan föl a *Mindenek előtt* verseiben és válik a kötet ívét feszesen tartó oszloppá. Amíg az *Egyszer csak* verseinek beszélője hatvanéves, a mostanié hatvanöt. Életkora teret nyit a visszatekintésnek és a befelé fordulásnak egyaránt. A könyv első ciklusába (nap mint nap) sorolt költemények a korosodó lírikus látványélményeit, emlékeit, kedvenc motívumait, a szerelmi ráhangolódás remegéseit veszi számba, tetten érhető rezignációval. A versek címe minden esetben kétszavas és kisbetűkkel kezdődik, a beszélő pedig az egyes szám három személyének valamelyikeként szólal meg. A költő mintha érezné, hogy

egyres verssorai nehezen „jönnek át” az olvasónál, ezért a második ciklusban (mondatai közé) tömbösített verssorokban fűz kiegészítést az előző ciklus költeményeihez, ez a *Folyótól folyóig*ban kidolgozott „közös élmény”, annyi különbséggel, hogy a költő saját magával folytat értelmező, magyarázó, gondolatot felfejtő párbeszédet. Az ide sorolt költemények címe nagy kezdőbetűvel kezdődik és kettőt kivéve mindössze egy szóból áll.

A visszatekintő összegzés tárgyilagos: „biciklizett tíz, sétált huszonegy, várakozott harminckét / évet. Össze is állt életrajza” (*szemedben haldoklik*), egyben talányos: „Végül is özvegy vagy. A szerelem özvegye” (*ugyanúgy talált*), rendkívül tapintatos: „Álmomban hosszasan válogattam a halálnemek között, / melyikkel okozom a lehető legkisebb kellemetlenséget.” (*nem találod*) Ugyanis kétségtelen: „Majd rólad is egyik percről a másikra kezdenek el múlt / időben beszélni”. (*ébredésig tart*) Különös a költő vonzódása a pulóverekhez. Versbe is szedi egy helyen, hogy „Ha egymás mellé lehetne függeszteni, milyen / pulóvereket hordott gyermekkorra óta, láthatnánk életrajzát.” (*saját életeredbe*) Az általam ismert költeményei alapján a kéket részesíti előnyben, noha a mostani kötet fülszövege fölötti portrén valami rozsdavöröset öltött magára, de hát az olvasó is tévedhet. Abban viszont már nem, hogy Villányi szerint az utolsó pulóvere is kék színű lesz: „Ha jól sejtem, a kék palicsi váza kicsinyített másában éppen / elférnek majd hamvaim, s gond nélkül süllyednek a mélybe. / Csak az a kérdés, fiaim hogyan juttatják el a folyó közepéig.” (*rájuk vár*)

Villányi nagy álmodozó, ha csak ő maga is nem álomteremtő. Igyekszik megkapaszkodni az érzékelhető világ alakítható terepén, saját kertjének folyamatosan gazdagított botanikai világában, hű kertészként ültet és gyomlál, miközben eltöpreng, mi végre is ír a költő. Előbbre való-e a kertészkedés a költészetnél? Ennél a kérdésnél óhatatlanul vissza kell tekintenie saját költői művére, ami bölcs önelemzése és önreflexiója alapján nem egyéb, mint átverés: a költő nem a versben, hanem a hallgatásban van otthon.

ROSSZUL VÉGZŐDŐ TÖRTÉNETEK

*Kontra Ferenc: Lepkefogó*²

Nem véletlenül jut eszünkbe írásom címe nyomán Csáth Géza: *Mesék, amelyek rosszul végződnek* című, válogatott novellákat tartalmazó kötelete, Kontra Ferenc Csáthhoz hasonlóan olyan lélektani helyzeteket teremt legújabb elbeszéléseiben, amelyekből képtelenség ép bőrrel, ép ésszel kimászni. Csáth 1986-tól tárgya is az írónak, akkor jelent meg a *Csáth a boncolóasztalon* című elbeszélése. A bűn mint próza műfaji meghatározást csupán 12 év elteltével, 1998-ban vetette föl a *Gyilkosság a joghurt miatt* című novelláskötetével, de prózája addig is az egyéni és a kollektív, elkövetett és elképzelt bűnök tematikája köré szerveződött, hol csupán a büntudat lecsapódásáig tartván a történet szálát, hol végigjátszva a történet tragikus eseménysorát.

A *Lepkefogó* írója ugyanaz, mint a *Gimnazisták* (2002) regény előtti Kontra Ferenc. Nem prózát, hanem novellát ad olvasója kezébe, ragaszkodik a formához, a tömörséghez, az elbeszélés dinamikájához. Egyes jeleneteket reflektorfénybe állít, vagy a mikroszkóp tárgylemezére helyez, máshol hagyja impresszionisztikusan elúszni, föloldódni a részleteket, a valóság-hű történetközlést átbillenti a misztikum irányába, vagy egyszerűen hagyja az olvasóra zúdulni a tényleges, vagy feltételezett, vagy éppen érdekből elkövetett bűn súlyát, erkölcsi terhét. Novellái olvasmányosak, zömmel előrehaladó idővonal mentén mesél a szerző az elbeszélésekben, viszont nagyon csavaros történetei is vannak.

Az első ciklusba sorolt öt elbeszélés hősei, esetleg mellékalakjai, akárcsak Csáth novellisztikájában, gyerekek. A különösen talányos *Redőnyben* például nem is történik semmi a gyerekekkel, mégis (véltetően) csúf véget ér a történet, az *Elátkozottakat* egyenesen Csáth emlékének szentelte a szerző, itt bizony előre megfontolt szándékkal gyilkolnak a gyerekek, a *Lee Annácska* Edgar Allan Poe *Annabel Lee* című költeményét ülteti át egy tengerparti kisváros kamasz-történetébe, miközben képeket és hangulatokat ment át az ikonikus versből saját prózájába, ami sokkal misztikusabban zárul, mint Poe verse. A faun

és a feketerigó szereplői is gyerekek, akik az egészséges lelki élethez szükséges felismeréseket tesznek a történet során, de a hangsúly mégis két nőalakon van, akik egymással ellentétes világokkal vették körül magukat. Ennek a darabnak külön érdekessége, hogy az elbeszélő kifejti, miként alakulnak képzőművészeti alkotások zeneművekké, majd az olvasó tapasztalhatja, hogy a muzsika hogyan ölt prózatestet. A *Lepkefogó* a ciklus legcsavarosabb darabja, ugyancsak egy alaposan kitervelt, megrendezett, itt nem indokolatlan gyilkosság, mint az *Elátkozottak* történetében szereplő, a tetőpont, aminek különlegessége, hogy az elkövető nem szemeli ki előre az áldozatát, hanem mesterkedéseivel három személynek lehetőséget ad, hogy egyikük áldozattá váljon.

Egyelőre mindössze öt novellára tekintettünk rá, és máris szembe ötlük a nők kiemelt szerepe ezekben a történetekben. Van egy iskoláskorú lány, akinek anyja rendszeresen a házasságkötése előtti szerelmével bujálkodik, aminek tudata taszítja, megrémíti, elkekeríti a lányt, aki maga is dominanciára vágyik, hazugsággal ráveszi öccsét, hogy legyen társa egy kortársuk értelmetlen meggyilkolásában, majd a szülei előtt galád módon bemártja öccsét, hogy az szégyenében soha ne árulja el az igazat. Érdekes módon a többi novellában is a szülők mélyen hallgatnak a rokoni viszonyokról a gyerekek előtt. Van, akit vakációra küldenek a soha nem látott, nem látogatott nagynénihez, aki előkelő, művelt, gyermektelen, távolságtartó magatartása szerető szívét rejt, magához vette elhalt öccse özvegyét, aki félelmeivel teli, és örökké gyógyszerek hatása alatt áll, annak dadogó, nem kifejezetten elmés fiával egyetemben. A távolságtartó nagynéni mindent megtesz, hogy kihozza a fogadott és a vendégségben lévő fiúkból a tehetségük legjavát, kiderül, kiváló pedagógus. A *Lee Annácska* órásfelésege képzett, okos, rátartó, férje halálával minden társadalmi kapcsolatát elveszíti, a gyerekek és a kamaszok gúnyolják, maguk se tudják miért, csupán passzióból. Erre az özvegyasszony délutáni teázásokra hivatja meg magát a kisváros lakóihoz, sokat mesél magáról, talán meg is szeretnék, de sorsát így se kerülheti el. Végül a *Lepkefogó* a Kontra által alaposan ismert borvidék bonyolult rokoni-vagyoni kapcsolatait idézi meg, móríci mélységükben ábrázolva azokat.

A második ciklus mind a hat novellája címében az első szó a Boldog (almafák; szárnyasok; fogás; karácsony; tömeg; leszek). A *Boldog almafákban* visszaköszön a fiúgyermek csendes rivalizálása, az irigy lelkületű mostoha, a gyermekhalállal végződő naivitás és a bűn feltárásához vezető véletlen. A *Boldog baromfik* története túlmutat a szárnyasok ajánrozásán, hősnője két férfiből kirobbantja a tesztoszteron vulkánját, hogy áldozata legyen egy teljesen hétköznapi történetnek.

A következő novella szereplői, a két fiatal férfi akár ugyanazok lehetnek, mint az előzőben megjelenők. A történet viszont körmönfontabb, s az kerül ki belőle furfangosan, aki tehetetlenebbnek, esetlenebbnek tűnik, de mégis képes megőrizni nőjét, akit vélhetően semmilyen veszély nem fenyegetett az általa keményen csőbe húzott, fiatalabb társa irányából. Az események felvezetése annyira jellemző mind Csáthra, mind Kontrára, hogy tanítani kellene a kreatív írás tanfolyamain: a szereplők párbeszéde hemzseg az ártatlannak tűnő utalásoktól, amelyekről már csak a végkifejlet során derül ki, hogy kiszámítva, fokozatosan húzták össze a jelenet előtt a lélektani színpad fekete drapériáját.

Miért is nem meglepő, hogy a *Boldog karácsonyban* föltűnik Ebenezer Scrooge, Charles Dickens 1843-as *Karácsonyi ének* regényének tompa uzsorása? Vagy a Bates Motel? Esetleg Wagner Lohengrinje? Kontra számára ihlető saját gyermekkora, ifjúsága, de a magas művészeti teljesítmények is: az emberből ugyanis, legyen bármilyen korú, nemű, képzettségű, tehetségű, vagyoni helyzetű, társadalmi pozíciójú, bármikor kipattanhat a bűnelkövetés iránti elemi vágy, olyan szikra nyomán, amire más ügyet se vetne, ám az adott személyben gátlástalan indulatokat vált ki. Háborúban és békében egyaránt.

A harmadik ciklusban újra föltűnnek a gyermekbe ágyazott félelmek kicsapódásai (*A kitépelt hús helyére*), majd visszaintegetnek a polgárháborús idők abszurditásai, amelyek gyermekszereplők révén kerülnek az olvasó elé, *A két fogoly* címűben serdületlen kiskamaszok játszák folytatásban azokat a háborús történeteket, amelyek miatt el kellett hagyniuk szülőföldjüket, apjuk ott esett el, anyjuk a létfenntartásukkal, nem pedig a nevelésükkel foglalkozik. Vagyis, összeáll a gyermektár-

sadalom, mint William Goldingnél a *A legyek urában*, itt a gyerekek magatehetetlen idős embereket ejtenek foglyul, hogy „valódi” fogolycserét tarthassanak, és eközben tudatosul bennük, hogy rákaptak az ölés, a gyilkolás, korábban csupán a felnőttek által ismert, tiltott ízére. A *Ha visszatérnek* kamasz szereplői ugyanebben a semmilyen, törvényen kívüli időben igyekeznek teljesen értelmetlen cselekvéssel oldani szorongásukat, éltetni szabadságvágyukat. Áradó lírával és empátiával megírt történetük végül rossz véget ér. Mert visszatérnek. Bárkik, akik korábban ott voltak, majd el kellett menniük. És aligha hozhatnak magukkal egyebet, mint bosszúvágyat.

A kötetzáró novella címe kísértetiesen emlékeztet a Csáth a boncolóasztalonéra, csakhogy *Az író csontjai* egy könyv röntgenkészüléssel készített illusztrációit helyezi középpontba. A fölvételek a szerző csontjairól készültek, maga jópofa iróniaként használta azokat a kötetben, amely egy váratlan és véletlen helyzetben baljós üzenetek hordozójaként nyílt meg saját írója előtt. Jó kis misztérium, nem csupán Csáth, vagy Poe, vagy Chloňoký Viktor képzeletét felülmúló novella.

Kontra Ferenc könyvében elárulja, mi kell az ilyen misztikus történetek receptjéhez: „A misztikus történetek általában valamilyen kifürkészhetetlen, eredendő gonosszággal kezdődnek: egy idegen nem virágot szorongat a háta mögött, hanem kórót; a jelenethez elengedhetetlen, hogy a gyanútlanág vélelme eleve fennálljon; a cselekmény során végig gyanakodnunk kell, tudjunk tehát valamit előre, amit a földbe markoló kéz nem is sejtethet, mert a mi tudásunk csak akkor válik az ő sejtésévé, amikor már késő, addigra kiderül, hogy a föld a gonosznak a sírjáról származik, amely persze jelöletlen, éppen ezért alkalmas virágföld gyűjtésére. A földből serken egy hosszú szárú, páratlan levélállású szobanövény a főhős kedvére, a gyanútlanág harsányan zöldül tovább az ablakban, hiszen a napos párkányra helyezte, mígnem egy éjszaka elszabadulnak a növény által feltámasztott démonok, bekebelezik a szunnyadó álmait, és egészen más lesz belőlük másnapra, mint amire gondolni lehetett. Erről szól a könyvem, és nem akarok úgy tenni, mintha nem én írtam volna.”

*SORSÁBA VOLT ÍRVA TRIANON**Dudás Károly: A nagy merénylő³*

Matuska Szilveszter (1892–1945?) egész életében ismertté szeretett volna válni, nem híres, csupán berühmt akart lenni, hiszen aki ismert, az egyben népszerű is lehet, talán még valami dicsőség is ragad rá a az évek során, neve hallatán sokan fölkapják a fejüket. Ha hagyja magát sodortatni a papucsos édesapja, majd az ugyancsak papucskészítő nevelőapja által kiválasztott életpályán, soha nem írta volna be nevét a történelembe, esetleg a csantavéri vásárban árulta volna a takaros lábbeliket, miközben a lányok szoknyája lebegett el a gyékényszőnyegre pakolt hétköznapi és ünneplőpapucsok fölött, ő maga meg időről időre megtapogatta volna a zsebében lapuló Szent Antal-szobrocskát, vagy a másokban a gyermekkorában suttyomban vásárolt és mindig magával hordott csantavéri kisbicskát. De Szilveszter tett róla, hogy ne így legyen. Túlszárnyalta önmagát, nem csupán a berühmtségig küzdötte fel magát, hanem híres lett, sőt egyenesen hírhedt.

Mert mi jut eszünkbe neve hallatán? Biatorbágy, Csantavér, bűn és bűnhődés. Csantavér a szülőfaluja, onnét nősült, felesége Dér Irén tanítónő, ezt a családnevet a következő évszázadban Dér Heni magasra emelte a szórakoztatóiparban, Dér Csabának pedig alvilági hírnevet biztosított a bérgyilkosok közt a vezetékeve. Matuska szinte megmagyarázhatatlan okból, noha működött benne valamiféle kommunista-krisztianus ideológia, Biatorbágnál levegőbe röpített egy nemzetközi expresszvonatot. Igaz, ő mindössze egy tehervonatot akart robbantani. Merényletének 22 áldozata és 17 súlyos sérültje volt, később az elhunytak száma növekedett, az 1999-es NATO-bombázás során megtanult szóval: járulékos áldozatok is akadtak, akikkel nem közvetlenül a robbantás végzett. Matuskát mégsem végezték ki. Saját merényletének áldozatává vált, csak közel másfél évtized múltán.

Ezeken az alaptényeken kívül többet Dudás Károly hosszan dédelgett kisregényéből és annak gazdag függelékéből tudtam meg a nagy attentátorról, Kosztolányi szerint az értelmes elmebetegről, a féleszűről, akinek agybéli kapacitásainak fele remekül működik, a másik fele

---

3 Újvidék, 2019, Vajdasági Magyar Jogász Egylet.

viszont már nem. A költő ezt Matuska főtárgyalásán állapította meg, ahová a perről tudósító Karinthy Friggyessel és Márai Sándorral egyetemben újságíróként azért ment el, hogy láthassa a merénylőt. Nem mintha nem találkozott volna gonosz, önmagukból kifordult, elvetemült gonosztevőkkel, de sejtette, hogy Matuska másmilyen ember lehet.

Miként másmilyen is volt. A kisregény és a föllet, a könyv függelékében közölt dokumentumok szerint érzelmes, szinte érzelgős ember, aki rajongott a családjáért, kántortanítóként a diákjai szívébe férkőzött, de minduntalan hajtotta a nagyravagyás, a fékezhetetlen hiúság – halálos ítéletét is frissen vasalt öltönyben és lakkcipőben várta –, a kicsapongás, ma szexuális ragadozónak neveznék. Anyagi biztonsága érdekében vállalkozások sorába kezdett, fa- és szénkereskedést nyitott, vegyes áruval, fűszerekkel kereskedett, volt borkereskedő, bérházakat vásárolt Pesten meg Bécsben is, kőfejtőt bérelt stb. Hajtotta a nagyzolás és a kivagyiság, mint a fehérnép iránti elragadtatottsága. A Nagy Háborúban tiszti rangra jutott, ezüst és bronz kitüntetések szerzett, megsebesült, ő lett a géppuskások vezetője... amikor megtudta, hogy Erdélyt elcsatolták, azt a földet, amelyért dalolva géppuskázott, vérét adta érte, összetört. Trianon kihúzta lába alól a hazáját, a Délvidéket is, ami életre szóló, gyógyíthatatlan traumát okozott számára. Egy rossz anyagi pillanatában a katonai kitüntéseit, mint az odaveszett haza adományozta, számára immár értéktelen halapénzeit eladta egy újabb vállalkozás érdekében. Tehetséggel festett, kézírása a középkori kódexmásolók fegyelmét és kalligráfiai adottságát menekítette át a XX. század első felébe, nyolcvannál több találmányát jegyeztette be, és valamiféle kiforratlan, de jó adottságú nyelvi tehetséggel bírt. A bírósági főtárgyaláson nem tudta megmondani, mekkora vagyona volt, hogyan jutott ingóságaihoz, aztán meg koldusbotra, mint aki ilyen apróságokkal nem szívesen foglalkozott. Folyton húzogatta nadrágszárát, hol bokáig, hol térdig, tornáztatta hüvelykujjait, nevetéses látványt nyújtott. Mindenképpen el akarta kerülni az akasztófát, sőt, börtön helyett szívesebben töltötte volna büntetését elmeegógyintézetben, ezért tárgyalása során rájátszott a megszállottságra, de amikor rájött, hogy alakoskodnia kellene ahhoz, hogy elmebetegnek nyilvánítsák, inkább vállalta az egyenes gerincet. Így volt féleszű.

Imádta a vasutat és a lokomotívokat, nem egy találmánya éppen a mozdonyok tökéletesítését szolgálta. Hogy ennek ellenére mi készítette a vasúti robbantásokra, mindmáig titokban maradt. Mert Biatorbágy előtt Ausztriában és Németországban is robbantott. Ezekhez hasonlóan Biatorbágnál is egy tehervonatot akart levegőbe röpíteni, de az késett, így a forgalmista 1931. szeptember 13-án, röviddel éjfélét követően azt félreterelte a vágányról és előreengedte a nemzetközi gyors szerelvényét. És lett 22 halott, 17 sebesült. Az előző merényletekért Ausztriában hat év börtönre ítélték, Magyarországnak azzal adták ki, hogy nem ítélik halálra, vagy ha mégis, akkor nem hajthatják végre rajta az ítéletet. Halálra ítélték, de az életét megkímélték.

Az életfogytiglani büntetésből 1945-ben szabadult, amikor a váci fogházból az orosz csapatok közeledtével a börtönparancsnok szabadon engedte mind a 800 fogvatartottat, mert az elvonuló németek azzal fenyegetőztek, hogy különben kivégzik a rabokat. Matuska nem élt a hirtelen nyílt lehetőséggel, szerbtudásában bizakodva bevárta az oroszokat, akik elfogadták tolmácsként, és egészségügyi feladatokat bízta rá. Hamarosan egy orosz teherautón eljutott a Jugoszláv határ közelébe – ahol ismét szembesült a hazáját cafatokra tépő Trianon tragédiájával. Hazagyalogolt Csantavérre, találkozhatott még szüleivel, apósával, sógorával – feleségét akkor vitte el a tüdővész Bécsben, amikor Ausztria kiadta Szilvesztert Magyarországnak –, de odahaza se nyughatott, a csantavéri templom előtt a Trianon által kiváltott tüzes, revizionista-nacionalista szónoklatot tartott. Valaki beárulta, másnap ismeretlenek elhurcolták. Vélhetően kivégezték és tömegsírba temették.

Dudás hosszan érlelte a Matuska-regényt, időközben megkedvelte főhősét. Nem is foglalkozik sokat a külsőségekkel, a nagy merénylő lelki életét igyekszik megérteni. Ennek alapján rajzolja meg a család-szerető, érzelemgazdag, számottevő, sokoldalú tudás birtokában lévő, örült zseni alakját, aki bizonyára nem maga fundálta ki a vasúti merényleteket, társai viszont cserbenhagyták. Felesége meghalt, ő volt a merénylet egyik járulékos áldozata, maga a merénylő meg a második, egyedül lányuk látogathatta a börtönben, többi hozzátartozójának erre nem volt módja. Megmaradt számára a vallás, a zene, orgonálhatott a

börtönmiséken, festhetett, amíg lehetett festéket és vásznat szerezni, dolgozhatott a találmányain. Folytonosan büntudat gyötri, ezért folyamatosan sír, álmaiban az érkező mozdony fényei, a robbanás villanása, a fölszakadó sín sikoltása, a völgybe boruló szerelvény robaja, meg a közlőről megszemlélt áldozatok képe kísérti. Matuska másfél évtizeden át selymek suhogásáról, kápráztató női illatokról szeretett volna álmodni angyali fények közepette, de csak zajok és agytépő villogások mellett töltötte éjszakáit. Amikor rabtársai elhagyhatták a váci börtönt, a csend nehezedett rá, nyomasztotta, hogy többé nem hallja azok motoszkálását, az általuk keltett börtönzajokat. Az író kiaknázza a fény- és hanghatások, dübörgések álombeli dominanciáját, valamint gyakran él az ismétlések nyújtotta stilisztikai lehetőségekkel, hosszú körmondatokkal, az expresszív látványok, zajok és szürreális álmok egymásba csúsztatásával, amelyekkel lírai megjelenésében állítja az olvasó elé Matuska Szilveszter alakját, amit nem biztos, hogy megkedvel bárki is, de a kisregénynek köszönhetően nem csupán a tömeggyilkost látjuk benne, hanem a szeretni képes hétköznapi embert, akinek sorsába, miként annyi mindenki máséba, beírta magát Trianon.

A RÁCSOK RÁCSOK MARADNAK

*Balázs F. Attila: Újrafestett rácsok*⁴

Balázs F. Attila a kortársak közül a legtöbb nyelvre lefordított magyar költő. Így, egyszerűen: magyar – hiszen Erdélyben született, de felnőttként Szlovákiában telepedett le. Nemzetköziségét a PEN Klub tagsága nyomatékosítja, Budapesten egyaránt otthonos, miként más európai nagyvárosokban. Ő találta ki a *Szőrös Kő* irodalmi folyóiratot, könyvkiadót alapított, fordít, lételeme az irodalom. Többlakiságának alapján nem nevezhetem felvidéki magyar költőnek, ami már csak azért is kár, mert így nem vethetem egybe költői produkciójának mennyiségét a szlovákiai Fellingner Károlyéval, pedig mindketten ontják a köteteket.

Balázs F. Attila mostani, a Hungarovox Kiadónál megjelent verskötetének alcíme, *Versek 2010–2020*, eleve gyűjteményre utal, de nem ad

---

4 Budapest, 2020, Hungarovox Kiadó.

magyarázatot, hogy válogatásról van-e szó (kétségkívül arról), és hogy ki, milyen céllal válogatott a terjedelmes költészeti termésben.

A kötet a szerkesztői szándék mentén vagy attól függetlenül számomra a megpihenés és visszatekintés, a költői termés fölülvizsgálatának megtestesülése. Ezekből a versekből hiányzik a megélt alanyiség tüze, a nagy ívű metaforák dörömbölése – bár mindkettőre mutatok majd később példát –, a friss tapasztalat okozta lelkesedés helyét a szemlélődés, a szemre- és számbavétel higgadtsága tölti ki. A költő nem a körötte történő események és elébe táruló látványok révén kíván eljutni saját költői univerzumának egyetemességéhez, hanem fordítva, az egyetemesség lenyomatát keresi a hétköznapi észlelésekben, látványokban, érzésekben. Ugyanakkor a költőt se kerülik el az emberi kétségek, félelmek, korlátozások, életválságok, de ezeknek a megfogalmazását is a szemlélődő, a dolgokhoz közelhajoló költői technikának rendeli alá, a hevülő lírát a távolságtartással tartja kordában, a metafizikát a mindennapokba (f)ojtja.

Ennek ellenére az alanyi költő szava olykor átüt a világ érzelmentes burkán. Mint például az egyik vers kezdősora: folyik a homok a semmi száján – ez a mondat önmagában is megállna versként, annyi értelmezési és megértési vonzatot vet fel. A homok egyébként gyakori motívuma a verseknek, hol a homokóra üvegkúpjai között pereg a digitális világ kellős közepén, hol meg a költő tenyeréből potyog, ami még fontos szerepet nyer ezen íráson belül is. A cybervilág köpenyén olykor átüt a megzabolázhatatlan érzem: *Súlyos a billentyűkön / vonagló kéz / a kéz rángatózásai / a halált elhessegetni vágyó / ujjak / bágyadt lüktetése / amikor az égi billentyűzeten /egy határozott kéz beüti: / delete.*

A kötet egyik legizgalmasabb versét – *Isten elfelejtett kertje* – a szokványostól eltérően nem állításokból, hanem tagadásokból építi fel. Ebben a „szerelmes” versben tetten érhető, ahogy az emelkedett mondanivalóba belecsap a profán villáma: ahol nem vártalak / a szökökút csobogását / hallgatva / miközben mellettem a vízbe hugyozott / a galambpiszkos / angyal. Ha már galambpiszkos az illetlenkedő angyal, akkor vélhetően szoborról van szó, annál is inkább, mert más versekben is feltűnik az angyalszobor, mondjuk életuntan halálugrásra készülődve egy épület homlokzatán.

Az egyetemesség irányából szemrevételezve jószerével hiányversek sorjáznak az *Újrafestett rácsok* kötet lapjain, felvetve az alapkérdést, hogy lehet-e formája a hiánynak? Ezt a formát keresi Balázs F. Attila a szonettől a szabadversig, miközben retteg a szerelemről / örökkévalóságról / motyogó / együgyű verssorok eluralkodásától. Amikor kritikus szemmel tekint vissza életművére, úgy tűnik számára, hogy homokot pörgetek ujjaim között / száraz kutyaszar marad tenyeremben. Tegyem hozzá, a száraz kutyaszar ebben az esetben a költészetből kikristályosodott művészet metaforája.

Végül egy gondolat arról, hogy miként teheti tönkre a tipográfia egy kötet olvasási élményét. A könyvben a hosszú „í” mintha egy másik betűkészletből került volna a szövegbe, az előtte álló betűtől szinte egy teljes szóköznyire elválík, a mögötte következőre meg rátapad, így megakasztja az olvasást, mintha új szó kezdődne minden hosszú í-vel. Ha ebből a betűből több is előfordul egyetlen szón belül, egyenesen komikus hatást kelt.

A rácsok pedig, még ha át is festették őket, rácsok maradnak.

Fehér kakas
(1967, olaj, vászon, 71 x 70 cm)

Az, hogy mi a sci-fi, napjainkban egyre lényegesebb kérdésként jelenik meg. Ugyan közhelyszerűen lehet puffogatni, hogy a technikai és társadalmi változások hihetetlen módon felgyorsultak, és az egykor ténylegesen fantasztikusnak tűnő ötletek, mint a több milliós nagyvárosok például, valósággá váltak. Ám ez nem jelentené azt, hogy a sci-finek mint műfajnak a lehetőségei véglegesen beszűkültek volna: azt tapasztaljuk, hogy az igazán meghatározó darabjai a zsánernek a technika fejlődéséről a társadalom és az egyén változására, átértékelődésére helyezi a hangsúlyt. Ennek mintapéldánya az igazi közösségi élménnyé válni tudó *Black Mirror* című sorozat, míg a másik végleletet *Ted Chiang* képviseli, aki különöc novelláiban egy-egy aprócska elképzelést bont ki a végleteig, sokkal inkább koncepciókat és ideákat írva körül, semmint tényleges történeteket.

Ez az aprócska felvezetés mindenképpen Mécs Anna második kötetének bemutatása elé kívánczozott. A *Kapcsolati hiba*¹ nemcsak címében, hanem egész küllemében felvállalja választott témáját, azaz a technikai fejlődés következtében bekövetkező változások feltérképezését. Mégsem lehet nyugodt szívvel sci-finek nevezni, hiába fednek le a kötet írásai viszonylag széles skálát a mindennapjainkba már teljesen beleivódott technológiáktól a még ma is futurisztikus elképzelésekig. A kötet ugyanis egyetlen pillanatig sem ragad le a technológia üres, öncélú bemutatásánál. Nem is lenne rá lehetősége, hiszen a novellái sokkal inkább tárcák, gyors felvetések csupán, így fókuszukban mindig az emberi folyamatok állnak, a kettő közti hierarchia már abból is tisztán érezhető, hogy ezeket a folyamatokat nemegyszer a különböző kütyük és újdonságok révén mutatja be, ám sosem fordítva.

Ám ami a tárcaszerű tömörség előnye, az egyben hátránya is a kötetnek: a tömörségből fakadólag a technológiához való hozzáállás rétegzettségét az egyes írások csak a rövid, csattanószerű lezárásaikban

---

1 Scolar Kiadó, 2020, Budapest.

képesek érzékeltetni, ha egyáltalán képesek, és az az állítás sem tartható, hogy egyoldalúan lenne a technológia és a hozzá való viszony bemutatva. Az erről való gondolkodást meghatározó két tengelyen, azaz a technooptimizmus és a technopesszimizmus, valamint az embert helyettesítő és az embert segítő technológia által felvázolt képzeletbeli koordináta-rendszeren csak elszórva, semmiképpen sem csomókban tudnánk elhelyezni ezeket a műveket. A kötet egésze azzal biztosítja ezt az árnyaltságot, hogy hajlandó közhelyeket elővenni, az újdonságokkal szembeni sztereotíp pozíciókat vesz fel, hogy aztán a hasonló sztereotíp pozíciók egymással aktív párbeszédbe lépjenek, felfedve a különböző viszonyok pro és kontra érveit.

Az egyik ilyen, hangsúlyozottan sokszor visszatérő sztereotíp pozíció az idősebb generáció új technológiákhoz való viszonyulása. A skála tényleg széles, találunk itt teljes elutasítást (*Ha Anyukát is felokosíthatnám*) és behódoló elfogadást (*Kodokusi*), és a két véglet között a kötet 20 írása közül még 4 másik (*Robbantott halak*, *A megértés puffjai*, *Prémium felhasználók*, *Drexiti*) helyezkedik el, melyek külön-külön csak egy-egy álláspontot villantanának fel, többnyire az egészen merev elutasítástól a lenéző visszakozásig terjedve, ám a korábban említett *Kodokosi* ügyesen ellensúlyozza ezt. Remekül tükrözi a *Ha Anyukát is felokosíthatnám*-at, az anyafigura mindkét tárca végén meghal, és a technológiához alapvetően a fiuk révén kötődnek: az előbbiben az elérési lehetőségét jelenti, míg az utóbbiban úgy érzi, hogy elválasztja őt tőle. Rövid szinopszis, ám már ebből is kitűnik, hogy az ember és a gépek közti viszony nem légtérben jelenik meg, hanem a technológia által meg (nem) élt lehetőségek alakítják ki ezt a viszonyrendszert, ezáltal pedig a kötet túllép azon, hogy üres frázisok puffogatásában merüljön ki.

Mégis, azok az írások, ahol a szerző nem meri kellőképpen a technológiára helyezni a hangsúlyt, nemcsak a kötetből lógnak ki, hanem kifejezetten üresnek is érződnek. *A sirály* című írás nemcsak túlírtnak, hanem semmitmondónak is tűnik, éles kontrasztot mutatva fel számos más darabbal. Pedig a benne megjelenített állat-ember-gép tengely számos más írásban is megjelenik, állandó hivatkozási pontja lesz a különböző írásoknak: az állat mindig a géppel szemben jelenik

meg, közéjük helyezve az embert, aki folyamatosan vacillál, hogy merre érdemes húznia, miközben a metaforika hol az egyikhez, hol a másikhoz teszi őt hasonlatossá. Ám az említett írás pontosan bemutatja, hogy ez csak akkor tud működni, ha a gépi oldal is megfelelően ki van bontva. Itt hiányzik ez a megfelelő ellenpont, amely révén ugyan a kötetkompozícióban talán van helye az írásnak, ám ez ettől még nem lesz élvezetes olvasmány.²

Pedig ez a tengely és a belőle származó metaforika számos más helyen remekül jelenik meg: rögtön a kötet nyitóírásában a *Robbantott halakban* vagy később a *Ti-ti-tiben*. A *Robbantott halak* ugyanakkor az egész kötet alaphangját megadja, a fő tájékozódási pontokat azonnal és erélyesen felvázolja. Az anyjának egy társkereső alkalmazásban partnert kereső lány a helyettesítés összes elképzelhető alakzatát felvázolja: az anya a technológia révén próbálja pótolni az őt elhagyó férjét, a lány az anyját helyettesíti, miközben a nevében válaszolgat az üzenetekre, majd ennél egy szinttel továbbmegy, amikor már helyette és a tudta nélkül megy el egy randevúra, ahol végül kiderül, hogy a virtualitás nem előkészítette a személyes és testi kapcsolatot, hanem annak helyére lépett, ahogy a vaksötétbe tervezett találkozón elcsattan az első csók, a testi realitás megszűnteti az illúziókat.

Ez az alapprobléma, miszerint a technológia révén létrejövő helyettesítés olyannyira kiszorítja az eredetit, hogy az eredetileg pótléknak szánt megszűnése nem helyreállítja az eredeti állapotot, hanem teljesen megszűnteti azt, a pótlék eltörlése révén az eredeti is eltűnik. A kötet éppen ott mutatja meg igazi erőnyeit, hogy a tankönyvinek hangzó megfogalmazás helyett arra irányítja rá a figyelmünket, hogy ez nem rémálomkép, sokkal inkább a kortárs valóság. A *Lorenzó bejut a várba* férfi főszereplője is erre ébred rá, miután az amerikai üzleti útja során az itthon maradt barátnőjét egy távolról irányítható vibrátorral elégíti ki: „Hiszen tudja, hogy ez a távkapcsolat mindkettejüknek biztonságos. Ha most ott feküdne mellette Krisztina, talán nem is feküdne már ott.” Ennek a folyamatnak az elfogadása, voltaképpen természetessé tétele nem is tűnik ijesztőnek, sem a szereplőknek, sem az olvasóknak, hisz mindig hangsúlyozódik, hogy lehetőségeket teremt. Szó szerint hűsba-

2 Vásári Melinda: Az én kiterjesztései. *Élet és Irodalom*, 2020. augusztus 28.

vágóan ijesztővé akkor válik, amikor azzal szembesülünk, hogy ez tervezhetővé és kihasználhatóvá válik.

A *Drexit* a harmadik személyű elbeszélés ellenére is mélyen személyes, ám épp ezért rémisztő a hideg számítás, ami ebben a műben megjelenik. Az Angliába kivándorolt Dorottya csak azután szerez tudomást arról, hogy rákos, amikor már orvosilag semmit sem lehet tenni az élete megmentéséért. Azért, hogy az itthon maradt családjának igazolja a neveltetésébe és kiköltöztetésébe fektetett energiát, az instagram-fiókjára elkészíti élete soha be nem következő 15 évét, pontosan beállítva, hogy melyik fénykép mikor kerüljön fel. Mire ezzel elkészül, annyira leromlik az állapota, hogy már ő is csak szemlélni képes, „szinte már csak követője saját fiókjának”.

A valójában nem leélt, hanem csak megjelenített élet a túlzófoka annak a folyamatnak, amelyet a kötet megpróbál megjeleníteni. A *Drexit* torokszorító realitásával együtt azonban annyira kimagasló darab a kötet egészéből, hogy gyakorlatilag szükségtelennek tűnik feltenni a kérdést, van-e ebből a technológia által előállított vagy előállítható pótlékláncból kiút. Ám a szerző mégis megpróbál egy teljes ívet bejárni és felvázolni több olyan kiutat is, amely az olvasó számára is egyre inkább technovízióvá váló mindennapokból valamiféle konzervatívabb valóságkép felé vezet.

Ennek a problémának az egyik szerencsésebb feloldására tesz kísérletet a *Péter atya* című írás, amely a falu újdonsült robotpapjának a temetésén(!) játszódik. A testi mellett a lelki szükségletek gépekkel történő kielégítése szinte az újabb sci-fi irodalom megoldásait juttatná az olvasó eszébe, ha nem lenne megidézve a japán robotpap sajtót is bejárta híre. Ám az igazi abszurdum Péter atya, a robotpap szükségszerű halála, amely nem a halandóságából, azaz testi tökéletlenségéből fakad, csak funkcióira lesz alkalmatlan: „[a prédikációk] alapján jobbakat írt, mint a legnépszerűbb papok.” Az emberi gyarlóság, pontosabban az emberi elképzelések ráerőltetése teszi szükségszerűvé a pap halálát: „Ha nincs halál, nincs feloldozás”, „be kellett építenünk egy bűnbeesés-kiegészítőt, mert mégsem hozhat létre a bűnös emberiség egy büntelen robotot”. Az ebben a tárcában megjelenő egyértelmű krisztusi párhuzamokkal (hisz amellett, hogy Péter atya szó szerint a bűneinkért halt

meg, a feltámadása is több síkon fel van vetve) azonban beárnyékolja az emberi hibákból fakadó sorozatos bukásokat, amelyek ugyan a gép halálához vezettek, ám közben elfelejtették törölni a gyónás igencsak személyes titkait tartalmazó szervert – és amelyért elindul a csattanószerű zárlatban a temetésről tudósító újságíró.

Ennél naivabb feloldást kínál a közvetlenül a *Péter atyát* követő, a kötet egyébként utolsó írása, a *Föld nyelje el*. A vidéki barátnőjéhez nyugalomért kilátogató városi nő nemes egyszerűséggel összetöri és elássa a mobiltelefonját, amely cselekedet végleges parodisztikussága nemcsak feloldatlansága miatt esetlen, hanem mert egy korábbi írásra, a *Menekülő állatokra* is rímel, ám amíg ott a szereplőknek vissza kell térnie a nagyvárosba, addig ez itt nem következik be, és ezzel a különös lezáratlanság csak még feltűnőbbé válik.

A korábban felvázolt problémák mellett még hangsúlyosan megjelenik a technológia és a viselkedés, az etikett összefüggése, ám ez a szál amellet, hogy nem annyira hangsúlyos, mint a korábbiak, az írások sem annyira sikerültek, hogy megfelelően hangsúlyozzák ennek a problémának a részleteit. A *megértés puffjaiban* a politikai korrekt nyelvhasználat és viselkedés parodisztikus hangsúlyozása éles ellentétben áll a végén megjelenő öngyilkossággal, miközben az alapproblémát képtelen élesebben megjeleníteni annál a sztereotípiánál, ahol a főnök(asszony) gondol idősebb alkalmazottaira: „Mostanában türelmetlenebb idősebb kollégáival. Civilizálatlan maradványoknak érzi őket.”

Sokkal jellegzetesebben járja körül a nyelvhasználat változásának, pontosabban átkontextualizálódásának problémáját az V. című tárca, ahol egy tanárnőt egy, általa ártatlan szándékkal, az egyik diákjának küldött emoji miatt függesztenek fel. A jelentés kétértelműsége ebben az esetben nem egy felülről kikényszerített és erőltetett jelentésrendszer és a megszokás közti különbségből fakad, mint a fentebb tárgyalt esetben, hanem sokkal inkább az egyes szereplők között fennálló viszonyrendszernek a többiek számára feltárhatatlan jellegéből fakad, és az ebből fakadó többértelműséget tovább fokozza az emoji, interpretációkat egyébként is kikényszerítő képszerű természete. Ennek köszönhetően a tanárnő és a diák környezetének értelmezésére van bízva, ám míg a két szereplő számára a köztük fennálló viszony

értelmezi a képire redukált kommunikációt, a környezet kénytelen visszafelé eljárni.

A kötet írásait még hosszan lehetne taglalni, lévén a tárcanovella megjelölés az esetükben nem csak üres frázis, ahogy a fentebbiekből is kiderült, problémafelvető írásokkal van itt dolgunk, amelyek talán nem is érzik feladatuknak azt, hogy ezeket a problémákat körbe is járják, sokkal inkább egy párbeszéd beindítását célozzák. Hogy ezt a céljukat eléri-e, nehéz megmondani, hiszen ez, a kortárs irodalom lehetőségeit figyelembe véve, sokkal könnyebben elérhető a nyomtatott vagy az online sajtóban – nyilván nem véletlen, hogy ezek az írások először a Könyvesblog felületén jelentek meg. Ám így is felmerül a kérdés, hogy miért nem a teljes anyagot olvashatjuk, hisz maradtak ki művek a válogatásból: könyvként sokkal inkább lenyomatként tud ez a kötet működni, mint egy tényleges párbeszéd inspirációjaként. Egyfajta kordokumentum arról, hogy milyenek szerettük volna nem látni a mindennapjainkat, amely víziót ezért épp a jövőre vetítjük ki, próbálván elhíttetni magunkkal, hogy még van időnk felkészülni – miközben a kötet mindegyik írása itt van, a megragadható és megélhető valóságunkat mutatja be.

Mécs Anna pályájának mindenképp érdekes mérföldköve lesz ez a kötet, bár a történeteket sokszor nem sikerül kellő megfontoltsággal lezárni, ám az írástechnikai jártasságáról végig tanúbizonyságot tesz.³ Ahol működik, ott épp azért tud működni, mert kellő távolságot tart a valóságtól, ahol pedig megbicsaklani látszik, ott túl közel kerül hozzá – ez pedig mindenképp a sci-fi sajátja, még ha itt helyesebb egyfajta technikai spekulatív irodalomról is beszélni.

---

3 Vö. Szolláth Dávid véleményével az ÉS-kvartettben. ÉS-kvartett – Mécs Anna Kapcsolati hiba című novelláskötetéről. *Élet és Irodalom*, 2020. december. 22.

Tamás Dénes

IZZÓ VISSZAFOGOTTSÁGBAN

Vajon szabad-e egy könyv¹ értelmezését a szerző fotójának leírásával kezdeni? Nem válik-e határsértővé a gesztus, ami ezért akár személyeskedésnek is hathat? Nem, mondom egyből, magam és az olvasó nyugtatására, ameddig nem öncélú ez a leírás, és a könyv értelmezését szolgálja. S főleg azért nem, mert végső soron minden könyv egy műtárgy, amiben nemcsak a szövegek számítanak, hanem minden egyes részlet is, amelyek, ha jól vannak kiválasztva, nemcsak magukért beszélnek, hanem a könyv jelentésmezejének kiterjesztéséhez és kiteljesedéséhez is hozzájárulnak.

A félrefordított fej meg a tekintet az, ami először szembetűnik a fotón. A tekintet iránya. Nem szembe-, hanem félrenéz. Pontosabban, rézsútosan lefelé. Mit láthat ez a tekintet? Mi az, amit csak ezen a módon lehet észrevenni? Milyen szavak kérlelődnek ki odalentről, a sarokból? Az alak hátterében órák sokasága, talán az örülten kavargó, itt mégis befagyott, tejfehér idő. Ebből emelkedik ki a fej. A száj keskeny, az arc merev, szinte maszkszerű, de mégis mintha egy belül ólálkodó fájdalom feszegetné a ráfagyott páncélt. Amitől a kíváncsiság is megszületik: mi lenne, ha felemelné a tekintetét, ha szembenézne velünk? De nem biztos, hogy jó lenne az. Így feszültségteljesebb a látvány. Egy visszatartott, késleltetett robbanás lapul benne. Talán ennek idejét mérik a falra szegezett órák.

A borítóképről is kell szólni. A stilizált tájfotóról. Vastag fatörzsek kontúrjai tagolják a látványt. De egyértelmű, ezen a képen nem a legszembetűnőbb a fontos, hanem mint Hasegawa Tohaku japán festő *Fenyőfák* című képén, legalább ugyanannyira a háttér is: a fatörzsek mögött összegyűlő és előszüremkedő ködszerű, megfoghatatlan homály. Abból tűnnek ki a csupasz fatörzsek, amelyek így nemcsak önmagukról, hanem a mögöttük terjeszkedő homálnak az erejéről is tudósítanak. Mintha még létezne egy mélyebb takarás a képen.

---

1 Kemenes Henriette: *Odú*. Budapest, 2020, FISZ.

A könyv színe a szürke és a rozsdabarna. Hiába egy fiatal nő írta őket, ősz van a versekben. Késő ősz, november, közel vagyunk a télhez, már sűrű a köd, hideg nyirkosság hömpölyög a dombok felől, de még nem fagytak be teljesen, csak hárttyások a pocsolyák és a vízerek a földön.

Robbanékonyság, belső feszültségek, mellette ősziesség, hidegség – ezzel lépünk be Kemenes Henriette debütkötetének előszobájába.

A kötet a lakonikus *Odú* címet viseli. Számomra foglalt ez a cím, Kafka hasonló, csak egy névelővel kibővített novellacímét, és innen magát a novellát juttatja az eszembe. Kell is egy kis idő, amíg a versek eltüntetik a fejemből Kafka mesteri novellájának hangulatát, a védekezésbe, a rejtőzködésbe belecsavarodó, s így saját magát foglyul ejtő lény történetét. Itt más odúba tessékelnek be a versek.

Először is a benyomásaimról számolok be. Hogy örömmel olvastam a verseket. De lehet csak arról van szó, hogy jólesett a kötet hangoltsága, egy másféle hang a kortárs harciasabb, elkötelezettebb, sokszor szenzációhajászóbb költészethez képest. Mondanám líraibb a hang, pedig nem lágyak ezek a versek. A dráma, a megdöbbenés, az elveszettség, mind-mind része a verseknek, csak éppen nem érzelmek, viszonyulásmódok hordozzák, hanem egyfajta halmozódó tárgyiasság, eseményyszerűség, ami azonban itt nincs annyira lecsupaszítva, mint Nemes Nagy Ágnes verseiben. Visszafogott, de mégis robbanó képzet-társításokból épülnek fel a versek: hárfahátú agár, utazók tiporta bronznők tündöklő keblei, jég alá rekedt ló kifeszített szemgolyója. „Nagyanyám feje, mint egy korházi folyosó / egyetlen ablaka, fehéren sugárzik.” (39. o.)

Számomra ebben a fehéres neonfényben állnak Kemenes Henriette versei.

A kötet nincs ciklusokra bontva, mégis érződik egy előrehaladás, komponáltság a kötetben. A kezdetet és a véget két kiemelkedőbb vers nyomatékosítja. Úgy érzem, nem esetleges a két pontot összekötő út. A kötet kapcsolati versekkel indít, de később előjön a család mint probléma, majd ebből nő ki egyfajta közérzeti költészet, ami olyan általánosabb problémákat is meg tud szólítani, mint az otthonosság, a megszületés, a halál, ahogy az emberi létezés egyetemes kitérte, veszélyeztettsége is felsejlik.

A kapcsolati verseket az én és a te viszonyának óvatos vállalása, illetve visszaépítése jellemzi. Csak éppen az igazi közelség, a találkozás marad ki a versekből. A *Másik* testrészekre bomlik, amelyek hiába hordozzák a meghittség illúzióját, az egészen hamar átütözik a távolság, az idegenség: ez a kapcsolat sérült, veszélyeztetett.

Már itt szólni lehet Henriette költészetének egyik markáns sajátosságáról, ami végigvonul a kötet versein. Ez a költészet ugyanis nem titkokat fejt meg, nem igazságokat fed fel, egyáltalán idegen tőle a deklaratív jellegű beszéd, ehelyett összetett költői képek, a különböző tárgyiasságok, a mindennapi élet tartozékainak beszélgetése, a sokrétű érzetek és benyomások építik fel a verseket. Ez a költői jelentés megképzésének a technikája, és az így felépülő képeknek a szuggesztív jellegén múlik a versek sikeressége. Úgy érzem, ez korjellemző is, és ez kapcsolja be Kemenes Henriette költészetét a kortárs érzékenységekbe. Meg a csontokban is növekedő idegenség és szorongás. Ami nemcsak hangulat, nem egy érzés, hanem a világ rekvizitumainak legbelsőbb tulajdonsága. Egy felajzott, hiperérzékeny figyelem ugrál tárgyról tárgyra, benyomásról benyomásra, a költés ezeknek a megfigyeléseknek és viszonyoknak a kibontásában áll, anélkül, hogy ebből felépülhetne az otthon, a világ. „Merek pont ott boldog / lenni ahol a talpam / a bolygóhoz tapad” (12. o.) – jelölik ki a sorok az otthonosság egyetlen lehetőségét. Elveszeten otthon lenni, szilánkossá töredezett egész, kiteljesedés a sérültségben – ilyen és ehhez hasonló paradox megfogalmazásokkal tudom csak érzékeltetni a kötet egzisztenciális hangoltságát.

A kötet legkompaktabb, és ezért magunkkal vihető verse a *Melanin*. (42. o.) Nem véletlenül ebből választott ki sorokat a kötet fülszövegét író Kemény István. A szentség lehetősége: szemetet dézsmáló kutya-falka, három kutya, tizenegy láb – ezt észre kell venni. Ahogy a hiány, a sérültség felmagasztosítja a dolgokat. Van még néhány ilyen emelkedett momentum ebben a költészetben: a mosakodó anya szépsége, a jövő patanyomai, amint felsejlenek a jég alá rekedt ló kifeszített szemgolyóiban. Vajon ki az a szörnyeteg, akit meg kell sajnálni, hogy megbocsáthassunk? Ez szinte olyan, mintha felemelte volna a tekintetét a szerzői fotóról a nő.

Több formával és hanggal is próbálkozik Henriette a kötetben. A szabadversek mellett balladisztikus vers, néhány pontszerű rövid-

vers, sőt prózavers is szerepel benne. A költő jól kihasználja a több részre bontott verselés drámai lehetőségeit. Én több ilyent olvastam volna tőle. Érdekes, a felkérésre, a pályázatra írt versek tűntek gyengébbeknek a kötetben. Mintha imitálni próbált volna bennük egy hangot a költő. Ahogy néhány hangulati vers is kibontatlannak tűnik. Egyáltalán, mintha a második felében kissé elvékonyodna ez a különben is vékonyka kötet.

Ennek ellenére egységes ez a kötet. Az odú kiépült, ha nem is látszik, lehet tudni, ott van a fák mögött növekedő homályban. Azt mondják, az első kötetnél sokkal nehezebb a másodikkal előállni. Én annyit kívánhatok a költőnőnek, hogy nyugodtan emelkedjen ki témáiból, tágítsa a horizontját, mert jöhet bármi vele szembe, érzékenységére támaszkodhat. Úgy érzem: növekedni tud ez a költészet!

Jákov harca
(1969, olaj, vászon, 127 x 143 cm)

Zsidó Ferenc

HANGKÖRE MÁS

Új kötetének¹ tudatosan Arany János-os hátlapi ajánlójában Ferencz Imre azt hangsúlyozza, hogy hetvenen túl is vállalni kell a költészetet, annak megváltozott hangkörével: „A költő nem vonulhat vissza akkor sem, ha tudja, hogy az őszikéi alulmaradnak a korábbi teljesítményei mellett.”

A kötet az idő múlását regisztráló, józan számvetéssel indul: „Minden évem szökőév volt / minden esztendőm megszökött / mi maradt belőlem kérdem / ünnepek s köznapok között / (...) / havazás leszek hóvihár / kegyetlen télnék derekán / s betemetem azt az ösvényt / melyen a lelkem hazajár –”. Ferencz Imre versei egyébként többnyire szikárok, képszegények (nem véletlenül használja a költő a „tudósítson” kifejezést a versírás szinonimájaként), ezúttal azonban metaforákba, a vizualitásba eufemizálja a kimondás rettenetét.

Egyébként a teljes első ciklus (*Évgyűrűk*) az öregség, elmúlás témája körül forog. Ezekben dominál az alanyiség, a vallomások jelleg, máskor a leíró, konkrét vershelyzetű nyitány vált át metaforikusba. „Szeptember végén születtem, / Szent Mihály havában, a Mérleg jegyében. / Szeptemberben szedret szedek. / (...) / Nem jut eszembe a szederinda, / amely észrevétlenül, alattomosan / kapaszkodik fel a tömbház oldalán, / és a harmadik emeleten végül rám talál...” (Szederinda). Így válik e vers a primer valóságból a szülőföldszeretet, falu és város dichotómiájának tükrözőjévé.

E ciklus főbb gondolatai minduntalan visszatérnek, idővel önismétlőnek hatnak (talán nem ártott volna karcsúbbra venni ezt a részt), ugyanakkor izgalmas variációkat is eredményeznek. A *Szeptemberben* című versben így fogalmaz: „leéltem életem javát / várhatom én is a madárt”; a *Vándorban* így számol el a múlttal: „megrágott kiköpött tökmag / a hátam mögött a tegnap”. A *Jó helyen* című vers pozitívabb hangvételt üt meg: „Jó helyen születtem, jó időben, / mert le tudtam élni az életem. / Nem lettem mártír, nem lettem hős, / nem kérík

---

1 Ferencz Imre: *Haladék*. Csíkszereda, 2019, Pro-Print Kiadó.

számon a csodatételt, // hogy boldoggá, szentté avassanak...” Arany János *Epilógus* című versének motívumai több ízben felbukkannak, hol a számvetés hangulatában, hol tételeiben. A *Kapaszkodó* című vers modernebb hangszerelésben, urbánus jelképrendszerrel teszi megfoghatóvá az elmúlást. A *Hetven után* kimondottan joviális, évődő: „Tíz éve nyugdíjas vagyok / áldott kegyelmi állapot / hivatalba nem járok már / élek és lopom a napot”.

A kötet címadó versében az elmúlás vágyott állapotként jelenik meg, az evilági élet inkább csak átmenetiségnek, készülésnek: „ücsörgők várakozok / addig is az ember / még tesz-vesz / fát vág // várja az Isten is / hogy mikor adhatja rám / az áldást”.

Izgalmasabbnak tartom a második ciklust, egyrészt a téma, de főként a kialakított manír, versnyelv, megszólalási forma miatt, mely egyértelműen a hetven után is megújulni tudó, a líra határait feszegető, azt epikával ötvöző Ferencz Imrét mutatja. Portrék, életképek villannak fel, olyan (valós névvel megnevezett) figurák elevenednek meg, akikkel a múltban szorosabb szakmai/emberi kapcsolata volt a lírai énnel: újságíró-kollégák, költők, rokonok, barátok. Szabadversben, balladisztikus tömörséggel, nem annyira az élettörténetet domborítva ki, mint annak hatását, a kapcsolatok jellemformáló jellegét. A ciklus mindenik darabja keretes, ugyanazzal a felütéssel indul és ugyanazzal a záróformulával végződik, érzékeltetve az emlék meghatározó voltát: „Csak Filimon ne jutna eszembe / (...) / csak Filimon ne jutna eszembe / de eszembe jut”.

Sokszor egész pályáívek rajzolódnak ki, máskor csupán egy jelenet, egy emlékezetes találkozás. A jellemrajzok élesek, lényeglátók. Például D. Kiss Jánosról: „dőlt belőle a humor az önirónia főleg ha megivott / egy-két *neráנגass*-t mert így nevezte a féldecit / mindig volt egy-két találó versidézet a tarsolyában / AHOGY A NAGY KÖLTŐ MONDOTTA / kezdte s idézte rendszerint József Attilát”.

A *Zaklató* című ciklus szintén új húrokat pengető, bátor, a nyersségig szókimondó alkotásokat tartalmaz: főként közéleti, közösségi, politikai verseket. Olykor egy-egy történelmi tablót kapunk, máskor a közelmúlt vagy a jelen közéleti jelenségeire reflektál. A ciklus címadó verse például arra a közéleti hírre (a hír tételesen is ott áll a vers elején, hogy így, a versbe emelve, máris meta-hírré váljon, önnön abszurdjává), hogy: „Az Európai Parlament elnöke / felháborodását

fejezte ki az / Európai Parlamentben tapasztalt / szexuális zaklatások miatt...”

A *Volt esély* a romániai kommunizmus és a szerző szűkebb páttriája, Csíkszereda történetét sommázza két képben, krónikás pontossággal, távolságtartásba oltott szenvedéllyel: „telefonon jött az utasítás / nincs Csíkszereda csak M. Ciuc / másnap reggel csodálkoztak / és szitkozódottak az olvasók // a Nép Háza is felépült közben / tetőzött Csauszmániája / lelőtték aztán mint a kutyát / és nem hívták el az avatásra”.

Az erdélyi magyarság kataklizmái, sorsának cezúrái villannak fel, de például megdöbbsentő rekviemet olvashatunk az erdélyi százszokért is: „Éltek hajdanán itt százszok / s helyükbe költöztek mások / (...) / nem viselték el az önkényt / feladták magukat önként”.

E ciklusnak is van magánéleti, vallomások vonulata, és többnyire szabadversben áradnak a reflexiók a mindennapi élethelyzetekre, de az egyénitől mindig eljutunk valami általánosig, priváttól a közösségiig (pl. a *Rongy* című vers).

A *Főhajtás* című ciklusban részint alkalmi versek találhatók (pl. Kányádi halálára), részint pedig magával a költészettel foglalkozó, l'art pour l'art típusú alkotások. E sorozat legjelentősebb darabja a *Vidéki költő* című, ironikus/önironikus ars poetica. A verseszéd egyes szám harmadik személyű, kívülről láttató, de egyértelműen személyes ihletettséggű (ezt támasztja alá az ajánlás is: „F. I. emlékére”), amelyben a költő részint önarcképet rajzol, részint lerombolja azokat a tévképzeteket, előítéleteket, sémákat, amelyekkel a külvilág a vidéki költő prototípusát megrajzolja: „A vidéki költő vidéki verseket ír gyalupadon / (...) főleg az évszakokról a tavaszról a nyárról az őszele / ír vidéki verseket a vidéki költő az életről meg a szülőföldről / (...) / az ő költészete nem modern nem nagyvárosi / nincs kicifrázva a lélek finom nyavalyáival fondorlataival / a vidéki költő vidéki verseiért / vidéki kitüntetések veszt át vidéki vitézektől”.

Némi keserűség is van a versben, felmerül az írás értelmetlenségének gondolata, de felülemelkedik e negatív érzéseken, a helyével, szerepével tisztában lévő öntudat hangján összegez.

Az utolsó ciklus a szerző jól ismert alteregója, Ivan Seholov verseit tartalmazza: a hangvétel a nyitó cikluséval rokonítható – ekképpen keretbe foglalja a kötetet – , hisz egy hasonló problémákkal szembesülő, hasonló gondolatokat megfogalmazó lírai én jelenik meg, jobbjára csak

a kellékek, a díszlet, a milió más: megjelennek az orosz táj, az orosz valóság elemei, a transzszibériai gyors, a Kreml, Sztálin, Vlagyivosztok, Putyin, stb. E ciklus legmeglepőbb darabja a *Három grácia*, mely egy oroszos zsánerkép, kellőképpen izzó, már-már pajzán, vagyis Ferencz Imre (pardon: Ivan Seholov) sokféle hangon és manírban tud megszólalni, ezáltal fenntartva az olvasói érdeklődést.

A kötet az *Epilógus* című költeménnyel zárul (apropó, Arany János), mely a *Vidéki költő* párverse lehetne: önironikus számvetés, összegzés ez, illúziótlan, de a keserűséget oldja a játék: „Meghaladta lám az idő, / nem lett ő serény múmia. / A helyőrséget előrébb / kellett volna tán tolnia... // De ő tojt rea! Csak írta / a régimódi verseket, / s a levesébe egy-egy / babérlevelet vetett. // Amíg élt, amíg édegett, / műkedvelő volt, amatőr. / Profi halott lesz belőle is, / akárcsak mindenkiből...”

Igazából nem volt szükség ama hátlapi szabadkozásra a szerző részéről: nem marad el e kötet a korábbi teljesítményeitől; formai, tartalmi újításokat felmutató, friss és izgalmas könyv ez, melyet talán lehetett volna karcsúbbra venni, hogy feszesebb legyen, amely azonban ebben a formában is úgy összegzi a Ferencz Imre-i költészet hagyományos értékeit, hogy ugyanakkor megmutatja: hetven után is van új a nap alatt.

Cantata I.

(1969, olaj, vászon, 134,5 x 152,5 cm)

Borcsa János

A SORS VIHARÁBAN

Az írásnak elkötelezett ember pályája során számos kérdést vet fel hivatását illetően, gyakran szembenéz például az írásmű s az irodalom mibenlétével és végső értelmével. Úgy vélem, a válaszokban valamiként ott van az is, amit az egyes ember általában saját létére vonatkozóan s élete értelmére szokott adni.

Egy idősebb, de még az igazi nagy sikert meg nem tapasztalt író a hozzá forduló pályakezdőnek mondotta a következőket: „Az írás, fiam, önkívület, nyílt parancsa a kétségbeesésnek, szárnyalás, tűz és szenvedély, metafizikai vibrálás, eretnokség, valóság ellen fordulás, utazás a pokol mélyére, feszültségteremtő akarat, kín és szenvedés, nem pedig kellemes vasárnap délutáni séta a napsütötte Ontarió-tó partján.” (153.)

Thomas Larringen kanadai író alakja Böszörményi Zoltán új regényének, a *Darabokra tépve* címűnek¹ központi figurája. A regény cselekménye Torontóban játszódik tavasztól őszig, talán 2019-ben – mint ahogy a Trump amerikai elnök ellen, a demokrata pártiak által kezdeményezett lemondatási kísérletekre törénő utalásokból kiderül –, szereplőinek köre pedig nagyrészt egy jól menő ügyvédet és pszichológus feleségét, két egyetemista fiút és négy különálló figurát ölel fel.

Az ingatlanközvetítő, magyar származású feleség teremtett jó egzisztenciát Thomas részére harmincöt éves házasságuk során, s a családot baráti kapcsolat fűzi Richard Vaughn ügyvédhez és pszichológus feleségéhez, Melanie Templetonhoz, valamint a különálló figurák közül Paul Harding egyetemi oktatóhoz. Kis szerelmi kalandoknak is helye van ebben a körben, de követhetjük az ügyvéd családjának szétesését tizenöt év gyermektelen házasságban eltöltött idő után, illetve polgári és értelmiségi karrierük derékba törését. Jelesen az ügyvédét, a pszichológusnőét s az egyetemi oktatóét, akik úgymond *darabokra tépve* találják magukat az elbeszélte történet végére. Pont kerül másik két különálló figura, a háztulajdonos George és Suzan Lang egyetemista kapcsolatára is, sőt ez esetben a lányt súlyos kudarc éri a történet

---

1 Arad, 2020, Irodalmi Jelen Könyvek.

végére: az ügyvéddel folytatott házasságrontó kapcsolat során rá kell döbennie, hogy korábbi lelki sérüléseinek kezelésében éppen a megcsalt pszichológusfeleséghez fordult. Másrészt Melanie-t is megviseli a szembesülés férje szeretőjével, illetve viselt dolgaikkal, s elzárkózik így a Paullal való kapcsolat folytatásától is. Az érzékiséget kedvelő Melanie révén aztán a két egyetemista fiú groteszk és drámaian fordultatos története ugyancsak kötődik a reprezentáció egészéhez. Összeszövődnek tehát a különböző történetszálak, s így épül meg maga a konstrukció, a Böszörményi-regény.

Az egyén kritikus, válságos helyzeteiben elkerülhetetlen, hogy a hősök ne nézzenek szembe saját magukkal. „Az élet nem filozófia, hanem a lábön maradás léttana” (350.) – mondja egyikük vita közben. Látják ugyanakkor, hogy mindannyian egy „agyonglobalizált bal-liberális anarchiában” (352.), egy „mára elfajult kapitalizmusban” (362.) vergődnek, s nem csoda így, hogy „az ember lelkileg kikészül, elidegenedik önmagától és a környezetétől.” (Uo.)

A darabokra való tépettség állapotát tehát egyrészt egyéni sorsok példáján mutatja be a regényíró, no meg az egyik betétnovella mint a fiatal író művének a főhőse is ezt példázza, másrészt pedig egy adott történelmi folyamat, jelesen a magyarságnak a huszadik században bekövetkezett kataklizmáira irányítja a figyelmet, legfőképp az 1920-ban rákényszerített békediktátumra, valamint az ország 1944. március 19-ei hitlerista megszállására, amelyeket ugyancsak a *darabokra tépve* sószerkezet nevez meg.

A történelmi kataklizmák nem föltétlenül a narrátor által előadott, se nem valamely szereplő történeteként vannak jelen a regény szintjében, hanem főként korabeli dokumentumok beillesztése révén. Az egyik ilyen Apponyi Albert grófnak mint delegációvezetőnek 1920. január 16-ai szóbeli válasza a párizsi békekonferencián (307–318.), a másik Edmund Veessenmayer 1943. december 14-én keltezett terjedelmes titkos jelentése a magyarországi aktuális helyzetről és javaslatai egy, a hitleri Németország számára kedvező megoldásról (239–264.). Nem más ez, mint egy írott dokumentum a magyar nemzet erőinek újabb feldarabolásáról.

Különben ezeknek a történelmi dokumentumoknak a regény világába való behelyezése – egyiket éppenséggel lábjegyzetként közli a szerző – szervesen illeszkedik a konstrukció egészébe, minthogy az író főhős

felesége mint 1956-os magyar bevándorlók gyermeke (lányneve Tóth Éva) nem szakadt el gyökereitől, sőt férjével is megismertette a magyar nyelvet, s megszerettette a magyar történelmet és kultúrát, testvére, Bem Margit pedig hosszabb időszakokat tölt a mai Magyarországon, s így az ő érdeklődésének bemutatása által figyelmet kapnak az elbeszélés jelenében zajló politikai-közéleti események is.

Maga Larringen örült mindannak, amit feleségének köszönhetően a magyarságról megtudott. „Hálás vagyok, amiért kitartóan és állhatatosan küzdöttél velem, hogy megtanuljak magyarul – vallja meg feleségének egy örömteli pillanatban. – Sohasem gondoltam, hogy képes leszek egy számomra egzotikus nyelvet elsajátítani. Mennyit kínlódtál velem az elején! (...) Gazdagabb lettem nemcsak egy csodálatos nyelvvel, hanem a tengerentúli nemzet lelkével. Örömet leltem ebben a tanulásban.” (237.) Kifejezésre jut aztán a mai kormányzat iránti elismerés is az anyaországba látogató Margit hangján keresztül, aki beszélgetésekben, illetve az Éváéknak küldött levélben hangsúlyozza, hogy – úgymond – büszke arra, amit ez a kormány megvalósított (vö. 229–234.).

Láttuk, különböző szövegtípusok teszik változatossá a mű szövegvilágát. Olvashatni bejegyzéseket is a regény írófőhősének jegyzetfüzetéből. Egyikben egyfajta műhelyvallomást tesz, mondván, hogy neki nem volt mozgalmas, drámai fordulatokban gazdag élete, s így regényei hőseire ruházta mindazt, amit meg kellett volna élnie. „Alkalmat kerestem, hogy konfliktusokba hozzam őket, morális válságokba – írta. – Szavakat adtam a szájukba, melyekben magam is hittem, és hiszek ma is. A megtisztulás reményében sokszor katarzisba taszítottam néhányukat, akárha önmagamat. Át akartam élni velük az életüket, mintha az enyém lenne. (...) Úgy tekintettem rájuk, úgy beszéltettem őket, mintha én állnék a sors viharában, és nem ők.” (272.)

Mozgalmas, egyéni és történelmi válságokat idéző regényvilág a Böszörményi Zoltáné, s művének előadott történeteszálai, szintjei és szólamai változatosak. Regénye olvasása közben gyakran érezni ama feszültségteremtő akarat jelenlétét, meg a főhőse által emlegetett metafizikai vibrálást, a történetmondó szenvedélyt s a szavak szárnyalását...

A Székelyföld előfizetőinek és állandó támogatóinak névsora

Románia

MAGÁNSZEMÉLYEK

Dr. Ábrám Zoltán - Marosvásárhely
Abrán Tünde - Székelyudvarhely
Albert Ernő - Sepsiszentgyörgy
Albert Géza - Székelyudvarhely
Dr. Ambrus József - Székelyudvarhely
Andrási Ilona - Alsósófalva
András Pál - Bukarest
Angi Gyula - Marosvásárhely
Antal Attila - Csíkszereda
Dr. Antal Erzsébet - Csíkszentdomokos
Antal István - Székelyudvarhely
Br. Apor Csaba - Marosvásárhely
Dr. Aross Melinda - Székelyudvarhely
Árvay Katalin - Sepsiszentgyörgy
Asztalos István - Székelyudvarhely
Bács Károly - Csíkszereda
Bajna György - Gyergyószentmiklós
Bakcsi Anna - Madéfalva
Bakk-Dávid Enikő - Kézdivásárhely
Bakk Pál - Szentkatolna
Bakó Botond - Nagyenyed
Balázs Dénes - Csíkrákos
Dr. Balázs Lajos - Csíkszereda
Balázs Zsuzsanna-Erzsébet - Csíkszereda
Balázsi-Pál Etel - Csíkszereda
Bálint Csaba - Csíkszereda
Bálinth Erzsébet - Csíkszereda
Bán Kata - Székelyudvarhely
Barabás Imre - Gyergyóremete
Baracsi Levente - Arad
Baricz Lajos - Marosszentgyörgy
Bartha Árpád - Kászonújfalu
Bartha György - Csíkszereda
Bartha Imre - Székelyudvarhely
Bartók Melinda - Kézdivásárhely

Bartos Jenő - Jászvásár
Bege Károly - Gyergyócsomafalva
Benkő Levente - Magyarvista
Bernád Ilona - Marosvásárhely
Berszán Lajos - Gyimesfelsőlok
Berze Imre - Székelyudvarhely
Bethlen Anikó - Marosvásárhely
Bíró Ambrus Lenke - Székelyudvarhely
Bíró Gábor - Csíkmadaras
Dr. Bíró Gábor - Kézdivásárhely
Bíró Géza - Gyergyószentmiklós
Bíró László - Kalotaszentkirály
Bíró Levente-Tibor - Kézdivásárhely
Bíró Réka - Barót
Blénessy Jolán - Székelyudvarhely
Bocskay Vince - Szováta
Bodó István - Csíkszereda
Bodor Antal - Csíkszereda
Bodor Attila - Sepsiszentgyörgy
Bogdán Zsolt - Kolozsvár
Bogos Zsolt - Csíkszereda
Borbáth Erzsébet - Csíkszereda
Borbély László - Csíkszereda
Borbély Tamás - Marosvásárhely
Borbély Zsolt Attila - Arad
Borboly Csaba - Csíkszereda
Dr. Borboly István - Gyergyócsomafalva
Dr. Borcsa János - Kézdivásárhely
Borsa István - Csíkszereda
Botár István - Csíkszereda
Bölöni Domokos - Marosvásárhely
Bölöni Ildikó - Bikafalva
B. Tomos Hajnal - Négyfalu
Buna Blanka Boróka - Tamásfalva
Burus János Botond - Csíkszereda
Czikó László - Búzásbesenyő
Czipa István - Kézdivásárhely
Czoppelt Julianna - Kovászna

- Császár Vilmos – Csíkrákos
Csávossy György – Nagyvárad
Csatlós Mihály Levente – Kézdivásárhely
Cseh András – Csíkszereda
Cseke Péter – Kolozsvár
Ft. Msgr. Csíki Dénes – Nyárádköszvényes
Csiki Zoltán – Parajd
Dr. Csiszár Anna – Marosvásárhely
Csiszer Imre Csaba – Csíkszereda
Csúcs Mária – Csíkszereda
Daczó Katalin – Csíkszépvíz
Dánél Sándor – Csíkszereda
Damó Csaba – Kézdivásárhely
Darkó Béla – Marosvásárhely
Daróczi Béla – Marosvásárhely
Ft. Darvas-Kozma József – Csíkszereda
Darvas Mária – Gyergyóalfalu
Dávid Gyula – Kolozsvár
Dávid Katalin – Székelyudvarhely
Dávid Zoltán – Kolozsvár
Deák Botond – Réty
Deák Ferenc – Csernáton
Deme László – Csernáton
Demeter Edit – Kézdiszentlélek
Dénes Balázs – Csíkszereda
Dénes Emőke – Homoródalmás
Dénes Erzsébet – Homoródszentpál
Dénes László – Nagyvárad
Dézsi Zoltán – Gyergyószentmiklós
Doboly Beatrice – Vajdahunyad
Dobos Sándor – Nagyvárad
Dimény János – Nagybacon
Dr. Dombi Csaba Ábel – Felsőbánya
Domokos Éva – Arad
Ft. Drócsa László – Nyárádszereda
Duma András – Klézse
Egyed Emese – Kolozsvár
Dr. Elek Sándor – Csíkszereda
Elekes András – Csíkpálfalva
Elekes Antal – Temesvár
Elekes Zsuzsanna – Gyergyóújfalu
Elekes Károly – Sepsiszentgyörgy
Elekes Péter – Kászonalitz
Erdei Márk – Gálospetri
Farkas Ambrus – Sepsiszentgyörgy
Farkas Antal – Székelyudvarhely
Farkas László – Gyergyócsomafalva
Farkas Miklós – Segesvár
Farkas Réka – Sepsiszentgyörgy
Fazakas Zoltán – Sepsiszentgyörgy
Fekete Albert – Csíkszereda
Fekete István – Csíkszereda
Ferencz Edit – Gyergyóremete
Ferencz Éva – Kézdivásárhely
Ferencz Gizella – Kézdivásárhely
Ferencz Imre – Csíkszereda
Dr. Ferencz László – Marosvásárhely
Ferencz-Nagy Zoltán – Brassó
Dr. Finta Ella – Szilágysomlyó
Fischer Alfréd – Székelyudvarhely
Fodor György – Székelyudvarhely
Fodor Levente – Csíkszögöd
Dr. Fodor István – Csíkszereda
Fodor István – Sepsiszentgyörgy
Fodor Pál – Sepsiszentgyörgy
Forró László – Bukarest
Fuják Gyula – Csíkszereda (2 darab egyéves előfizetés)
Funariu Éva – Szeben
Fülöp Dénes – Székelyudvarhely
Fülöp Géza – Marosvásárhely
Fülöp Lajos – Székelykeresztúr
Fülöp Sándor – Gyergyóalfalu
Fülöp Tamás – Majlát
Fülöp-Török Réka – Kézdivásárhely
Gábor Emőke – Csíkszereda
Gagy József – Csíkszentlélek
Gajdó Albert – Csernáton
Gál Katalin – Gyergyóújfalu
Gáll Levente – Csíkmadaras
Gálfalvi György – Marosvásárhely
Gálfalvi Zsolt – Marosvásárhely

- Dr. Garda Dezső - Gyergyószentmiklós
 Gáspár Sándor - Marosvásárhely
 Gazda Árpád - Magyarfenes
 Gazda József - Kovászna
 Geréd Gábor - Székelyudvarhely
 Gergely Borbála - Csíkszereda
 Dr. Germán Salló Márta - Marosvásárhely
 Gulácsi Gizella - Marosvásárhely
 Györfi Jenő - Nyárádmagyarós
 Dr. Györfi Sándor - Csikcsicsó
 Haáz Sándor - Székelyudvarhely
 Hadnagy Géza - Farkaslaka
 Hantz András - Kolozsvár
 Hegedűs Enikő - Csíkszereda
 Hegyi Sándor - Székelyudvarhely
 Hertza Mikola - Csíkszereda
 Dr. Holló Attila - Csíkszereda
 Hubert Sándor - Bukarest
 Illyés Ferenc - Székelykeresztúr
 Imecs Márton - Kolozsvár
 Imre Jolán - Csíkszereda
 Incze Szabó László - Marosvásárhely
 Istvánffy Katalin - Torda
 Izsák Balázs Árpád - Marosvásárhely
 Jakab Attila Árpád - Székelyudvarhely
 Jancsó Miklós - Kolozsvár
 Jankó András - Arad
 János Ágnes - Csíkszereda
 János Julianna - Csíkszereda
 Jánosi Bertalan - Csíkszereda
 Jánosi Csaba - Csíkszereda
 Joikits Attila - Szilágysomlyó
 József Álmos - Sepsiszentgyörgy
 Juhász B. Tünde - Csíkszereda
 Kacsó Elemér - Temesvár
 Kacsó József - Hármashalu
 Kakas Zoltán - Sepsiszentgyörgy
 Káli Király István - Marosvásárhely
 Gróf Kálnoky Tibor - Sepsikőröspatak
 Kánya József - Csíkszereda
 Kassay Vilmos - Csíkszereda
 Katona Lajos - Kolozsvár
 Kedves Béla - Gyimesközéplak
 Kémenes Bernadette - Gyergyószentmiklós
 Kerekes Ágnes - Nagyvárád
 Dr. Kerekes Jenő - Maksa
 Keresztes Éva - Brassó
 Dr. Kikeli Pál István - Marosvásárhely
 Király Gyöngyi - Marosvásárhely
 Király László és Edit - Nagyenyed
 Király Zoltán - Kolozsvár
 Kiss Jenő - Sepsiszentgyörgy
 Kiss Lázárné Éva - Kézdivásárhely
 Kiss Lóránd - Marosvásárhely
 Kocsis László - Marosvásárhely
 Kolbert Tünde - Borszék
 Kolumbán-Antal József - Zetelaka
 Kolumbán Gábor - Énlaka
 Kolumbán László - Székelyudvarhely
 Koncsag László - Szentegyháza
 Konsza Vilmos - Sepsiszentgyörgy
 Kónya-Hamar Zsuzsanna és Dr. Kónya-Hamar Sándor - Kolozsvár
 Kopacz Péter - Sepsiszentgyörgy
 Koszta Gabriella - Marosvásárhely
 Dr. Kovács Albert - Bukarest
 Kovács Barna - Marosvásárhely
 Kovács Béla - Érmihályfalva
 Kovács Emil Lajos - Szatmárnémeti
 Kovács Katalin - Csíkszereda
 Kovács Mária - Székelyudvarhely
 Kovács Piroška - Méréfalva
 Kovács Zsuzsanna - Bukarest
 Dr. Kozma Dezső - Kolozsvár
 Kozma-Péter Dénes - Zetelaka
 Köblös Attila - Kézdivásárhely
 Köllő Éva - Borszék
 Köllő Félix - Csíkszereda
 Kőszegi Enikő - Csíkszereda
 Kristó Boróka - Csíkszereda

- Dr. Kuna Tibor – Csíkszereda
 Kürti Miklós – Kolozsvár
 Laczkó-Albert Elemér – Gyergyóremete
 Laczkó Szentmiklósi Endre – Gyergyóremete
 László Attila – Jászvásár
 László Bakk Anikó – Kolozsvár
 Lászlófy Pál István – Csíkszereda
 Dr. László Iлона – Marosvásárhely
 László Károly és Katalin – Kézdivásárhely
 Lázár Lilla – Csíkszereda
 Lázár Pál – Marosvásárhely
 Lehoczky Ferenc – Arad
 Léstyán Dénes – Csíkszereda
 Léstyán Sándor – Kézdivásárhely
 Liker Henrietta – Székelykeresztúr
 Loghin Gizella – Brassó
 Lőrincz József – Székelyudvarhely
 Luka Klára – Sepsikőröspatak
 Madaras Lázár – Brassó
 Mag István – Lövéte
 Dr. Major Zoltán Zsigmond – Kolozsvár
 Dr. Makai Magoss Csaba – Felsőbánya
 Markó Béla – Marosszentkirály
 Markó Iлона – Csíkszentgyörgy
 Dr. Marton József – Gyulafehérvár
 Márton Ferenc – Temesvár
 Márton Károly – Marosvásárhely
 Mașteriu Erzsébet – Gyergyóremete
 Dr. Máthé Dénes – Kolozsvár
 Mátyás Endre – Szováta
 Menyhárt Csaba – Marosvásárhely
 Menyhárt Edit – Székelyudvarhely
 Mester János – Marosvásárhely
 Mester Zoltán – Szováta
 Dr. Mészáros Gergely – Csíkszereda
 Mihály András – Csíkszereda
 Mihály Csaba – Csíkszentdomokos
 Mihály János – Lövéte
 Mihály Orsolya – Kolozsvár
 Miklós Imre – Csíkszereda
 Miklós Levente-József – Székelyudvarhely
 Miklós Sándor – Csíkszentlélek
 Mikó Júlia – Brassó
 Mikola Éva – Torja
 Dr. Mild Edit – Sepsiszentgyörgy
 Mincsor Erzsébet – Gyergyóremete
 Mirk László – Csíkszereda
 Molnár Csaba – Csíkszereda
 Molnár Endre – Marosvásárhely
 Murányi János – Székelyudvarhely
 Nádudvary György – Brassó
 Nagy Árpád – Csíkszentdomokos
 Dr. Nagy Attila – Marosvásárhely
 Dr. Nagy Béla – Székelyudvarhely
 Nagy Benedek – Csíkszereda
 Dr. Nagy Benedek – Csíkszentkirály
 Nagy József – Gyergyóremete
 Dr. Nagy Lajos – Sepsiszentgyörgy
 Nagy Melinda – Nagyvárad
 Nagy Sándor – Székelyudvarhely
 Nemes Előd – Sepsiszentgyörgy
 Németh Szilveszter – Csíkkarcfalva
 Nete Mariana – Csíkszereda
 Novák Sándor – Marosvásárhely
 Oláh Sándor – Csíkszereda
 Orbók Iлона – Csíkszereda
 Pál Zoltán – Csíkdánfalva
 Pálffy József – Csíkszereda
 Papp Zoltán – Zilah
 Pásztor Ferenc – Sepsiszentgyörgy
 Péntek János – Kolozsvár
 Péntes Jenő – Bereck
 Péter Éva – Csíkszereda
 Péter Gergely – Csíkszereda
 Péter Péter – Székelyudvarhely
 Pethő Iлона – Csíkszereda
 Petres Sándor – Csíkszereda
 Dr. Piros György – Csíkszereda
 Portik Bakai Ádám – Gyergyóremete
 (5 darab egyéves előfizetés)
 Dr. Puskás Attila – Marosvásárhely

- Dr. Rác Katalin – Marosvásárhely
 Ráduly János – Kibéd
 Rákosi István – Sepsiszentgyörgy
 Rákosi Zoltán – Sepsiszentgyörgy
 Rancz Árpád – Csíkszereda
 Rancz Gyárfás Zsuzsanna –
 Kézdivásárhely
 Rokaly József – Gyergyószentmiklós
 Russu Bors Tibor – Csíkszentkirály
 Sata Lóránd – Voluntari
 Sántha Emese – Marosvásárhely
 Ft. Sárközi Sándor – Csíkszereda
 Sárosi Csaba – Kézdivásárhely
 Sata Kinga Koretta – Magyarvista
 Sata Klára – Csíkszereda
 Ft. Sebestyén Péter – Marosvásárhely
 Sepródi József – Dicsőszentmárton
 Silye Béla – Székelyudvarhely
 Siklódi Olga – Székelyudvarhely
 Sipos László – Felvinc
 Sóbester Klára – Marosvásárhely
 Sófalvi László – Székelyudvarhely
 Sógor Árpád – Kolozsvár
 Sógor Csaba – Csíkvacsárcsi
 Sógor Géza – Kányád
 Sógor Gyula – Aranyosgyéres
 Dr. Soós Szabó Klára – Csíkszereda
 Straub Etelka – Nagyvárad
 Szabados Béla – Csíkszereda
 Szabó Attila – Nagygalambfalva
 Szabó Enikő – Szentegyháza
 Szabó Ferenc – Gyergyóditró
 Szabó József – Székelyudvarhely
 Szabó Judit – Kézdivásárhely
 Szabó Judit – Csíkszecső
 Szabó Magdolna – Csíkszecső
 Szabó M. Barna – Székelyudvarhely
 Szabó Nándor – Csíkszereda
 Szabó Piroska – Nagyvárad
 Dr. Szabó Sándor – Székelyudvarhely
 Szalai Attila Örs – Székelyudvarhely
 Szász-Bertalan Anna – Csíkszereda
 Dr. Szász Éva – Gyergyóalfalu
 Szász Zoltán – Székelyudvarhely
 Szatmári József – Marosvásárhely
 Szathmáry János – Gyergyószentmiklós
 Dr. Szatmári Sebestyén – Csíkszereda
 Dr. Szatmári Szabolcs – Marosvásárhely
 Szávai Márton – Énlaka
 Szebeni Norbert – Sepsiszentgyörgy
 Szekeres Adorján – Csíkszereda
 Székely Ágnes – Balánbánya
 Székely Ferenc – Vadasd
 Székely Szabó Zoltán – Marosvásárhely
 Széll (Horváth) Anna – Kolozsvár
 Szén Olga – Datk
 Szén Sándor – Siménfalva
 Szentes Gábor – Madéfalva
 Szilágyi István – Kolozsvár
 Szilágyi Németh Éva – Kolozsvár
 Dr. Szilveszter László Szilárd –
 Sáromberke
 Szöcs István – Szentegyháza
 Szöcs Viktor – Kovászna
 Tamás Béla – Csíkszereda
 Tamás Dénes – Réty
 Tamás Géza – Székelyudvarhely
 Tamás Huba – Homoródkarácsonyfalva
 Tamás Klára – Csíkszereda
 Tamás József – Csíkszereda
 Tánczos Vilmos – Kolozsvár
 Tankó Gyula – Gyimesközéppok
 Tapodi Zsuzsa – Sepsiszentgyörgy
 Tatár Irénke – Marossszentgyörgy
 Tiboldi István – Csíkszereda
 Tódor Béla – Kézdiálbis
 Tódor Gábor – Homoródmás
 Tófalvi Zoltán – Marosvásárhely
 Tomonicska Ingrid – Csíkszentlélek
 Tóth Mária – Arad
 Tőke Mária Magdolna – Csíkszereda
 Tőtös Katalin – Zilah
 Török Áron – Sepsiszentgyörgy
 Török József – Lövéte
 Török István – Koronka
 Dr. Török Sándor – Kovászna

- Tövissi Zsolt – Csíkszereda
 Tulit Ferenc – Csíkszereda
 Turos Judit – Marosvásárhely
 Űtő László – Székelykeresztúr
 Ványolós A. István – Székelyudvarhely
 Varga Edit – Gyergyóremete
 Vass Mária – Csíktaploca
 Vén Ferenc – Kézdiálbis
 Dr. Veress Albert – Csíkszereda
 Veres István – Szatmárnémeti
 Dr. Veress István – Szilágysomlyó
 Veress János – Kovászna
 Vetró András – Kézdivásárhely
 Vitályos Réka – Marosvásárhely
 Vitos László – Csíkszereda
 Vorzsák Margit – Csíkszereda
 Dr. Waczel Attila – Csíkkarcfalva
 Zágoni Elemér – Karcfalva
 Zrinyi István József – Mangalia
 Zöld János – Salamás
 Zsidó Enikő – Rugonfalva
 Zsidó Jolán – Székelykeresztúr
 Zsók József – Sepsiszentgyörgy
 Zsók László – Sepsiszentgyörgy
- INTÉZMÉNYEK**
- Apáczai Csere János Pedagógusok
 Háza – Csíkszereda
 Dr. Balás Gábor Községi Könyvtár
 – Gyergyóremete
 Bernády Közművelődési Egylet –
 Szováta
 Csíki Székely Múzeum – Csíkszereda
 Csíkszépvízi Öregotthon – Csíkszépvíz
 Derex Com Kft. – Bukarest
 Dokumentációs Könyvtár –
 Székelyudvarhely
 Exa-Trade Kft. – Székelyudvarhely
 Gyulafehérvári Római Katolikus Érsek-
 ség Csíkszeredai Segédpüspöksége
 Hargita Megyei Tanfelügyelőség –
 Csíkszereda
- Hargita Megyei Szociális és Gyerekvé-
 delmi Igazgatóság – Csíkszereda
 Haszmann Pál Közművelődési Egye-
 sület – Csernáton
 Iskolai Könyvtár – Szárazajta
 Iskolai Könyvtár – Székelyszáldobos
 Kájoni János Megyei Könyvtár –
 Csíkszereda (2 db. egyéves előfi-
 zetés)
 Keramika Kft. – Csíkszereda
 Kézdivásárhelyi Múzeum –
 Kézdivásárhely
 Kontur Kft. – Csíkszereda (5 db.
 egyéves előfizetés)
 Kovászna Megyei Alkotóközpont –
 Sepsiszentgyörgy
 Kovászna Megyei Könyvtár – Sepsi-
 szentgyörgy (2 db. egyéves előfi-
 zetés)
 Kovászna Megyei Tanács – Sepsi-
 szentgyörgy (5 db. egyéves előfi-
 zetés)
 Községi Könyvtár – Balánbánya
 Községi Könyvtár – Barátos
 Községi Könyvtár – Bardoc
 Községi Könyvtár – Bereck
 Községi Könyvtár – Bögöz
 Községi Könyvtár – Bölön
 Községi Könyvtár – Csernáton
 Községi Könyvtár – Csíkdánfalva
 Községi Könyvtár – Csíkkozmás
 Községi Könyvtár – Csikmadéfalva
 Községi Könyvtár – Csíkpálfalva
 Községi Könyvtár – Csíkszentdomokos
 Községi Könyvtár – Csíkszentgyörgy
 Községi Könyvtár – Csíkszentmárton
 Községi Könyvtár – Csíkszentmihály
 Községi Könyvtár – Csíkszentsimon
 Községi Könyvtár – Csíkszépvíz
 Községi Könyvtár – Etéd
 Községi Könyvtár – Felsőboldogfalva
 Községi Könyvtár – Fenyéd
 Községi Könyvtár – Galócás

- Községi Könyvtár – Gelence
 Községi Könyvtár – Gidófalva
 Községi Könyvtár – Gyergyóalfalu
 Községi Könyvtár – Gyergyócsomafalva
 Községi Könyvtár – Gyergyóditró
 Községi Könyvtár – Gyergyószár-
 hegy
 Községi Könyvtár – Gyergyóremete
 Községi Könyvtár – Gyergyóújfalu
 Községi Könyvtár – Gyimesfelsőlok
 Községi Könyvtár – Gyimesközéplok
 Községi Könyvtár – Hídvég
 Községi Könyvtár – Homoródalmás
 Községi Könyvtár – Homoródszent-
 márton
 Községi Könyvtár – Kányád
 Községi Könyvtár – Kápolnásfalva
 Községi Könyvtár – Karcfalva
 Községi Könyvtár – Kászon
 Községi Könyvtár – Kézdi-polyán
 Községi Könyvtár – Kézdiszentlélek
 Községi Könyvtár – Kommandó
 Községi Könyvtár – Korond
 Községi Könyvtár – Kökös
 Községi Könyvtár – Lemhény
 Községi Könyvtár – Lövete
 Községi Könyvtár – Maksa
 Községi Könyvtár – Mikóújfalu
 Községi Könyvtár – Nagyajta
 Községi Könyvtár – Nagybacon
 Községi Könyvtár – Nyárád-
 magyarós
 Községi Könyvtár – Oklánd
 Községi Könyvtár – Oroszhegy
 Községi Könyvtár – Ozsdola
 Községi Könyvtár – Parajd
 Községi Könyvtár – Réty
 Községi Könyvtár – Románandrás-
 falva
 Községi Könyvtár – Sepsibodok
 Községi Könyvtár – Sepsikőröspatak
 Községi Könyvtár – Siménfalva
 Községi Könyvtár – Székelyderzs
 Községi Könyvtár – Székelyvarság
 Községi Könyvtár – Szentábrahám
 Községi Könyvtár – Szenterzsébet
 Községi Könyvtár – Torja
 Községi Könyvtár – Újszékely
 Községi Könyvtár – Uzon
 Községi Könyvtár – Váralja
 Községi Könyvtár – Vargyas
 Községi Könyvtár – Zabola
 Községi Könyvtár – Zágon
 Községi Könyvtár – Zetelaka
 Kulturális Központ – Gyergyószent-
 miklós
 Magyarország Főkonzulátusa – Csík-
 szereda
 Manpres Distribution Kft. – Bukarest
 Nagy István Művészeti Líceum –
 Csíkszereda
 Németh Géza Egyesület – Csíkszereda
 Nemzeti Kisebbségkutató Intézet –
 Kolozsvár
 Nemzeti Színház – Marosvásárhely
 Petőfi Sándor Általános Iskola –
 Oroszhegy
 Polgármesteri Hivatal – Csíkszere-
 da (5 db. egyéves előfizetés)
 Polgármesteri Hivatal – Gyergyó-
 szentmiklós
 Polgármesteri Hivatal – Kápolnás-
 falva (2 db. egyéves előfizetés)
 Polgármesteri Hivatal – Oroszhegy
 Polgármesteri Hivatal – Tusnádfalu
 (2 db. egyéves előfizetés)
 Római Katolikus Plébánia – Túr
 Romániai Magyar Pedagógusok Szö-
 vetsége – Csíkszereda
 Romániai Magyar Pedagógusok Szö-
 vetsége Erdővidéki Szervezete –
 Nagybacon
 Sabi Team Biztosítási Ügynök Kft.
 – Csíkszentlélek
 Sapientia Alapítvány – Kolozsvár

- Sapientia Egyetem Könyvtára – Csíkszereda
 Székely Nemzeti Múzeum – Sepsiszentgyörgy
 Szent Erzsébet Öregotthon – Gyergyószentmiklós
 Tamási Áron Színház – Sepsiszentgyörgy
 Tarisznyás Márton Múzeum – Gyergyószentmiklós
 Temesvári Római Katolikus Püspökség – Temesvár
 Turisztikai, Ifjúsági és Külkapcsolati Iroda – Gyergyószentmiklós
 Unitárius Parókia – Marosvásárhely
 Városi Könyvtár – Barót
 Városi Könyvtár – Borszék
 Városi Könyvtár – Gyergyószentmiklós
 Városi Könyvtár – Kézdivásárhely
 Városi Könyvtár – Kovászna
 Városi Könyvtár – Maroshévíz
 Városi Könyvtár – Székelyudvarhely
 Városi Könyvtár – Szentegyháza
 Városi Könyvtár – Tusnádfürdő
 Városi Művelődési Ház – Barót
 Br. Wesselényi Miklós Városi Könyvtár – Kézdivásárhely
 Zetelaka Község – Zetelaka
- Magyarország**
MAGÁNSZEMÉLYEK
 Abafáy-Deák Csillag – Budapest
 Ágh István – Budapest
 Alföldy Jenő – Kecskemét
 André András – Martonvásár
 Dr. Antal Balázs – Budapest
 Bakos József – Budapest
 Dr. Balássy Péter – Szombathely
 Bálint Gábor – Dabas
 Barta László – Budapest
 Dr. Bartók Gergely – Budapest
 Báthori Csaba – Budapest
 Beke Mihály András – Budapest
 Bereczky Gábor – Budapest
 Bertha Zoltán – Debrecen
 Bíró Miklós – Budapest
 Birtalan Ferenc – Budapest
 Dr. Botz Lajos – Pécs
 Bodor Ádám – Budapest
 Borbás János – Veszprém
 Bozó Zoltán – Szentes
 Burján Pál – Pécs
 Czakó Gábor – Budapest
 Császár Zoltán – Budapest
 Csenger Levente – Üröm
 Csontó Lajos – Pilisborosjenő
 Dávid Ferenc – Szentes
 Dávid Gyula – Szigetszentmiklós
 Dr. Demeter Béla – Szikszó
 Demse Márton – Budapest
 Dr. Dobos László – Budapest
 Dr. Erdei Antal – Gyöngyössolymos
 Farkas Zoltán – Veszprém
 Fazakas Lehel – Gödöllő
 Fazekas Edit – Cegléd
 Dr. Fázsy Szabolcs – Budapest
 Fejér Istvánné – Szentes
 Fekete Béláné – Budapest
 Fekete Miklós – Szeged
 Ferenz Ernő – Páty
 Dr. Ferenczi Tibor – Budapest
 Dr. Ferencz Csaba – Budapest
 Ferencz I. Szabolcs – Budapest
 Fritsch László – Budapest
 Dr. Füleky György – Budapest
 Fürjesi Csaba – Budapest
 Fűzi Michael Stephan – Budapest
 Dr. Gál József – Budapest
 Gálffy Attila – Budapest
 Gátay István – Devecser
 Dr. Gottwald Péter – Győr
 Guba Pál – Miskolc
 György Tünde – Budapest
 Gyurka Eta – Budapest
 Hankó Zoltán – Kistarcsa

- Harmath Ilona - Baja
 Dr. Hartványi Tamás - Győr
 Dr. Hegedűs Imre János - Budapest
 Herman Levente - Budapest
 Horváth Zoltán és Imecs Emese -
 Budapest
 Iliá Mihály - Szeged
 Iancu Laura - Velence
 Jámbor Zoltánné - Makó
 Grófné Jancsó Zsuzsanna - Kalocsa
 Ifj. Jancsó Gyula - Budapest
 Jancsó Gyula - Dunapataj
 Jancsó Klára Katalin - Biatorbágy
 Dr. Jánosy Ildikó Kinga - Szeged
 Jánosiné Dandui Gyöngyi - Budapest
 Kántor József - Baja
 Karap Ágnes - Budapest
 Dr. Kata Mihály - Szeged
 Keppel Gyula - Budapest
 Király István - Mezőkovácsháza
 Dr. Kiss András - Pócsmegyer
 Kiss Anna - Budapest
 Kiss Bálint - Budapest
 Kiss Éva - Budapest
 Dr. Kiss Ferenc - Cserseztomaj
 Kis Krisztián Bálint - Szolnok
 Kisslaki László - Kéthely
 Kollár Albin - Dunakeszi
 Kósa Lajos - Debrecen
 Koszta Csaba - Sukoró
 Kovács Árpád - Ugod
 Dr. Kovács Klára - Császárs
 Kökényessy Szilárd - Budapest
 Kőfalvi Magdolna - Budapest
 Dr. Kőrös Erzsébet - Győr
 Dr. Kukorelly Pál - Keszthely
 Kulcsár Júlia - Budapest
 Dr. Kussinszky Péter - Budapest
 Kuti József - Tura
 Láng Gusztáv - Táplánszentkereszt
 László János - Debrecen
 Lezsák Sándor - Budapest
 Lezsák Tibor - Budapest
 Dr. Lukács Csaba - Fonyód
 Dr. Lukácsy József - Székesfehérvár
 Maczkó Gergő - Pogány
 Makai Judit - Budapest
 Márkus Béla - Debrecen
 Máriás József - Nyíregyháza
 Márton Károly - Hőgyész
 Márton Lajos - Budapest
 Dr. Medgyessy István - Debrecen
 Mészáros János - Gödöllő
 Miklós András - Miskolc
 Dr. Molnár Jenő - Budapest
 Molnár Levente - Szigetmonostor
 Molnár Sándor - Balatonfüred
 Murányi Sándor Olivér - Budapest
 Dr. Nám Lóránt - Szombathely
 Németh István - Százhalombatta
 Németh Zsolt - Budapest
 Dr. Nyakasné Lázár Anna - Buda-
 pest
 Dr. Obrusánszky Borbála - Mende
 Dr. Oszoly Tamás - Budapest
 Pados József - Sárszentmihály
 Pálfi Sándorné - Berettyóújfalu
 Pappné Németh Andrea - Eger
 Pappné Pongrácz Csilla - Dunabogdány
 Papp Péter - Budapest
 Pataki Gábor Zsolt - Budapest
 Paulovics Tamás - Szentes (4 darab
 egyéves előfizetés)
 Péterfy Lajos - Bakonyszücs
 Péter László - Szeged
 Dr. Pocsay Gábor - Gyula
 Polóny Levente - Budapest
 Pomogáts Béla - Budapest
 Dr. Porcza Antal - Mosonmagyaróvár
 Prohászka Géza - Balatonfüred
 Dr. Sándor Pál - Simontornya
 Serdült Benke Éva - Paks
 Silay Ferenc - Szeged
 Simai László - Veszprém
 Dr. Szabó Béla - Göd
 Szokolczay Lajos - Budapest

- Száraz Miklós György – Budapest
 Szarka Gábor – Pomáz
 Szarvas László – Tura
 Szathmári István – Zsadány
 Szász-Fejér István és Katalin – Mosonmagyaróvár
 Dr. Székely András Bertalan – Isaszeg
 Székely László – Budapest
 Szeles András – Encs
 Szepessy Béla – Nyíregyháza
 Szigeti Lajos – Budapest
 Dr. Szőnyi László Pál – Budapest
 Dr. Tekes Kornélia – Budapest
 Tiffán Zsolt – Villány
 Tomán Sándor – Szegvár
 Tóth Erzsébet – Budapest
 Tóth Wessely László – Budapest
 Tornai József – Érd
 Tök János – Kecskemét
 Dr. Udvarhelyi Olivér – Veszprém
 Ungváry Rudolf – Budapest
 Dr. Varga István – Orosháza
 Dr. Varga Péter Pál – Budapest
 Vargha György – Tápiaiöbicske
 Várhelyi Gyula – Tokaj
 Dr. Várszegi László – Pécs
 Dr. Vass Ágnes – Budapest
 Vass Szabolcs – Parád
 Dr. Veress Gábor – Balatonfüred
 Vincze Gábor – Deszk
 Vitályos Ágnes – Budapest
 Vörös István – Budapest
 Zalán Tibor – Budapest
 Zsolnai József – Hernád
- Erdély Barátainak Köre Kulturális Egyesület – Szolnok
 Etnoproject Bt. – Isaszeg
 Írók Boltja (8 db. egyéves előfizetés) – Budapest
 Könyvtárellátó Kht. – Budapest
 Magyar Földgáztároló Zrt., Fritsch László – Budapest
 Magyar Katolikus Rádió ZRT – Budapest
 Magyar Patrióták Közössége – Budapest
 MTA Társadalomtudományi Központ – Budapest
 MTA Titkárság – Budapest
 Mogyoróssy János Városi Könyvtár – Gyula
 Móra Ferenc Népszínház Közhasznú Egyesület – Algyő
 Országgyűlés Hivatala – Budapest – 2 db. egyéves előfizetés
 Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság – Budapest
 Ötágú Síp Kulturális Egyesület – Szeged
 Paksi Közművelődési Nonprofit Kft. – Paks
 Páholy Irodalmi Egyesület – Pécs
 Péterházi Panzió – Szentés
 Robinson Tours Kft. – Balatonfüred
 Szegedi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtára – Szeged
 Dr. Varga Péter Pál Országos Gerincgyógyászati Központ – Budapest

Amerikai Egyesült Államok

INTÉZMÉNYEK

- Algyői Faluház és Könyvtár – Algyő
 Baka István Alapítvány – Szeged
 Bouchal Kft. – Budapest
 Eötvös Loránd Kutatóhálózat Titkársága – Budapest

- Borbély Melinda – Laguna Beach
 Farkas Szabolcs – Milwaukee
 Fodor Albert – New York
 Kirják Attila – New York
 Kiss István – Hawley
 Kovács Árpád – Maryland
 Dr. Line Gábor György – Florida
 Ozsváth Ildikó – New York

Anglia

Sárközi Mátyás - London

Ausztrália

Leontine von Rheinberg - Melbourne

Ausztria

Dr. Bartók Miklós - Leopoldsdorf

Csipkó László - Bécs

Csutak Magda - Bécs

Dr. Forbáth Klára - Bécs

Gellérd Andor - Bécs

Finnország

Petteri Laihonon - Jyväskylä

Franciaország

Buna István - Antony

Dènes-Pichot Hanga - Chécy

Langrand-Escure Tünde - St. Pêray

Párizsi Magyar Intézet - Párizs

Izrael

Lichtenegger Vera - Neshor

Németország

Dr. Dobó Attila - Rheine

Dr. Dobó Tibor - Demmin

Gaál Julianna - Aalen

Haáz Katalin - Braunschweig

Juliana Johrend - Buchen

Kisslaki László - Steinbach

Schultz Orsolya - Rostock

Szabó Kristóf Imre - Düsseldorf

Szakács-Konnerth Mihály -

Friedrichshafen

Száva Péter - Krefeld

Dr. Wieser Györgyi - Starnberg

Svédország

Antal Imre - Ljungby

Csata Attila - Västra Frölunda

Szentkirályi Csaga - Vällingby

Török Ernő - Vällingby

SzerbiaBolyai Tehetséggondozó Gimnázium
és Kollégium - Zenta

Fekete J. József - Zombor

Jovan Jovanovic Zmaj Általános Is-
kola - MagyarakanizsaKosztolányi Dezső Tehetséggondozó
Nyelvi Gimnázium - SzabadkaNagybecskereki Gimnázium -
Nagybecskerek

Rancz Károly - Pancsova

Tari István - Óbecse

Szingapúr

Marosi Gábor - Szingapúr

Szlovákia

Fehér István - Komárom

Kiss Mónika - Órös

Pallér Péter - Komárom

Selye János Gimnázium - Komárom

Olaszország

György Alfréd - Róma

Kovács Gergely - Róma

Oroszország

Dr. Fazekas Márta - Moszkva

Ukrajna

Vári FABIÁN László - Mezövári

SZÉKELY KÖNYVTÁR

Н11МD30 0301

1. Székely népballadák	35,00 lej
2. Mikes Kelemen: <i>Törökországi levelek</i>	35,00 lej
3. Tamási Áron: <i>Ábel a rengetegben</i>	35,00 lej
4. Böződi György: <i>Székely bánja</i>	35,00 lej
5. Kányádi Sándor: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
6. Apor Péter: <i>Metamorphosis Transylvaniae</i>	35,00 lej
7. Benedek Elek: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
8. Tamási Áron: <i>Ábel az országban</i>	35,00 lej
9. Zsögödi Nagy Imre: <i>Följegyzések</i>	35,00 lej
10. Farkas Árpád: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
11. Hermányi Dienes József: <i>Nagynyedi Demokritus</i>	35,00 lej
12. Tomcsa Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
13. Tamási Áron: <i>Ábel Amerikában</i>	35,00 lej
14. Balázs Ferenc: <i>A rög alatt</i>	35,00 lej
15. Király László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
16. <i>Székely népdalok</i>	35,00 lej
17. Kóváry László: <i>Székelyhonról</i>	35,00 lej
18. Márton Áron: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
19. Szabó Gyula: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
20. Páll Lajos: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
21. Cserei Mihály: <i>Erdély históriája I.</i>	35,00 lej
22. Cserei Mihály: <i>Erdély históriája II.</i>	35,00 lej
23. Tompa László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
24. Tamási Áron: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
25. Vári Attila: <i>Volt egyszer egy város</i>	35,00 lej
26. <i>Régi székely költők</i>	35,00 lej
27. Kriza János: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
28. Petelei István: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
29. Tamási Áron: <i>Hazai tükör</i>	35,00 lej
30. Ferenczes István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
31. Bod Péter: <i>Szent Hilárius</i>	35,00 lej
32. Jancsó Benedek: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
33. Szabédi László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
34. Cseres Tibor: <i>Foksányi szoros</i>	35,00 lej

35. Csiki László: <i>Titkos fegyverek</i>	35,00 lej
36. Székely népi imádságok	35,00 lej
37. Tamási Áron: <i>Publicisztikai írások</i>	35,00 lej
38. Horváth István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
39. Kurkó Gyárfás: <i>Nehéz kenyér</i>	35,00 lej
40. Bogdán László: <i>Az ördög Háromszéken</i>	35,00 lej
41. Bölöni Farkas Sándor: <i>Utazás Észak-Amerikában</i>	35,00 lej
42. Sánta Ferenc: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
43. Fodor Sándor: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
44. Székely János: <i>A nyugati hadtest</i>	35,00 lej
45. Szócs Géza: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
46. Tivai Nagy Imre: <i>Cirkálások szeredai emlékeimből</i>	35,00 lej
47. Tamási Áron: <i>Szülőföldem</i>	35,00 lej
48. Kemény János: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
49. Ignác Rózsa: <i>Torockói gyász</i>	35,00 lej
50. Markó Béla: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
50+ Siklódy Ferenc: <i>Könyvjegyek I.</i>	35,00 lej
51. Szentkatolnai Bálint Gábor: <i>Válogatott művek</i>	35,00 lej
52. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! I.</i>	35,00 lej
53. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! II.</i>	35,00 lej
54. Böződi György: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
55. Czegő Zoltán: <i>Katonabogár</i>	35,00 lej
56. Régi székely írók	35,00 lej
57. Nagybacsoni Nagy Vilmos: <i>Végzetes esztendők</i>	35,00 lej
58. Domokos Pál Péter: <i>Moldvai útjaim</i>	35,00 lej
59. Szemlér Ferenc: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
60. Györffi Kálmán: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
61. Bartha Miklós: <i>Nemzetpolitikai írások</i>	35,00 lej
62. Tamási Áron: <i>Bölcső és Bagoly</i>	35,00 lej
63. Székely János: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
64. Ágoston Vilmos: <i>Godir és Galanter</i>	35,00 lej
65. Sütő István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
66. Orbán Balázs: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
67. Tamási Gáspár: <i>Vadon nőtt gyöngyvírág</i>	35,00 lej
68. Beke György: <i>Föld és lélek. Székely riportok</i>	35,00 lej
69. Ferencz Imre: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
70. Mózes Attila: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
71. Kacsó Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
72. Tamás Menyhért: <i>Vigyázó madár</i>	35,00 lej

73. Szőcs Kálmán: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
74. Lőrincz György: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
75. Tánczos Vilmos: <i>Elejtett szavak</i>	35,00 lej
76. Kőrösi Csoma Sándor <i>az újabb kutatások tükrében</i>	35,00 lej
77. Tamási Áron: <i>Jégtörő Mátyás</i>	35,00 lej
78. Székely költők <i>az árnyékos oldalról</i>	35,00 lej
79. Panigay Róbert: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
80. Magyar Lajos: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
81. <i>Látom az életem nem igen gyönyörű – A madéfalvi veszedelem tanúkihallgatási jegyzőkönyve 1764</i>	35,00 lej
82. Székely írók <i>az árnyékos oldalról</i>	35,00 lej
83. Paál Árpád: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
84. Székely János: <i>Három dráma</i>	35,00 lej
85. Egyed Péter: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
86. Bartalis János: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
87. Tamási Áron: <i>Négy dráma</i>	35,00 lej
88. Fábíán Ernő: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
89. Molnár H. Lajos: <i>Volt egyszer egy udvar I.</i>	35,00 lej
90. Molnár H. Lajos: <i>Volt egyszer egy udvar II.</i>	35,00 lej
91. <i>Bethlen Gábor leveleiből</i>	35,00 lej
92. <i>A székelyek (Rólunk írták)</i>	35,00 lej
93. Szabó Gyula: <i>Gólya szállt a csúrra</i>	35,00 lej
94. Zágonyi Attila: <i>Válogatott paródiák és humoreszkek</i>	35,00 lej
95. Tompa Gábor: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej

A könyvek megvásárolhatók vagy megrendelhetők
a Székelyföld szerkesztőségében
vagy online a www.szekelyfoldfolyoirat.ro oldalunkon.